

ΙΩΑΝΝΟΥ Ν. ΣΚΟΥΤΕΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΣΥΜΒΟΛΗ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΝ ΤΗΝ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΙΝ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ
ΤΗΣ ΜΑΘΗΤΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ

ΕΝΑΪΣΙΜΟΣ ΕΠΙ ΔΙΔΑΚΤΟΡΕΙΑΙ ΔΙΑΤΡΙΒΗ
ΕΓΚΡΙΘΕΙΣΑ
ΥΠΟ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ ΑΝΔΡΕΟΥ ΣΙΔΕΡΗ

1949

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

«*Ἡ ἔγκριστις διδακτορικῆς διατριβῆς ὑπὸ τῆς Φιλοσοφικῆς
Σχολῆς τοῦ Ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου
Ἀθηνῶν δὲν ὑποδηλοῖ τὴν ἀποδοχὴν τῶν γραμῶν τοῦ
συγγραφέως*» (Ἄρθρον 202, § 2, Νόμον 5343).

Ε.Κ.Α.Π.Κ.Τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Α'	Οὐσία, χαρακτήρ, δύναμις καὶ χρῆσις τῆς μαθητικῆς αὐτοδιοικήσεως γενικώτατα.	Σελ. 1—7
Β'	Ἡ πρώτη ἐμφάνις καὶ χρῆσις τῆς μαθητικῆς αὐτοδιοικήσεως κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους.	8—11
Γ'	Ἡ κατὰ τοὺς νεωτάτους χρόνους ἐμφάνις καὶ χρῆσις τῆς μαθητικῆς αὐτοδιοικήσεως.	12—35
	α' ἐν Ἀμερικῇ.	12—19
	β' ἐν τῇ ἑσπερίᾳ Εὐρώπῃ.	20—25
	γ' ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλλάδι.	25—33
	Ἀνασκόπησις.	33—35
Δ'	Ἡ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι ἐμφάνις καὶ χρῆσις τῆς μαθητικῆς αὐτοδιοικήσεως.	36—80
	α' ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ ἐκπαιδεύσει.	36—62
	β' ἐν τῇ κατωτέρᾳ ἐκπαιδεύσει.	62—65
	γ' Εἰς τί ῥιζικῶς δεφίλεται ἡ ἐμφάνις τῆς μαθητικῆς αὐτοδιοικήσεως ἐν τῷ ἀρχαίῳ ἡμῶν σχολείῳ.	66—76
	δ' Πότε ἡ μαθητικὴ αὐτοδιοίκησις ἐνεφανίσθη τὸ πρῶτον ἐν τῷ ἀρχαίῳ ἡμῶν σχολείῳ.	76—78
	ε' Τί καθόλου ἦτο τὸ ἔργον τῆς μαθητικῆς κοινότητος ἐν τῷ ἀρχαίῳ ἡμῶν σχολείῳ.	78—80
	Συμπέρασμα.	81—83

Ε.Υ.Δ τῆς Κ.τ.Π.
 ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΣΥΜΒΟΛΗ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΝ ΤΗΝ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΙΝ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΗΣ ΜΑΘΗΤΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ

Α' Ουσία, χαρακτήρ, δύναμις και χρήσις
τῆς μαθητικῆς αὐτοδιοικήσεως γενικώτατα.

Ὅτι παιδαγωγικόν τι μέτρον τότε μόνον ἔχει θέσιν ἐν συστήματι παιδαγωγικῷ, ὅταν ἢ φύσει εἶναι σύμφωνον πρὸς τὴν διέπουσαν τὸ σύστημα τοῦτο βιοθεωρίαν ἢ δύναται διὰ καταλήλου χρήσεως νὰ ἀποβαίῃ ὠφέλιμον εἰς θεραπείαν τῆς βιοθεωρίας ταύτης καὶ βοηθητικόν εἰς βίον σύμφωνον πρὸς αὐτήν, δὲν χρήζει, ὑποθέτομεν, εὐρείας αἰτιολογίας. Εἶναι, νομίζομεν, ἀρκετὸν νὰ ὑπομνησθῆ, ὅτι ἡ ἀγωγή, ὅπως δῆποτε καὶ ἂν ἐννοηθῆ, πάντως θὰ θεωρηται ὡς ἔχουσα προορισμὸν νὰ ὑπηρετῆ εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν, ὅτι ἄρα ἐκασταχοῦ καὶ ἐκάστοτε ἐκ βιοθεωρίας τινὸς θὰ ὀφείλῃ νὰ ἐξαρτᾶται καὶ κατ' αὐτὴν νὰ θυθμίζεται καὶ κατ' ὅλου καὶ κατὰ πᾶσαν αὐτῆς λεπτομέρειαν καὶ μέτρον, ἐὰν πρόκειται σύστημα ἐπιστημονικὸν καὶ σκοπίμον νὰ ἀποτελῆ. Τό, ὅτι τὰ αὐτὰ παιδαγωγικὰ μέτρα εὐρίσκονται ἐντεταγμένα συχνὰ ἐν παιδαγωγικοῖς συστήμασι μὴ τῆς αὐτῆς βιοθεωρίας, δὲν πρέπει νὰ ξενίζῃ· διότι εἶναι δυνατόν τὸ αὐτὸ παιδαγωγικὸν μέτρον καὶ πρὸς ποικίλα νὰ εἶναι ὠφέλιμον καὶ ἀναλόγως τοῦ τρόπου τῆς ἐφαρμογῆς αὐτοῦ εἰς διαφόρους βιοθεωρίας νὰ ὑπηρετῆ.

Ἐν τῶν μέτρων, ἅτινα ὀφελιμώτατα ἐκρίθησαν ὑπὸ πολλῶν παιδαγωγικῶν τῶν τελευταίων τούτων πέντε δεκαετιῶν, μὴ πάν-

των τῆς αὐτῆς ἐντελῶς βιοθεωρίας, εἶναι καὶ ἡ ὀργάνωσις τῶν μαθητῶν κατὰ αὐτοδιοικήτους κοινότητες, ἡ μαθητικὴ αὐτοδιοίκησις, ἥτις, καθ' ὃτι ὁ τίτλος τῆς μελέτης ταύτης σημαίνει, καὶ θὰ ἀπασχολήσῃ ἡμᾶς ἐν τοῖς ἑξῆς.

«Διὰ τοῦ συστήματος τούτου», γράφει ὁ καθηγητὴς κ. Ν. Ι. Ἐξαρχόπουλος (*). «ἀντὶ νὰ ἐξαρτᾶται ἡ τήρησις τῆς τάξεως, ἡ ῥύθμισις τῆς συμπεριφορᾶς τῶν μαθητῶν καὶ ποικίλαι ἄλλαι ἐνέργειαι αὐτῶν ἀπὸ νόμων καὶ κανόνων ὑπὸ τοῦ διδασκάλου ἐπιβαλλομένων ὡς νῦν συνήθως συμβαίνει, ἀναλαμβάνουσιν οἱ μαθηταὶ τοῦτο τὸ ἔργον, αὐτοὶ θεσπίζοντες τοὺς τηρητέους νόμους καὶ φροντίζοντες περὶ τοῦ τῆς τηρητέας ἐφαρμογῆς αὐτῶν καὶ τῆς τιμωρίας τῶν παραβατῶν».

Τίνα ἐν λεπτομερεῖα ἔργα δύνανται ἢ πρέπει νὰ ἐπιτρέπωνται ἢ νὰ ἀνατίθενται εἰς τοὺς μαθητὰς καὶ τὴν κοινότητα αὐτῶν καὶ πῶς ἕκαστα πρέπει νὰ διεξάγονται, δὲν σκοποῦμεν νὰ πραγματευθῶμεν ἐνταῦθα, ἐτι δὲ μᾶλλον θὰ ἀπόσχωμεν νὰ ἐμφανίσωμεν ἢ νὰ ὑποστηρίξωμεν ὀρισμένον τι σύστημα μαθητικῆς αὐτοδιοικήσεως. Διότι ἐφαρμογὴ τοῦ αὐτοῦ συστήματος εἰς πάντα τὰ σχολεῖα εἶναι ἐνέργεια ξένη πρὸς τὴν ἀληθῆ παιδαγωγικὴν σκέψιν, καθόσον οὔτε ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς ὄρους ἐργάζονται πάντα τὰ σχολεῖα, οὔτε περὶ ἐντελῶς ὁμοίων μαθητῶν ὀφείλουσιν ἀείποτε νὰ φροντίζωσι. Πολλῶ μᾶλλον ἰσχύει τοῦτο προκειμένου περὶ σχολείων διαφόρων κρατῶν, ἕκαστον τῶν ὁποίων κατ' ἀνάγκην περὶ διαφόρον βιοθεωρίας καὶ βίου καθόλου, τοῦ βίου τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ κράτους αὐτοῦ, ὀφείλει νὰ φροντίξῃ. Γενικῶς ὁμῶς λέγομεν, ὅτι ἡ ἀρμοδιότης αὐτοδιοικήτου τινὸς μαθητικῆς κοινότητος δύνανται νὰ ἐκτείνηται ἀπὸ τῆς ἀπλῆς φροντίδος περὶ καθαριότητος ἢ ἄλλης φιλοκάλου ἐμφανίσεως τῆς αἰθούσης τῆς διδασκαλίας μέχρι τῆς συντάξεως τοῦ καταστατικοῦ χάρτου αὐτῆς, τοῦ ὀρισμοῦ τῶν νόμων τοῦ βίου αὐτῆς καὶ τῶν μαθητῶν ὡς μελῶν ἑαυτῆς. Ἐντὸς τῶν ὀρίων τούτων δύνανται νὰ θεωροῦνται ὡς περιλαμβανόμενα πλεῖστα ὄσα καὶ ποικιλότατα ἔργα· οἷα ὁ καταρτισμὸς, ἡ καλλιέργεια καὶ ἡ συντή-

*) Βλ. Ν. Ι. Ἐξαρχόπουλου, Εἰσαγωγή εἰς τὴν Παιδαγωγικὴν. Ἐκδ. γ', σ. 110 ἔ.

ρησις σχολικοῦ ἢ καὶ ἄλλου κήπου, ἢ διοργάνωσις καὶ ἢ ἐκτέ-
λεσις σχολικῶν ἐκδρομῶν, περιπάτων, ἐπισκέψεων τόπων ιστο-
ρικῶν ἢ μνημείων, μουσείων, καλλιτεχνικῶν ἐκθέσεων κ.λ., ἢ
διοργάνωσις καὶ ἐκτέλεσις σχολικῶν ἐορτῶν ἐθνικῶν, θρησκευτι-
κῶν, ψυχαγωγικῶν κ.λ., γυμναστικῶν ἐπιδείξεων, ἀγώνων κ.λ.
ἢ ἴδρυσις σχολικοῦ φαρμακείου, ἢ συγκρότησις σχολικῆς ἢ καὶ
ἄλλης βιβλιοθήκης καὶ ἢ βοήθεια εἰς τὴν χρῆσιν αὐτῆς, ἢ ἴδρυ-
σις ἢ συντήρησις ἢ βελτίωσις μαθητικοῦ συσσιτίου ἢ ταμείου
βοηθείας ἀπόρων παιδῶν κ.τ.τ., ἢ ἐκτέλεσις ἔργων ἄλλης κοινῆς
ὠφελείας, οἷα ὁ καταρτισμὸς, ἢ καλλιέργια καὶ ἢ συντήρησις
φυτωρίων, ἢ φύτευσις ἄλσυλλίων, δενδροστοιχιῶν κ.τ.τ., ἢ φύ-
τευσις ἀγόνων ἢ ἔλωδῶν τόπων, ἢ περιφραξις, ἢ φύλαξις καὶ ἢ
περιποίησις πεφυτευμένων χώρων, ἢ ἀποχέτευσις στασίμων ὑδά-
των κ.λ., ἢ ἐπίβλεψις τῆς διαγωγῆς τῶν μαθητῶν, ἢ ἴδρυσις καὶ
ὁ ὄρισμὸς τῶν διατάξεων μαθητικοῦ κοινοβουλίου, μαθητικῶν
δικαστηρίων κ.π.λ.ᾶ.

Ἡ τοιαύτη ἐλευθερία ἐνεργείας τῶν μαθητῶν ὡς ὀργανω-
μένων εἰς αὐτοδιοίκητον κοινότητα δύναται νὰ χρησιμοποιηται
καὶ ἐν τῇ σφαίρᾳ τῆς διδασκαλίας χάριν καθαρῶς διδακτικῶν
σκοπῶν. Καὶ ἐν ταύτῃ τὰ ὄρια τῆς ἐνεργείας τῆς μαθητικῆς κοι-
νότητος καὶ τῶν μελῶν αὐτῆς εἶναι εὐρύτατα, τὰ δὲ ἔργα ποικι-
λότατα, ἀρχόμενα ἀπὸ τῆς ἐξοικονομήσεως ἢ τακτοποιήσεως τῶν
ἀπλουσιτάτων ἐποπτειακῶν μέσων διδασκαλίας, λήγοντα δὲ σχε-
δὸν εἰς τὸν καθορισμὸν τῆς διδακτέας ὕλης καὶ τοῦ τρόπου τῆς
διεξαγωγῆς τῆς διδασκαλίας (*).

Εἶναι προφανές, ὅτι ἡ ἀναγνώρισις εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ
δικαιώματος νὰ ὀργανωθῶσιν εἰς αὐτοδιοίκητον κοινότητα ἄλ-
λῆλον ἐντὸς τοῦ σχολείου, ἔχουσαν μάλιστα τοσαύτην καὶ τοιαύ-
την ἐλευθερίαν ἐνεργείας, οἷα ἡ ἀνωτέρω διαγραφείσα, ἀποτελεῖ
μέτρον παντελῶς δημοκρατικοῦ χαρακτῆρος καὶ σκοποῦ. Ὡς
τοιαύτη λοιπὸν προσήκει νὰ θεωρηται καὶ νὰ ἐκτιμᾶται.

Εἰκόητον εἶναι νῦν, ὅτι, ἐὰν ὑποθεθῆ, ὅτι καταρτίζεται σύ-

*) Περὶλ. Ν. Ι. Ἐξαρχοπούλου, ἐν. ἀν. σ. 477.—Ι. Ν. Σκουτεροπούλου, Παιδαγωγικαὶ ὁμιλίαι καὶ διατριβαί. Τόμ. α', σ. 82 ἔ.

στημα αυτοδιοικήτου μαθητικής κοινότητας. Ἀληθῶς ἐπιτήδειον εἰς ἔργα τοσούτω πολλά, ποικίλα καὶ σπουδαῖα, ἐργάζεται δὲ τὸ σχολεῖον ὑπὸ δροῦς πανταχόθεν καὶ πλήρως εὐμενεῖς εἰς ἐπιτέλεσιν αὐτῶν, δύνανται γὰ ἀναμένονται ἀποτελέσματα παιδαγωγικὰ σπουδαιότατα. Ἄπερ καθόλου θὰ εἶναι ἡ ἀνάπτυξις τῆς συνειδήσεως, τοῦ συναισθήματος καὶ τῆς βουλήσεως τοῦ συνανῆκειν, τῆς ἀλληλεγγύης καὶ τῆς συνευθύνης, τῆς ὁρθῆς αὐτοσυνειδήσεως, τοῦ αὐτελέγχου καὶ τοῦ αὐτοσεβασμοῦ, τοῦ διαφέροντος πρὸς δοῦσιν κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν, ἢ ἀναγνώρισις τῆς σπουδαιότητος τῆς ὁρθῆς χρήσεως τῆς ψήφου καὶ ἡ ἄσκησις εἰς τὴν ὁρθὴν χρῆσιν αὐτῆς, ἢ ἀνάπτυξις κοινωνικῶν ἀρετῶν καὶ συναισθημάτων, ἢ καταπολέμησις τοῦ κακοῦ ἐγωισμοῦ καὶ τῆς ἀτομοκρατικῆς διαθέσεως καὶ ὁρμῆς, ἢ ἐξευγένισις, ῥυθμισις καὶ ἰσχυροποιήσις τῆς βουλήσεως. Ἐπὶ τούτοις ἢ σὺν τούτοις ἢ πρὸ τούτων καὶ ἄλλα τινά, ἀπλοῦστερα μὲν, ἀλλὰ μεγάλης σπουδαιότητος ἐν τῇ ἀτομικῇ, τῇ κοινωνικῇ καὶ τῇ πολιτικῇ ζωῇ δύνανται γὰ καλλιεργῶνται καὶ γὰ ἀναπτύσσονται ἡ ἀγάπη καὶ ἡ βούλησις τῆς ἀκριβείας καὶ τῆς εὐσυνειδησίας ἐν τῇ ἐργασίᾳ, ὁ σεβασμὸς τῆς ἐργασίας καὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἄλλου, ἡ ἐμπιστοσύνη πρὸς ἀνθρώπους καὶ τὸ πνεῦμα τῆς συνεργασίας μετ' ἀνθρώπων, ἡ ἰκανότης καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ γνωρίζειν καὶ μελετᾶν ἀνθρώπους, ἡ ἀγάπη καὶ ἡ τάσις τοῦ αυτοκαθορισμοῦ ἐν κοινωνίᾳ ἀνθρώπων, ἡ βούλησις τῆς τάξεως καὶ τοῦ νόμου, ἡ ἀποστροφὴ τῆς ἀπολυταρχίας, ἡ ἀληθῆς φιλελευθερία, ἡ ἰκανότης τοῦ ἄρχειν καὶ τοῦ ἀρχεσθαι, τοῦ ὑποτάσσειν ἑαυτὸν εἰς τὴν φωνὴν καὶ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ ἀληθοῦς συμφέροντος τοῦ συνόλου. Πάντα ταῦτα εἶναι ἀρεταὶ τοῦ ἀληθῶς χρησίμου πολίτου δημοκρατικοῦ καθεστῶτος. Ὅτι δὲ καὶ ἐν τῇ σφαίρᾳ τῆς διδασκαλίας θὰ εἶναι δυνατόν γὰ ἐπιτυγχάνωνται διὰ τῆς μαθητικῆς αὐτοδιοικήσεως σπουδαιότατα ὠφελήματα διδακτικά, καὶ εὐρύτερον παιδαγωγικά, ἔχει τις πρόδηλον, ἂν σκεφθῆ, ὅτι ἀληθῆς ἐφαρμογὴ τοῦ συστήματος τούτου ἐν τῇ διδασκαλίᾳ δὲν εἶναι νοητὴ ἄνευ χρήσεως ὅ τι μεγίστης καὶ ποικιλιωτάτης αὐτενεργίας τῶν μαθητῶν καὶ ἐλευθέρως συνεργασίας αὐτῶν καὶ ὅτι ἄνευ σπουδαίας χρήσεως, ἀναπτύξεως καὶ μορφώσεως τῆς πρὸς αὐτε-

νεργίαν δυνάμεως και ὁρμῆς τῶν μαθητῶν ὁ διδακτικὸς σκοπὸς δὲν δύναται νὰ πραγματοποιηθῆται καλῶς ἢ ἐπαρκῶς.

Ἄλλ' ἐτέρωθεν πρέπει νὰ ὁμολογηθῆ, ὅτι δὲν εἶναι εὐκόλα ὅσα και οἷα ἀπαιτοῦνται παρὰ τῶν μαθητῶν πρὸς οὕτως ὀφέλιμον ἐφαρμογὴν τοῦ μέτρου τούτου· καλὴ χρῆσις τῆς ψήφου, ἡ πρώτη προϋπόθεσις ὀφελίμου αὐτοδιοικητοῦ κοινότητος, ὡς δυναμένη νὰ γίνηται μόνον ὅπου ὑπάρχει ἀντικειμενικότης κρίσεως, βαθυτέρα και ἀνωτέρα ἀντίληψις τοῦ κοινοῦ τῶν μελῶν τῆς κοινότητος βίου, ἰσχυρὰ βούλησις, διοικητικὴ και δικαστικὴ ἱκανότης σπουδαία ὡς προϋποθέτουσα ὀριμότητα και βαθύτητα και ἡρεμίαν σκέψεως και ἐμπειρίαν και γνῶσιν τῶν ἀνθρώπων και τῶν πραγμάτων πολλὴν κ.π.λ. δὲν ἀπαντῶσι συχνὰ οὐδὲ παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν ἐνηλίκων, ὥστε κατὰ πολλῶ μείζονα λόγον δὲν δύναται νὰ ἀπαντῶσι παρὰ τοῖς μαθηταῖς, ἀώροις και ἀσχηματίστοις ἀκόμη ἀνθρώποις, και δὴ παρὰ τοῖς μαθηταῖς τῶν δημοτικῶν σχολείων. Διὸ και οὐδὲν θαυμαστόν, ὅτι συχνὰ παρὰ διαφόροις μαθητικαῖς κοινότησι παρετηρήθησαν διαιρέσεις, ἔριδες και διαπληκτισμοὶ και ἐξεδηλώθη ἰσχυρὸς ὁ στενὸς ἐγωισμὸς, ὁ κομματισμὸς, ἡ μικροπολιτικὴ, ἡ τᾶσις πρὸς διαφθορὰν ξένων συνειδήσεων κ.τ.τ., ἥτοι φαινόμενα, δι' ἅτινα εὐλόγως δύναται νὰ ψεχθῆ ἡ μαθητικὴ κοινότης, ὅτι ἀποτελεῖ ἕδαφος πρόσφορον, ὅπως γεννᾶται και ἀναπτύσσεται παρὰ τοῖς συναποτελοῦσιν αὐτὴν μαθηταῖς, τοῖς μέλλουσι πολίταις, οὐχὶ ἡ συνείδησις, τὸ συναίσθημα και ἡ βούλησις τοῦ συνανήκειν, τῆς ἀλληλεγγύης και τῆς συνευθύνης, ὁ σεβασμὸς τοῦ ἄλλου, ἡ ἀγάπη τοῦ αὐτελέγχου κ.τ.τ., ἀλλ' ἡ διάθεσις νὰ βλέπη τις τοὺς, μεθ' ὧν συζῆ και μίαν συναποτελεῖ κοινωνίαν, ὡς ὄργανα ἱκανοποιήσεως τῶν ἀτομικῶν συμφερόντων αὐτοῦ, ἄλλαις λέξεσιν ὅτι ἀποτελεῖ ἕδαφος πρόσφορον εἰς μόρφωσιν κακοῦ δημοκρατικοῦ πολίτου, τ.ἔ. μέτρον βλαβερόν παιδαγωγικῶς, κατ' ἀνάγκην δὲ τοσοῦτω βλαβερώτερον, ὅσῳ μᾶλλον οἱ μαθηταὶ προέρχονται ἐκ κοινωνίας, ἣς τινος τὰ μέλη ἔχουσιν ἰσχυρὰς τὰς ἀτομοκρατικὰς προδιαθέσεις ζωῆς και ἐν τοιαύτῃ κοινωνίᾳ ζῶσι και ὡς ἐνήλικες θὰ εὐρεθῶσιν ἠναγκασμένοι νὰ ζήσωσι και νὰ δράσωσιν. Οὕτω δυνάμεθα νὰ λέγωμεν, ὅτι τὸ μέτρον τῆς μαθητικῆς αὐτοδιοικησεως

εἶναι τρόπον τινὰ ἀμφίστομος μάχαιρα ὡς δυνάμενον παιδαγωγικῶς σπουδαιότατα καὶ νὰ ὠφελῇ καὶ νὰ βλάπτῃ.

Πότε θὰ εἶναι ὠφέλιμον καὶ πότε βλαβερόν, δὲν πρόκειται νὰ ἀναπτυχθῇ ἐνταῦθα. Ἄς λεχθῇ μόνον, ὅτι καὶ τούτου, ὡς καὶ παντὸς ἄλλου παιδαγωγικοῦ μέτρου, τὸ ἀποτέλεσμα θὰ ἐξαρτᾶται κυρίως ἐκ τῆς εὐφυΐας, τῆς ψυχολογικῆς καὶ τῆς ὅλης παιδαγωγικῆς καὶ τῆς ἄλλης μορφώσεως, τῆς συνέσεως, τῆς εὐσυνειδησίας καὶ τοῦ ὑπὲρ τοῦ ἔργου αὐτοῦ διαφέροντος τοῦ διδασκάλου, ὀφειλόντος πλεῖστα ὅσα σπουδαιότατα νὰ γνωρίζῃ καὶ συνεχῶς νὰ ἔχη ὑπ' ὄψει πρὸς ὀρθὴν καὶ ὠφέλιμον ἐφαρμογὴν αὐτοῦ τὰς ὁρμὰς καὶ ἀπαιτήσεις καὶ τοὺς νόμους ἐξελίξεως τῆς παιδικῆς ψυχῆς καθόλου, τὰς τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἰδιαιτέρας ὁρμὰς καὶ ἀπαιτήσεις, ὡς καὶ τὰς δυνάμεις, τὰς προδιαθέσεις καὶ τὴν συντελουμένην πρόοδον αὐτῶν, τὰ προτερήματα, τὰ ἐλαττώματα, τὰ ἰδεώδη, τὴν ποικίλην ὀργάνωσιν, τὴν ὅλην βαθμίδα πολιτισμοῦ καὶ τὴν κατεύθυνσιν βίου τῆς, ἐν ἣ ἐργάζεται, κοινωνίας, τὴν οικονομικὴν δύναμιν καὶ τὴν ἄλλην πραγματικὴν ζωὴν τῶν οἰκογενειῶν τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, τὰς τοπικὰς συνθήκας ζωῆς κ.π.λ.ᾧ. Ταῦτα πάντα ἤκιστα ἐμφανίζονται ἐντελῶς ὅμοια πανταχοῦ ἢ πάντοτε. Οὕτως ἔχομεν καὶ λεπτομερέστερον ἠτιολογημένον, ὃ τι ἀνωτέρω εἶπομεν, ὅτι ἐνιαῖον σύστημα μαθητικῆς αὐτοδιοικήσεως, πανταχοῦ ἢ πάντοτε τὸ αὐτὸ καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐφαρμοστέον δὲν δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ, ἔτι δὲ ἱκανῶς σαφές, ὅτι πρὸς ὠφέλιμον ἐφαρμογὴν τοιοῦτου μέτρου δὲν δύναται οἷος δήποτε διδάσκαλος νὰ θεωρηθῇ κατάλληλος. Ἄλλ' ἢ ἀπαίτησις περὶ ἐφαρμογῆς καὶ ὅλη ἡ ἐφαρμογὴ τῆς μαθητικῆς αὐτοδιοικήσεως εἶναι ῥιζικῶς ἄλλοθεν ἐξηρημένη. Ἐπειδὴ δὴλα δὴ ἕκαστον παιδαγωγικὸν σύστημα σκοπεῖ εἰς ὀρισμένην βιοθεωρίαν καὶ βίον καθόλου νὰ ὑπηρετήσῃ, διὰ πάντων δὲ τῶν στοιχείων αὐτοῦ, ἂν ἔχη ἀξίαν ἐπιστημονικὴν, διὰ τοῦτο καὶ ἢ περὶ τῆς παιδαγωγικῆς ἀξίας τῆς μαθητικῆς αὐτοδιοικήσεως γνώμη θὰ ἐξαρτᾶται ἕκασταχοῦ ἐκ τῆς δυνάμεως, ἢτις ἀναγνωρίζεται εἰς αὐτήν, ἵνα ὑπηρετήσῃ εἰς τὴν βιοθεωρίαν καὶ τὸν βίον καθόλου, εἰς ἃ ἀποβλέπει τὸ ὄλον, εἰς ὃ ἐντάσσεται, παιδαγωγικὸν σύστημα. Τοῦτο σημαίνει, ὅτι ἀνάλογα πρὸς τὴν γνώμην ταύτην θὰ εἶναι ἢ θὰ ἀποβῶσι τὰ ὄρια, ἢ ποικιλία καὶ ὁ

τρόπος τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῆς, ἐὰν μόνον εἰσαχθῇ ὡς μέσον παι-
δαγωγικὸν εἰς τὸ ἐν χρήσει ὄλον σύστημα. Ἐπειδὴ δὲ ἡ μαθητικὴ
αὐτοδιοίκησις εἶναι μέτρον δημοκρατικοῦ χαρακτῆρος καὶ σκοποῦ,
διὰ τοῦτο δεόν νὰ ἀγαμένηται, ὅτι ἐπὶ ἐλευθεριωτέρων μὲν καὶ δη-
μοκρατικωτέρων βιοθεωριῶν τὸ μέτρον τοῦτο θὰ θεωρῆται σπου-
δαιότερον, ὥστε εὐρύτερα θὰ διαγράφονται τὰ ὄρια τῆς ἐφαρμο-
γῆς αὐτοῦ καὶ ἐλευθερία μεγαλύτερα καὶ ποικιλωτέρα θὰ εὐρί-
σκηται ἐπιτρεπτέα εἰς τὸν μαθητὴν, τὰ ἐναντία δὲ ἢ ἀναλόγως
περιορισμένα ἐπὶ βιοθεωριῶν ἥττον ἐλευθερίων καὶ δημοκρα-
τικῶν. Ἀνάλογα πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ἰσχυρὰ καὶ ὡς πρὸς τὴν
δι' ἐκπαιδευτικῶν νόμων λαμβανομένην τυχὸν πρόνοιαν περὶ χρη-
σιμοποιήσεως τοῦ μέτρου· διότι οἱ τοιοῦτοι νόμοι, ἐὰν εἶναι ἔργα
φρονήσεως, ἀποτελοῦσιν ἐκασταχοῦ συνέχειαν ἢ ἐφαρμογὴν βιο-
θεωρίας πράγματι βιουμένης καὶ σπουδαιοτάτης θεωρουμένης
παρὰ τῇ κοινωνίᾳ, ἧς τινος εἶναι νόμοι καὶ ἧς τινος μετὰ τοῦ
συνόλου τῶν ἄλλων νόμων ἐκδηλοῦσι τὴν βούλησιν καὶ ἀποτε-
λοῦσι τὸ κράτος.

Β' Ἡ πρώτη ἐμφάνις καὶ χρῆσις τῆς μαθητικῆς αὐτοδιοικήσεως κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους.

Πρώτη ἐφαρμογὴ τοιοῦτου μέτρου ἐγένετο κατὰ γενικὴν τῶν ἱστοριογράφων τῆς παιδαγωγικῆς ὁμολογίαν ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις, κατὰ πλείστους δ' αὐτῶν καὶ τὸ πρῶτον ἐν τῇ ἐν Goldberg τῆς Σιλεσίας ἀστυτῇ σχολῇ ὑπὸ τοῦ Trotzen Dorf (1490-1556), γενομένου περιφήμου ὡς διευθυντοῦ τῆς σχολῆς ταύτης κατὰ τὰ ἔτη 1523-1529, καθ' ἃ ὁμοῦς τὴν μεγάλην δραστηριότητα αὐτοῦ ἀπασχολεῖ μᾶλλον τὸ ἔργον τῆς θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως, καὶ κατὰ τὰ ἔτη 1531-1556, καθ' ἃ, εἴκοσι καὶ πέντε ὄλα μέχρι τοῦ θανάτου του ἔτη, ἀφωσιώθη πλήρως εἰς τὴν διεύθυνσιν καὶ τὴν ὀργάνωσιν τῆς σχολῆς ταύτης.

Ἐν τῷ συστήματι τούτῳ «... βοήθοι τοῦ Trotzen Dorf ἦσαν οἱ οἰκονόμοι, οἱ ἔμποροι καὶ οἱ εἰσαγωγεῖς (quaestores). Οἱ οἰκονόμοι ὄφειλον νὰ διατηρῶσι τὴν ἐσωτερικὴν τάξιν, ἐσήμενον τὴν ἔγερσιν τὴν πρωΐαν καὶ τὴν κατάκλισιν τὴν ἐσπέραν, τὰς ὄρας τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν δείπνων, ἦσαν ὑπεύθυνοι τῆς τάξεως ἐν ταῖς αἰθούσαις τῆς ἐργασίας. Οἱ ἔμποροι ἐπώπτεον κατὰ τὰ δεῖπνα καὶ ἐρρόντιζον περὶ τηρήσεως εὐκοσμίας. Ὑφιστάμενοι αὐτῶν ἦσαν οἱ δυσκοφόροι ἦτοι μαθηταί, οἵτινες παρέθετον τὰ ἐδέσματα ὅπερ ὄφειλον νὰ πράττωσι κατὰ σειράν πάντες ἐναλλασσόμενοι καθ' ἑβδομάδα. Οἱ εἰσαγωγεῖς ἐπώπτεον τὰς σχολικὰς ἐργασίας. Ἐκάστη τάξις εἶχεν ἓνα εἰσαγωγέα· οἱ ἔξ' εἰσαγωγεῖς πάλιν εἶχον ἓνα προϊστάμενον, ὃ ὁποῖος ὄφειλε νὰ ἀναφέρει εἰς τὸν διδάσκαλον. Οὗτοι ὄφειλον νὰ παρατηρῶσι καὶ νὰ καταγγέλλωσι τιχοῦσαν ἀμέλειαν περὶ τὴν θείαν λειτουργίαν, τὰς σχολικὰς προσευχὰς καὶ τὰς ὄρας τῆς διδασκαλίας. Ὀλιγοῦραι πάσης φύσεως ἐπιμωροῦντο πολὺ ἀσθηρῶς Πᾶσαι αἱ ποιναὶ ἐξεβᾶλλοντο ὑπὸ τοῦ διδασκάλου ἢ τῆς διοικήσεως τοῦ σχολείου. Ἐκαστον δὴλα δὴ μῆνα ἐξέλεγεν ὁ Trotzen Dorf ἐκ τοῦ συνόλου τῶν μαθητῶν ἀνὰ ἓνα ὕπατον (consulem), δώδεκα συγκλητικούς (senatores) καὶ δύο τιμητὰς (censores). Ἡ μαθητικὴ αὐτὴ σύγ-

κλήτος συνήχρατο εις συναδρείας υπό την προεδρίαν του υπάτου εν ιδιαιτέρα αίθουση. Οι άλλοι μαθηταί, του Trotzen Dorf όντος εν μέσω αυτών, ήκροούντο. Η δικαστική δίωξις, την οποίαν ο Trotzen Dorf ή αυτός έπήγεν ή επί προσβολής των χρηστών ήθών άφηνε διά τινος μαθητού να έπαχθῆ, εκοινοποιείτο εις τον κατηγορούμενον πρό δικτά ήμερών. Ούτος ώφειλεν από ώρισμένης θέσεως να υπερασπίση έαυτόν ή να όμολογήση τό παράπτωμα αυτου και να αίτησεται συγγνώμη. Τοῦτο έπρεπε να γίνη εν καλώς (λατινιστί) συγτεταγμένω λόγω. Έάν ο λόγος είχε κακώς, ή απόφασις και επί μικροῦ παραπτώματος ήτο καταδικαστική. Ο υπάτος απήγγειλε την κρίσιν, ο Trotzen Dorf εξετέλει αυτήν ένδεικνύων άμα εν έμφαντική σοβαρότητι εις τον καταδικασθέντα την ένοχην αυτου, συχνά δε και έπηύξανε την ποιήν. . .» (*)

Έν τω συστήματι τούτω αναγνωρίζεται σαφώς «τό σύστημα των βοηθών» ήτοι τό γνωστόν μέτρον, καθ' ό μαθηταί τινες χρησιμοποιούνηται. ώς βοηθοί του διδασκάλου και καθόλου του σχολείου εις τό κυβερνητικόν, τό παιδονομικόν και τό διδακτικόν έργον αυτου. Τοῦτο δέν έπενόησε βεβαίως οὔτε έφήρμοσε πρώτος ο Trotzen Dorf οὔτε άλλος τις των μέχρι της έποχῆς αυτου σχολικων ή παιδαγωγικων άνδρων. όχι μόνον ή πρώτη άρχή, αλλά και ή συστηματικωτάτη και μακροτάτη γενομένη έφαρμογή αυτου απαντώσιν εν τῆ αρχαία Κρήτη, μάλιστα δε εν τῆ αρχαία Σπάρτη. Εκεί οι παιδες από του 7ου έτους της ζωῆς αυτων, οτε την άγωγην αυτων ανέλαμβάνεν εξ ολοκλήρου τό κράτος, κατετάσσοντο εις άγέλας ή βούας υποδιαιρουμένας εις ύλας, ων άμεσοι προϊστάμενοι και έπιμεληταί (βοαγοί είτε βουαγοί και ύλαρχοί) ήσαν οι ικανώτατοι των πρεσβυτέρων νεανιων των καλουμένων εισρένων. Αλλά και παρά Ρωμαίους απαντῆ τό μέτρον, παραληφθέν βέβαια εκ των Έλλήνων, έτι δε κατά τον μέσον αιώνα και περαιτέρω, κατά τους χρόνους του Trotzen Dorf, καθ' οίς και πολλούς ειχε ευρεί υποστηρικτάς εν τε τῆ θεωρία και τῆ πράξει εν οίς εξέχουσιν είχε θέσιν ο Johann Sturm (1507 - 1589). Ομως πρέπει να όμολογηθῆ, οτι οὔδεις μέχρι τότε είχε χρησιμο-

*) Schaefer εν W. Rein, Enzyklopädisches Handbuch d. Pädagogik, έκδ. β', τόμ. IX, σ. 235 έ.

ποιήσει αὐτὸ τοσοῦτον εὐρέως, τοσοῦτον ἀληθισμένως καὶ συνακολούθως καὶ τοσοῦτο πρωτοτύπως, ὅσον ὁ Trotzendorf. Διὸ καὶ ὡς πρὸς τοῦτο πρέπει νὰ ἀναγνωρισθῇ εἰς αὐτὸν ἐξέχουσα θέσις ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Παιδαγωγικῆς (*).

Εἶναι προφανές, ὅτι καὶ διὰ τῆς ὁργανώσεως ταύτης ὁ Trotzendorf ἀπέβλεπεν εἰς τὴν πραγμάτωσιν τοῦ ἰδεώδους τῶν ἀνθρωπιστῶν, εἰς οὓς καὶ πραγματικῶς ἀνήκε (**). Οὕτως ἀποδεικνύεται καὶ ὡς πρὸς τοῦτο σχολικὸς ἀνὴρ συνακολούθως σκεπτόμενος καὶ ὁρῶν, παιδαγωγικὸς ἀξίος τοῦ ὀνόματος. Ὅμως πρέπει νὰ παρατηρηθῇ, ὅτι, ὡς ὑπ' αὐτοῦ ἐφηρηθῆ τὸ μέτρον, ἠυρίσκετο πάντελῶς ξένον πρὸς τὸν περὶ τὸ σχολεῖον βιούμενον πραγματικὸν βίον (κοινωνικόν, κρατικόν κ.λ.), δὲν εἶχε συναφθῆ κατὰ τινα, καὶ δὴ κατὰ φυσικόν τινα τρόπον πρὸς αὐτόν, ἵνα εὐρίσκη στήριγμα ἐξ αὐτοῦ καὶ παράγῃ τὴν διαίθεσιν τῆς δράσεως ἐν αὐτῷ, ἔμνευε δὲ πάντοτε μετέωρός τις παιδαγωγικῆ προσπάθεια, ἐζητημένη μίμησις, παρωδία τις ξένης καὶ παλαιᾶς ζωῆς οὐδὲν κοινὸν ἐχούσης πρὸς τὴν περίεξ πράγματι βιουμένην, πρὸς ἣν θὰ ἤθελε βέβαια παρασκευάζῃ τὸ σχολεῖον, παρωδία ζωῆς οὐδαμοῦ πλέον βιουμένης οὐδὲ ἐχούσης ἐλπίδα ἀναβιώσεως. Διὸ καὶ ἦτο προωρισμένον νὰ ζήσει, μόνον ἐφ' ὅσον ἐφαρμοζῶν αὐτὸ ἦτο ὁ Trotzendorf, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν ἐπιτυχῆ κρίσιν τοῦ Μεγάλυχθου ἐγεννήθη διευθυντῆς σχολείου, ὅπως ὁ Σκιπίων ὁ Ἀφρικανὸς ἐγεννήθη στρατηλάτης.

Τὸ παράδειγμα τοῦ Trotzendorf ἐμμιμήθησαν βραδύτερον ζωηρῶς οἱ φιλικανθρωπισταί. Τοῦτο εἶναι εὐερεμήνευτον. Ὁ σεβασμὸς τῆς προσωπικότητος τοῦ τροφίμου, ὃν μέγιστον ἀξιοῦσιν οἱ φιλικανθρωπισταί, ἴσως δι' οὐδενὸς ἄλλου παιδαγωγικοῦ μέτρον δύναται νὰ ἀποδειχθῇ καὶ νὰ καλλιεργηθῇ ὅσον διὰ τῆς μαθητικῆς αὐτοδιοικήσεως.

*) Βλ. Ἡ σ ὕ χ. ἐν λέξ. βουάγορ.—Ξ ε ν ο φ. Λακεδ. Πολιτ. 2, 4—Π λ ο υ τ ᾶ ρ. Λυκοῦρ. 16, 17.—D a r e n b e r g - S a g g i o, Diction. des antiq. ἐν λέξ. ἀγέλη.—P a u l y - W i s s o n a, Real-Lex. ἐν λέξ. βοαγὸς καὶ ἕλαι.—B o e c k h, CIG I, c 89 καὶ 612.—St. T i e g s - B i s e n h o f e r παρὰ W. Rein, ἐν. ἀν., τόμ. IV, σ. 204.

**) Πρβλ. T h e o b a l d Z i e g l e r, Geschichte d. Pädagogik, δ' ἔκδ., σ. 97.

Πρὸς ἐφαρμογὴν τοῦ ἀξιώματος τῆς ἀδνεργίας, οὐτινος θερ-
μότεροι ὑποστηρικταί εἶναι πάντες οἱ φιλανθρωπισταί, παρέχεται
ἐπίσης ἔδαφος καὶ ὄροι εὐμενέστατοι ἐν αὐτῇ. Πρὸς πραγμάτω-
σιν τοῦ θεμελιώδους παιδαγωγικοῦ ἰδεώδους τῆς σχολῆς ταύτης,
ὄπερ τοῦλάχιστον κατὰ τὸν κύριον θεμελιωτὴν καὶ ἐκπρόσωπον
αὐτῆς Johann Bernhard Basedow (1723-1790) εἶναι ἡ προ-
παρασκευὴ τῶν παιδῶν πρὸς κοινωφελῆ, πατριωτικὸν καὶ εὐδαί-
μονα βίον (*), εἶναι προφανῶς τὸ μέτρον τῆς μαθητικῆς αὐτοδιοι-
κῆσεως ὠφελιμώτατον.

Ὅμως αἱ περὶ ἐφαρμογῆς αὐτοῦ γνῶμαι δὲν ὑπῆρξαν παντε-
λῶς αἱ αὐταὶ παρὰ πᾶσι τοῖς θιασώταις τῆς σχολῆς ταύτης. Τὴν
μεγίστην ἐλευθεριότητα εὐρίσκομεν παρὰ τῷ Karl Friedrich
Bahrdt (1741-1792), θέλοντι ἐν τῷ σχολείῳ πλήρη δημοκρατίαν,
ἐν ἧ ὁ μαθητὴς θὰ ἔχη ἴσον καὶ ὁ διδάσκαλος τὸ δικαίωμα τοῦ
λόγου, τῆς ψήφου καὶ τῆς ἀντιρρήσεως, αἱ σχολικαὶ δὲ διατάξεις
θὰ ὀρίζονται τῇ συνεννοήσει διδασκάλου καὶ μαθητῶν (**).

Ἄτυχῶς διὰ τοιαύτας πρὸς πᾶσαν ἀκρότητα σκέψεως καὶ
ἐνεργείας τάσεις τῶν φιλανθρωπιστῶν, ὀφειλομένας εἰς κακὴν ἐκτί-
μησιν τῆς φυσικότητος καὶ τῆς φυσικῆς ἀγωγῆς, ἦν οὗτοι ἤθελον
νὰ πραγματοποιῶσι, τὸ μέτρον τῆς μαθητικῆς αὐτοδιοικήσεως
παρεγνωρίσθη, ὡς καὶ πολλὰ ἄλλα ὀρθὰ τὴν βάσιν μέτρα αὐτῶν,
ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν ἄλλων παιδαγωγικῶν κατευθύνσεων, καὶ μὴ
εὐρὸν μιμητὰς ἐλησμονήθη μετ' οὐ πολὺ. Ὅτι ἐξ αὐτοῦ παρέ-
μεινε, ἐπὶ μακρὸν δὲ καὶ εὐρέως διαδεδομένον, τοῦτο ἦτο μόνον
ἡ χοῆσις τῶν βοηθῶν, ἐν σχολείοις τοῦλάχιστον ἅτινα εἶχον μέγα
πλῆθος μαθητῶν.

*) Βλ. J. B. Basedow, Das Methodenbuch für Väter und
Mütter der Familien und Völker.—Πρὸβλ. Th. Ziegler, ἐν. ἀν.,
σ. 235.

**) Βλ. A. Rude, Die Neue Schule und ihre Unterrichtslehre.,
α' τόμ., δ' ἔκδ., σ. 91.

Γ' Ἡ κατὰ τοὺς νεωτάτους χρόνους ἐμφάνις καὶ χρήσις τῆς μαθητικῆς αὐτοδιοικήσεως.

α' Ἐν Ἀμερικῇ.

Ἡ κατὰ τοὺς νεωτάτους χρόνους ἐμφάνις τῆς μαθητικῆς αὐτοδιοικήσεως ὀφείλεται εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας τῆς Β. Ἀμερικῆς. Εἶναι ἄξιον μνείας, ὅτι καὶ ἐνταῦθα τὴν πρώτην ἀφορμὴν πρὸς τοῦτο ἔδωκεν ἡ ἀνάγκη τῆς χρήσεως βοηθῶν ἐν τῷ ἔργῳ τῆς ἀγωγῆς ἐξ αὐτῶν τῶν παιδευομένων λαμβανομένων. Ἐν Ν. Ὑόρκῃ δὴλα δὴ τῷ 1894 ὁ διευθυντὴς ἰδρύματος φροντιστικοῦ ἀγυιοπαίδων, συντηρουμένου ὑπὸ ὀργανώσεως φιλανθρωπικῆς, William R. George εὗρεθεις ἐν ἀδυναμίᾳ νὰ ἔχη ἀναπληρωτὴν ἀσθενοῦντος παιδαγωγοῦ, ἀνεκοίνωσε τοῦτο εἰς τοὺς τροφίμους καὶ προσέκαλεσε συζήτησιν μετ' αὐτῶν. Οὗτοι προέτειναν, ὅπως ἡ ἐπίβλεψις ἀνατεθῆ εἰς ἓνα ἐξ αὐτῶν, καὶ δὴ εἰς μείρακα, ὅστις μέχρι τότε δὲν εἶχεν ἀποδειχθῆ φίλος τῆς τάξεως. Τὴν πρότασιν ἐφήρμοσεν ἀμέσως ὁ George. Τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξε τοσοῦτον ἱκανοποιητικόν, ὥστε τὸ μέτρον νὰ ἐκλέγωσιν οἱ μαθηταὶ τοὺς ἡγουμένους αὐτῶν παρέμεινε πλέον θεσμὸς μόνιμος τοῦ ἰδρύματος. Ὡς τοιοῦτο δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐξελιχθῆ ἔτι δημοκρατικώτερον καὶ νὰ χρησιμοποιηθῆ καὶ ἐν ἄλλοις ἰδρύμασι ὁμοίου σκοποῦ. Οὕτω προέκυψεν ἐν Η. Π. τῆς Β. Ἀμερικῆς ὅ τι καλεῖται George Junior Republic, ἣτις εἶναι ἡ πρώτη πραγματοποιήσασα τὴν σκέψιν νὰ ἀφήνωνται τὰ παιδιά, ὅπως τὰ ἀμαρτήματα αὐτῶν καθορίζωσι, δικάζωσι καὶ τιμωρῶσι διὰ δικαστηρίου ὑπ' αὐτῶν ἐγκαθισταμένου.

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1897, τρία μόνον ἔτη ἀπὸ τῆς πρώτης ἐμφάνισεως αὐτῆς, ἡ μαθητικὴ αὐτοδιοίκησις ἀρχεται εἰσαγομένη γοργῶς καὶ εἰς τὰ δημόσια σχολεῖα, τοῦ Wilson Gill πρόξενου εἰσαγαγόντος αὐτὴν εἰς κρατικὸν διδασκαλεῖον, ἐν συνεχείᾳ δὲ γενομένου κυριωτάτου παράγοντος τῆς διαδόσεως, τῆς στερεώσεως καὶ τῆς συστηματοποίησεως αὐτῆς. Ἐκαστον σχολεῖον ὀργανοῦται κατὰ τὸν καταστατικὸν χάρτην τῶν πόλεων τῶν Η. Π. τῆς

Β. Ἀμερικῆς εἰς αὐτοκυβέρνητον δημοκρατικὴν πόλιν, διαιρουμένην εἰς τμήματα καὶ ἔχουσαν ἑκλογεῖς, νομοθετικὸν σῶμα, διοικητικὰς ἀρχὰς καὶ ἀνώτατον ἄρχοντα. Τὰ τμήματα αὐτῆς εἶναι αἱ διάφοροι τάξεις τοῦ σχολείου· ἑκλογεῖς οἱ μαθηταί, ἐξαιρουμένων τῶν νεωτάτων, ἐκλέγοντες ἐν εἰδικαῖς συνελεύσεσι τοὺς ἀντιπροσώπους αὐτῶν καὶ τὰς διοικητικὰς ἀρχὰς· τὸ νομοθετικὸν σῶμα, ἔργον ἔχον τὸν ὄρισμὸν τῶν σχολικῶν νόμων καὶ κανόνων, ἀποτελοῦσι μαθηταί, λαμβανόμενοι ἐξ ἑκάστης τάξεως ἀνὰ δύο, καὶ διδάσκαλοι· τὰς διοικητικὰς ἀρχὰς συναποτελοῦσιν ὁ δήμαρχος καὶ οἱ ἄλλοι ὑπάλληλοι ἦτοι ὁ γραμματεὺς, ὁ ταμίας, ὁ ὑγειονομικὸς ἐπιθεωρητὴς καὶ εἴ τις ἄλλος, ἔργον ἔχοντες νὰ φροντίζωσιν ἐν τῇ ἁρμοδιότητι αὐτῶν ἕκαστος περὶ τῆς τάξεως, τῆς καθαρείτητος, τῆς ἡσυχίας, τῆς ἀκριβείας ἐν τῇ ὅλῃ σχολικῇ ἐργασίᾳ καὶ τῇ ἄλλῃ σχολικῇ ζωῇ κ.τ.τ., συνεννοούμενοι μετὰ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ σχολείου, ὁ ὁποῖος εἶναι καὶ ὁ ἀνώτατος ἄρχων.

Ἐν συνελεύσεσι τῶν μαθητῶν, πολιτῶν τῆς τοιοῦτοτρόπως οργανουμένης πόλεως, γίνονται συζητήσεις ἐπὶ παρατηρηθεισῶν δυσχερειῶν, ὑποβάλλονται ἀναφοραί, ἐκφράζονται παράπονα, διατυπῶνται κατηγορίαι κ.λ. Δικαστήριον ἀποτελούμενον ἐκ διδασκάλων καὶ μαθητῶν δικάζει τὰ παραπτώματα καὶ ὀρίζει τὰς ποινὰς, ὧν διακρίνονται πολλαὶ βαθμίδες ἀπὸ τῆς ἀπειλῆς μέχρι τοῦ ἀποκλεισμοῦ ἐκ τοῦ σώματος τῶν πολιτῶν. Ὁ διευθυντὴς τοῦ σχολείου ὡς ὁ ἀνώτατος ἄρχων ἔχει τὸ δικαίωμα τῆς ἀρνησικυρίας παντὸς μέτρου ἢ ἀποφάσεως οἷου δήποτε ὑπαλλήλου καὶ καθόλου οἷας δήποτε διοικητικῆς ἀρχῆς. (*)

«Τὴν θεμελιώδη σκέψιν τῆς νέας μεθόδου θὰ ἐννοήσῃ τις ἄριστα», λέγει ὁ Fr. W. Foerster (ἐν. ἀν., σ. 253), «ἐάν ἀκούσῃ, τί περὶ αὐτῆς λέγει ὁ κύριος θεμελιωτὴς αὐτῆς, ὁ Willson Gill, καὶ τίς αἰτία ἐκίνησε τὸν ἄνδρα τοῦτον, ὁ ὁποῖος ἀρχικῶς ὑπῆρξεν εὐδόκιμος ἐπιχειρηματίας, νὰ θυσιάσῃ ὀλόκληρον τὸν καιρὸν καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ εἰς τὴν ἀναμορφωτικὴν ταύτην κίνησιν.

*) Πρὸβλ. A. R u d e, ἐν. ἀν., σ. 91 ἐ.—P. B a r t h, Geschichte d. Erziehung, β' ἐκδ., σ. 626, 691 κ. ἀ.—T o i s c h e r - H e r g e t, Geschichte d. Pädagogik, σ. 216.—F r. W. F o e r s t e r, Schule und Character, ιδ' ἐκδ., σ. 259.

Ὁ Mr Gill θεωρεῖ τὴν σχολικὴν πόλιν ὡς τὸ κατ' ἐξοχὴν φάρμακον κατὰ τῆς πολιτικῆς ἀδιαφορίας καὶ τῆς πολιτικῆς διαφθορᾶς ἐν τῇ Ἀμερικανικῇ δημοκρατίᾳ. Βλέπει ἐν τῷ ἀπολυταρχικῷ χαρακτῆρι τῆς μέχρι τοῦδε σχολικῆς διοικήσεως οὐσιώδη αἰτίαν τῆς ἐλλείψεως πολιτικῆς ἀγωγῆς παρὰ τοῖς μεμορφωμένοις, πρὸ παντὸς δὲ ἐλλείψεως συναισθηματος εὐθύνης ὡς πρὸς τὴν διαφθορὰν τοῦ δημοσίου βίου. Ἐφ' ἃσον ὁ διδάσκαλος εἶναι μονάρχης, μένει εἰς τὸν καθ' ἑκάστον μαθητὴν παντελῶς ἀδιάφορος πᾶσα ὑποτιθεμένη παρανομία ἐκ τῶν συμμαθητῶν αὐτοῦ— ἂν ὁμως ἐπιτρέπεται εἰς τὴν τάξιν αὐτὴν μέγα μέρος τῆς διατηρήσεως τῆς εὐταξίας, ἐγείρεται τότε ἐν αὐτῷ ζῶηδόν διαφέρον περὶ ὑβρίστης τελειώσεως ταύτης καὶ ὁ διδάσκαλος ἔχει τὴν εὐκαιρίαν λαμβάνων ἀφορμὴν ἐκ τῶν καθ' ἑκάστον ὑπουργημάτων τῆς αὐτοκυβερνήσεως νὰ καταθέσῃ εἰς τὰς νεαρὰς ψυχὰς ἀνωτέραν ἀντίληψιν περὶ δημοσίων ἀξιωματῶν καὶ εὐθυνῶν. Οὐχὶ ἀφηρημένον κήρυγμα περὶ εὐθύνης, ἀλλ' ἀσκησις ἐν τῇ πραγματικῇ εὐθύνῃ εἶναι ὁ ἰσχυρότατος παράγων ἀγωγῆς. Ὁ Gill τονίζει ἐπίσης δικαίως, ὅτι τὸ «δεσποτικὸν σύστημα», ὅπερ βεβαίως τὴν αὐστηροτάτην πειθαρχίαν ἐπιδιώκει, ἐν τούτῳ ἀκριβῶς ἀποτυγχάνει τὰ μέγιστα, διότι μόνον ἐξωτερικῆς ὑποταγῆς δύναται νὰ ἐπιτύχῃ. «Οἱ παῖδες ἡμῶν μανθάνουσι καθ' ἑκάστην τὰς μεγάλας λέξεις τῆς ἐλευθερίας, καὶ ὁμως ἀσκοῦνται συγχρόνως νὰ σκέπτονται καὶ νὰ πράττωσιν ὡς ὑπήκοοι τυράννου. Διὸ καὶ ὑπάρχει σχεδὸν ἐν πανεὶ σχολείῳ ὑπορρέον ῥεῦμα κρυφίας ἀντιστάσεως. Αἱ διαφθεύουσαι ἕξεις καὶ παραμορφώσεις τοῦ χαρακτῆρος, αἵτινες ἐν μακροῖς ἔτεσι διὰ τοιαύτης ἐξωτερικῆς ὑποταγῆς εἶναι πεπορισμένοι, εἶναι τοσοῦτον ἰσχυραὶ, ὥστε μόνον ὀλίγοι δύνανται νὰ ἀπαλλαγῶσιν αὐτῶν ὀλοσχερῶς».

Ὅτι πρὸς τοιοῦτους σκοποὺς δύναται νὰ βοηθήσῃ κατάλληλός τις ὀργάνωσις καὶ ὑπὸ εὐμενεῖς ὄρους γινομένη καλὴ χοῆσις τῆς μαθητικῆς αὐτοδιοικήσεως, ἔχομεν ἤδη εἰπεῖ (ἀν. ἐν σ. 3 ἑ.), εἶναι δὲ ἄλλως εὐνόητον. Ὅμως βλέπομεν ἐξ ἴσου εὐνόητον, ὅτι ἢ κατ' Ἀμερικανικὸν πρότυπον ῥύθμισις καὶ ἐφαρμογὴ αὐτῆς μόνον ἀκρας δημοκρατικῆς βιοθεωρίας δύναται νὰ εἶναι προϊόν, ὅτι πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ στερέωσιν ἀληθοῦς δημοκρατικοῦ βίου δύναται νὰ ἀποβλέπη καὶ ὅτι μόνον παρὰ λαῶ ἀληθῆ καὶ πλήρη

δημοκρατικὸν βίον βιοῦντι δύναται νὰ στερεωθῆ, νὰ διαδοθῆ καὶ νὰ εὐδοximῆσῃ ὡς μέτρον σχολικοῦ βίου. Ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ Gill εὐρίσκεται πρὸ πολλοῦ εὐρέως διαδεδομένον καὶ παραμένει ἐν χρήσει ὡς θεσμὸς σχολικῆς ἀγωγῆς. Ἄν εἶναι ἀληθεῖς αἱ πολλαχόθεν ἐρχόμεναι πληροφορίαι, ὅτι ἐν αὐτῇ μόνον ὡς ἐπιτυχῆς καὶ ὠφέλιμος ἀναγνωρίζεται καὶ εἶναι ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ μέτρου, τότε θὰ πρέπει νὰ συμπερανθῆ τὸ μὲν, ὅτι παρεσκευασμένον ἐπαρκῶς ὑπὸ ἐποψίν παιδαγωγικὴν καὶ συνετὸν καὶ πρακτικῶς ἱκανὸν εἶναι τὸ διδασκαλικὸν σῶμα τῆς χώρας ταύτης, τὸ δέ, ὅτι τοιαύτης δημοκρατικότητος σχολικοῦ βίου ὑπόκειται βάσις καὶ πρότυπον καὶ ζωοδότης ἀνάλογος πραγματικὸς βίος καὶ περὶ βίου ἀντίληψις τῶν πολιτῶν, ὅτι ἡ πίστις τούτων εἰς τὸ δημοκρατικὸν ἰδεώδες βίου καὶ ἡ θεωρητικὴ καὶ πρακτικὴ ἀναγνώρισις καὶ ἀσκησις τῶν σχετικῶν καθηκόντων καὶ δικαιωμάτων τοῦ πολίτου εἶναι πολὺ ζωηρὰ καὶ εἰς πάντα προφανῆς.

Ἄλλὰ καὶ εἰδικώτερον τι συμπέρασμα παρίσταται ἐπιβεβλημένον· ὅτι ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ πολὺς σεβασμὸς πρέπει νὰ ἀποδίδηται εἰς τὴν προσωπικότητα τοῦ παιδὸς καὶ ὅτι δικαιώματά τινα, ὧσεὶ φυσικά, πρέπει νὰ ἀναγνωρίζωνται καὶ εἰς τοὺς παῖδας, τὰ ὅποια δὲν ἔχει δικαίωμα τὸ κράτος ἢ ἄλλη θοργάνωσις ἢ ὑπηρεσία ἢ ἰσχυρότερον ἄτομον νὰ παραβιάζῃ.

Πῶς τοιαύτη ἀντίληψις ἐγεννήθη καὶ ἀνεπτύχθη ἐν ταῖς Η. Π. τῆς Β. Ἀμερικῆς, δὲν θὰ θαυμάσῃ τις ἔχων ὑπ' ὄψει τὴν ἠθικὴν καὶ παιδαγωγικὴν θεωρίαν καὶ πράξιν τῶν Ἀγγλων, ἐπὶ τῆς γραμμῆς τῆς διανοήσεως καὶ τοῦ πρακτικοῦ βίου τῶν ὁποίων ἐκινήθη καὶ ἐξελίχθη ὁ ὅλος πνευματικὸς καὶ πρακτικὸς βίος τῶν ἀποίκων αὐτῶν, μάλιστα δὲ τῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς. Ἄς ἀναμνήσωμεν ἐνταῦθα, ὅτι ὁλόκληρος ἡ πολιτικὴ, ἡ ἠθικὴ καὶ ἡ παιδαγωγικὴ θεωρία τοῦ John Locke (1632-1704), θεμελιώδη ὡς πρὸς ταῦτα κατέχοντος θέσιν ἐν τῇ Ἀγγλικῇ διανοήσει, βᾶσιν κυρίαν ἔχουσι τὸ θεμελιώδες ἀξίωμα αὐτοῦ, ὅτι τὸ ἄτομον ἔχει φυσικὸν δικαίωμα ζωῆς, ἐλευθερίας καὶ ἰδιοκτησίας. «Φύσει ἀγαπῶμεν», λέγει ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ «Σκέψεις περὶ ἀγωγῆς» (Some Thoughts concerning Education, 1693), «ἀπὸ τοῦ λίνου τὴν ἐλευθερίαν καὶ διὰ τοῦτο πρὸς πολλὰ δι' οὐδένα ἄλλον λόγον συναισθανόμεθα ἀποστροφὴν ἢ διότι ἐπιβάλλονται εἰς ἡμᾶς»,

οὕτω δὲ κρίνει, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐπιβάλλωμεν τι εἰς τοὺς παῖδας, ἂν θέλωμεν νὰ ἐκτελῶσιν αὐτὸ εὐχαρίστως, ὅτι πρέπει νὰ παρέχωμεν εἰς αὐτοὺς τὴν δικαιολογίαν παντὸς πράγματος καὶ νὰ ἀρχίζωμεν ὅσον ὅλον τε ἐνωρίτητα νὰ λεπτολογῶμεν μετ' αὐτῶν ἐπὶ τῶν πραγμάτων, ὅσον ἡ ἱκανότης καὶ ἀντιληπτικὴ δύναμις αὐτῶν ἐπιτρέπει, διότι, ὅσον ἐνωρίτερον θὰ ἀρχίσωμεν νὰ μεταχειρίζομεθα ὡς ἄνδρα τὸν παῖδα, τόσον ἐνωρίτερον οὗτος θὰ ἀποβῆ ἄνηρ, ὅτι τιμωρίας πρέπει νὰ χρησιμοποιῶμεν μόνον τὰς ἀποτέμνας τοῦ συναισθήματος τῆς τιμῆς τοῦ τροφίμου. Εἰδικώτερον πρέπει νὰ μνημονευθῆ, ὅτι ἡ ὅλη παιδαγωγικὴ τοῦ Locke κατὰ τὴν ἐπιτυχεστάτην κρίσιν Th. Ziegler (ἐν. ἄν., σ. 218) «ὁμοφωνεῖ πρὸς τὰς ἀρίστας καὶ χαριεστάτας γραμμὰς τοῦ Ἀγγλικοῦ λαϊκοῦ χαρακτηῆρος, ὅπως καὶ τὰνάπαλιν αὕτη ἔχει συντελέσει τὸ ἐφ' ἑαυτῇ εἰς τὴν ἐξέλιξιν καὶ διαμόρφωσιν αὐτῶν. Τὸ ἀτομικῶς ἐλευθερον καὶ ἀσφαλές, τὸ εἰλικρινές καὶ φυσικόν, τὸ φρόνιμον καὶ ὑγιές, τὸ πρακτικόν καὶ νηφάλιον, τὸ ἀνδρικόν καὶ περὶ τὰ ἦθη αὐστηρόν, ταῦτα ἦσαν αἱ ἀγαθαὶ πλευραὶ, τὰς ὁποίας ὁ Locke ἐπίστευσεν ὅτι ἀνεγνώρισεν ἐν τῷ Ἀγγλικῷ λαϊκῷ χαρακτηῆρι καὶ τὰς ὁποίας διὰ τοῦτο διὰ τῶν παιδαγωγικῶν αὐτοῦ ἀξιωματικῶν ἐσπούδασεν ἐν τῷ Ἀγγλῷ Gentleman περαιτέρω νὰ φυτεύσῃ καὶ νὰ ἐξέλξη». — Ὅτι μέτρα παιδαγωγικά, ὅλον ἢ κατὰ τὸ Ἀμερικανικὸν πρότυπον μαθητικῆ αὐτοδιοικήσεως, εἶναι σύμφωνα πρὸς τὰς ἀγαθὰς ταύτας πλευράς τοῦ Ἀγγλικοῦ λαϊκοῦ χαρακτηῆρος ἢ ὅτι τοιαῦτα μέτρα χρησιμοποιούμενα εἰς τὴν ἀγωγήν ἔχοντες τοιοῦτον χαρακτηῆρα θὰ εἶναι εὐπρόσδεκτα παρ' αὐτῷ καὶ ἐπωφελεῖ εἰς τὴν περαιτέρω φυσικὴν καὶ ὑγιᾶ ἐξέλιξιν αὐτοῦ, εἶναι, ὑποθέτομεν, αὐτονόητον καὶ ἀναντίρρητον.

Ἄλλ' ἂς διασαφήσωμεν ἔτι κάλλιον καὶ πληρέστερον τὸ ζήτημα. Ἐν τῇ ἐξελίξει καὶ πρὸς μόρφωσιν τοῦ Ἀγγλικοῦ λαϊκοῦ χαρακτηῆρος σπουδαίαν, ὡς γνωστόν, ῥοπήν ἔσχεν ἡ ἐπίδρασις τοῦ συναισθήματος τῆς αὐτοτιμῆς, τοῦ ὁποίου καὶ ἡ μυσγίστη εἶναι ἀνεγνωρισμένη ἡ ἀξία ἐν τῇ ὅλῃ Ἀγγλικῇ ἠθικῇ θεωρίᾳ καὶ πράξει. Ὡς χαρακτηρηστικῶς συνοψίζει ὁ Paul Barth (ἐν. ἄν. σ. 626), ὁ Adam Schmith «ἐδίδαξεν, ὅτι ἐν ἐκάστῳ ἀνθρώπῳ ἀναπτύσσεται ἐν καλλίτερον εἶναι αὐτοῦ, εἰς «δικαστή», εἰς «οὐδέτερος θεατής», εἰς «ἰδεώδης ἄνθρωπος ἐν τῷ στέρῳ», οὕτως ὥστε

αυτεπιδοκιμασία και αυτοκατάκρισις αποτελεί την τελευταίαν ηθικὴν διαγνώμην. Ὁ J. St. Mill ἐπέμψατο σφοδρῶς τοῦ J. Bentham, ὅτι ἡ λέξις αυτοσεβασμὸς (self-respect) οὐδέποτε ἐμφανίζεται ἐν ταῖς συγγραφαῖς αὐτοῦ. Ἄγγλος κοινωνιολόγος, ὁ J. S. Mackenzie, ὡς περιεχόμενον τῆς ἱστορίας εὕρισκει τὴν ἐπίδοσιν τῆς αυτοσυνειδήσεως και ὡς σκοπὸν αὐτῆς κατάστασιν, ἐν ἣ ἕκαστος εἶναι ἱκανὸς πρὸς αυτοπραγμάτωσιν (self-realisation) δι' αυτοσεβασμοῦ (self-reverence), αυτογνώσεως (self-knowledge) και αυτοκυριαρχίας (self-control). Ἀμφότερα, πολιτικὴ θεωρία και ἠθικὴ, ἤγαγον εἰς τελείωσιν τὴν Ἀγγλικὴν αυτοκυβέρνησιν, ἐτήρησαν εἰς ἀπόστασιν τινὰ τὸ Κράτος ἀπὸ τοῦ βίου τοῦ πολίτου». — Εἶναι τι ἀληθῶς σπουδαιότατον και πλείστων διδασκτικὸν ἢ ἐνότης τοῦ Ἀγγλικοῦ πρακτικοῦ βίου, ἀτομικοῦ, κοινωνικοῦ και πολιτικοῦ, και τῆς Ἀγγλικῆς περὶ τούτων ἐπιστημονικῆς θεωρίας και σκέψεως ὅλη ἡ περὶ βίου θεωρία και σκέψις τῶν Ἀγγλων φιλοσόφων παρίσταται εἰς τὸν μελετητὴν ὡς φυσικὸν ἔργον τοῦ ὅλου ἄλλου βίου τοῦ Ἀγγλικοῦ λαοῦ.

Τὸ ἐνταῦθα ὡς πρὸς τὸ ζήτημα ἡμῶν ἰδιαιτέρως σπουδαῖον εἶναι, ὅτι τοῦ ὅλου βίου τούτου συνέχειαν, ἀκριβέστερον εἰπεῖν εἰδικὴν τινὰ ἐκδήλωσιν αὐτοῦ και τῆς περὶ βίου ἐπιστημονικῆς θεωρίας και σκέψεως, ἀποτελεῖ και ἡ ὅλη Ἀγγλικὴ παιδαγωγικὴ θεωρία και πράξις. Αυτοσυνειδήσις, αυτοσεβασμὸς, αὐτοτιμὴ, αὐτέλεγχος, αυτοκυριαρχία, αυτοπραγμάτωσις και εἴ τι τοιοῦτο ἀποτελοῦσι στοιχεῖα και προϋποθέσεις, ἂν μὴ τὴν οὐσίαν αὐτὴν τοῦ ἀληθινοῦ χαρακτηῆρος, εἰς πράγματων τοῦ ὁποίου και ἀποβλέπει κυρίως ἡ ὅλη Ἀγγλικὴ θεωρία και πράξις. Ἐς μνημονευθῆ ἐπὶ παραδείγματι, ὅτι ὁ περίφημος Ἀγγλος παιδαγωγικὸς Tomas Arnold, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα εἶναι ἀρρηκτως συνδεδεμένον μετὰ τῆς ἐν Ἀγγλίᾳ ἐκπαιδευτικῆς μεταρρυθμίσεως, ὡς κυριώτατον σκοπὸν τοῦ σχολείου θεωρεῖ τὴν μόρφωσιν χαρακτηῆρος, προχωρῶν μέχρι τοσούτου, ὥστε ἀπαιτεῖ, ἵνα «ἡ ὅλη πνευματικὴ ἐργασία διέπηται ὑπὸ ἠθικῶν δυνάμεων», ἵνα «ἕκαστον ποριζόμενον ἀγαθὸν ἔθος, ἐκάστη ὑπερνίκησις τοῦ βίου τῆς ὁρμῆς και τῶν παθῶν βοηθῆ εἰς τὸ νὰ τίθεται ἐμποδῶν ἐμπό-

διδόν τι τῆς ἐνεργείας καὶ τῆς καθαρότητος τῆς νοητικῆς λειτουργίας» (*).

Τέλος ἀναμνηστέον εἶναι, ὅτι τὰ στοιχεῖα καὶ αἱ προϋποθέσεις, ἢ καὶ ἡ οὐσία αὐτῆ τοῦ ἀληθινοῦ χαρακτῆρος, εἰς ὃν κατὰ τὰ εἰρημένα ἀποβλέπει ἡ ὅλη Ἀγγλικὴ παιδαγωγικὴ θεωρία καὶ πράξεις, ἦτοι ἡ αὐτοσυνείδησις, ὁ αὐτασεβασμὸς, ὁ αὐτέλεγχος, ἡ αὐτοκυριαρχία κ.τ.τ., αἴτια κατὰ τὰ ἐπίσης εἰρημένα εἶναι καὶ κυριώδεις προϋποθέσεις τῆς ὑπάρξεως, τῆς διατηρήσεως καὶ τῆς εὐδοκιμήσεως τῆς μαθητικῆς αὐτοδιοικήσεως ἐν σχολείῳ, ἐν ταῦτῳ δὲ καὶ ἐκ τῶν κυρίων σκοπῶν αὐτῆς, ἐκ τῶν πρώτων προϋποθέσεων αὐτῶν ἔχουσιν ἀληθῆ σωματικὴν καὶ ψυχικὴν ὑγίειαν, δῆλα δὴ ὄξικῶς καὶ ἀληθῆ καὶ ἀγνὸν φίλαθλον βίον—ὅτι δὲ τοιοῦτον βίον ἀπὸ μακροῦ καὶ ζωηρῶς ζῆ ὁ Ἀγγλικὸς λαός, οὐχ ἦττον δὲ καὶ ὁ τῶν Η. Π. τῆς Β. Ἀμερικῆς. Οὕτω καὶ ἄκων ἄγεται τις εἰς τὴν σκέψιν, ὅτι δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆ ἀπλή σύμπτωσις, ὅτι ὁ δοὺς τὴν πρώτην ὠθησιν πρὸς μαθητικὴν αὐτοδιοίκησιν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ, ὁ W. R. George, εἶχεν ὑπάρξει καὶ πυγμάχος δεινός (**).

Διὰ πάντας τοὺς ἀνωτέρω λόγους οὐδαμῶς θὰ εἶναι ἄτοπος ὁ ἰσχυρισμὸς, ὅτι ἐν ταῖς Η. Π. τῆς Β. Ἀμερικῆς, ἐνθα, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἀνεμνήσθη, ὁ ὅλος πραγματικὸς καὶ πνευματικὸς βίος, ἐν τῷ ὁποίῳ καὶ ἡ ὅλη πνευματικὴ καὶ σωματικὴ ἀγωγή, ἐκινήθη καὶ κινεῖται κατὰ τὴν γραμμὴν τοῦ Ἀγγλικοῦ βίου καθόλου, ἀπηλλαγμένος μάλιστα τῶν δεσμῶν καὶ τοῦ βάρους τῆς παραδόσεως καὶ τῆς συνεχείας τοῦ πολιτικοῦ καὶ τοῦ ἄλλου, τοῦ ἐκ τῶν τοπικῶν ἢ ἄλλων ὄρων ἐξηρημένου βίου τῆς μητροπόλεως, ἐγεννήθη αὐτόματος καὶ ἐστερεώθη ὀργανουμένη κατὰ τὸν ὅλον περίεξ ὑπάρχοντα κοινωνικόν, πολιτειακὸν καὶ πολιτικὸν βίον ἢ μαθητικὴ αὐτοδιοίκησις ἐν τῷ σχολείῳ. Ἡμεῖς τοῦλάχιστον εὐρίσκομεν, ὅτι ἀποτελεῖ ἀπλούστατα φυσικὸν γέννημα, ἀπόφυσίν τινα εἴτε ἀποβλάστησιν τοῦ ἐκεῖ ὑπάρχοντος καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς γραμμῆς ἐξελισσομένου ὅλου περίεξ βίου, διὰ τοῦτο δὲ καὶ μέσον ἐπιτηδειότατον εἰς τὴν διατήρησιν, βελτίωσιν καὶ στερέωσιν τοῦ βίου τού-

* Βλ. Fritsch, Th. Arnold, London 1905.—Πρὸβλ. Fr. W. Foerster, ἐν. ἀν., σ. 5. —

** Βλ. καὶ P. Barth, ἐν. ἀν., σ. 691.

του, εάν βέβαια εκ του υγιούς αυτού τρέφεται και κατά τούτο θυθμίζεται και χρησιμοποιείται. Και γενικώτερον ως φυσικόν προϊόν του βίου τούτου ευρίσκομεν τὸ ὄλον σχολεῖον τῶν Η. Π. τῆς Β. Ἀμερικῆς, εάν αἱ ἀντιλήψεις, οἱ σκοποὶ καὶ αἱ τάσεις αὐτοῦ εἶναι οἷα ὑπὸ τοῦ ἐκ τῶν ἀνωτάτων ἐκεῖ ἐκπαιδευτικῶν ὑπαλλήλων W. T. Harris ἐμφανίζονται. «Τὸ Ἀμερικανικὸν σχολεῖον, λέγει οὗτος, ἐδράζεται ἐπὶ τῆς σκέψεως, ὅτι ἡ ἠθικὴ ἀγωγή εἶναι σπουδαιότερα τῆς διανοητικῆς . . . Αὐτοκυβέρνησις, ἡ βᾶσις τῶν ἡμετέρων πολιτικῶν θεσμῶν, ὀφείλει νὰ γίνηται ἐπίσης ἡ βᾶσις τοῦ ἡμετέρου ἀτομικοῦ βίου.— Αὐτοδιοίκησις καὶ αὐτοκυριαρχία ὁμοῦς δὲν εἶναι δῶρα εὐτυχούς χρονικῆς στιγμῆς— ἐξαρτῶνται ἐξ ἐθισμού, ὅστις εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα μακρᾶς καὶ σκληρᾶς πάλης κατ' ἐπιθυμιῶν καὶ παθῶν . . . Τὸ καταστῆσαι τὸν μαθητὴν αὐτεξούσιον, τὸ ἀναγαγεῖν αὐτὸν εἰς τὴν αὐτοκυβέρνησιν, ἡ σταθερὰ αὐτῆ προαίρεσις ὀφείλει νὰ κατέχη τὴν ἀγωγὴν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους».

Τὸ Ἀμερικανικὸν σχολεῖον, λέγομεν ἡμεῖς, ἀπλούστατα συνάπτεται πρὸς τὸν ὄλον Ἀμερικανικὸν βίον. Οὕτως ἡ ἐκεῖ μαθητικὴ αὐτοδιοίκησις εἶναι ἀπλῶς μία τῶν πολλῶν μικρῶν λεπτομερειῶν τῆς ὅλης γραμμῆς τοῦ βίου τούτου.

Διὰ τῶν ἀνωτέρω δὲν ἐννοοῦμεν καὶ ὅτι οὐδεὶς ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ ὑπάρχει μὴ ἀναγνωρίζων, ὅτι καὶ μεγάλα κακὰ δύνανται νὰ προέλθωσιν ἐξ ἀστόχου ἢ ἀσυνέτου ἢ ἀκαίρου χρήσεως τοῦ μέτρου, ἢ μὴ ἔχων καὶ μεγάλας ἐπιφυλάξεις ὡς πρὸς τὴν ὠφελιμότητα αὐτοῦ. Ἀναφέρομεν π. χ., ὅτι ὁ ἐκ τῶν ἠγουμένων ἐκεῖ τῆς παιδαγωγικῆς σκέψεως καὶ ἐνεργείας Stanley Hall, καίτοι ἀναγνωρίζει, ὅτι ὁ αὐτοσεβασμὸς εἶναι ἐκ τῶν ἰσχυροτάτων μέσων τῆς ἀγωγῆς, ὁμοῦς φοβεῖται, ὅτι ἡ ὑπέρμετρος χρῆσις τῆς αὐτοκυβερνήσεως, πρὶν ἀναπτυχθῆ ἡ νόησις τοῦ παιδός, ὥστε οὗτος νὰ κατανοῇ, τί ἀπαιτεῖται ἐξ αὐτοῦ, δύναται νὰ ἀμβλύνη τὸ ὑγιὲς καὶ φυσικὸν ἔνστικτον τοῦ εὐπειθεῖν εἰς τὸ ἀξίωμα, νὰ εὐνοήσῃ δὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς τάσεως τῆς μικροπρεποῦς λεπτολογίας (*).

*) Bl. Stanley Hall, Educational Problems.—Πρὸβλ. F. Barth, ἐν. ἀν., σ. 626.—Fr. W. Foerster, ἐν. ἀν., σ. 172.

β' Ἐν τῇ ἐσπερίᾳ Εὐρώπῃ.

Ἐν Εὐρώπῃ ἡ χρῆσις τῆς μαθητικῆς αὐτοδιοικήσεως ἀπαντᾷ πολλαχῶς περιορισμένη. Τὸ φαινόμενον εἶναι εὐερεμήνεντον. Ἐν τῇ ἡπειρῷ ταύτῃ κρατεῖ συντηρητικότης ἐν τῷ βίῳ καὶ τῇ βιοθεωρίᾳ, δημοκρατικότης πλήρης καὶ ἀληθινῇ ἐν τῷ πολιτικῷ ἰδίᾳ βίῳ, ὃ ὁποῖος καὶ ἀποτελεῖ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τὴν βουλευτικὴν πλευρὰν τοῦ ὅλου κοινωνικοῦ βίου, δὲν ἔχει μέχρι σήμερον ὑπάρξει. Λόγοι τούτου εἶναι βέβαια καὶ ἄλλοι, οἵτινες δὲν δύναται ἐνταῦθα νὰ ἐξετασθῶσι, προφανεῖς δὲ οἱ ἑξῆς.

α' Ἡ μακρὰ ἱστορικὴ παράδοσις βίου παρ' ἑκάστῳ τῶν Εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν καὶ κρατῶν, ἥτις ὄχι μόνον ἀσυνειδήτως, ἀλλὰ καὶ συνειδητῶς συνεχίζεται, μεταδιδόμενη ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν.

β' Ἡ παρ' ἑκάστῳ αὐτῶν ἐκ διαφόρων λόγων γεννωμένη καὶ ἀναπτυσσομένη ζωηρὰ συνείδησις, ὅτι ὀφείλει νὰ διατελῇ ἐν ἐπιφυλακῇ ἔναντι οὐχὶ ὀλίγων ἄλλων κρατῶν καὶ ἐθνῶν ὡς ἐπιβουλευομένων τὴν ὑπαρξίν καὶ τὴν εὐτυχίαν αὐτοῦ καὶ ἡ ἔνεκα τούτου φυσικῶς γεννωμένη παρ' αὐτῷ δυσπιστία πρὸς πᾶν, ὃ τι δὲν φαίνεται ἀμέσως καὶ ἀναμφισβητήτως στερεωτικὸν τῶν κυριωτάτων τοῦλάχιστον τοῦ παραδεδομένου αὐτῷ βίου ἢ αἰωνοβίου τινὸς παρ' αὐτῷ ἀξίας ἀνεγνωρισμένης χρησίμου εἰς τὴν διατήρησιν, ἔξασφάλισιν καὶ προαγωγὴν τοῦ βίου τούτου, οὐσιαστικῶς τὴν ὑπόστασιν αὐτοῦ ἀποτελοῦντος.

γ' Ἡ διὰ τὰς σφοδρῶς συγκρουομένας ἐθνικὰς βλέψεις καὶ τὰς παρομαρτούσας συχνὰς πρὸς ἄλληλα ἔριδας καὶ συγκρούσεις καὶ πολέμους τῶν διαφόρων κρατῶν καὶ ἐθνῶν καὶ τὰς ἐπακολουθούσας παρ' αὐτοῖς ἀνατροπὰς καταστάσεων, μεταβολὰς τοπικῶν ὄριων, συμφορὰς ἀτομικὰς καὶ κοινωνικὰς ποικίλας κ.πλ. ἀγεννωμένη παρ' ἑκάστῳ αὐτῶν ἀνησυχία περὶ τοῦ μέλλοντος αὐτοῦ καὶ ἡ συμφυομένη συνείδησις τῆς ἀνάγκης νὰ συσπειρῶνται περὶ ἑαυτὰ καὶ νὰ φροντίζωσιν, ὅπως κατὰ πρῶτιστον λόγον μορφῶνωσιν ἄτομα ἢ πολίτας χρησίμους εἰς τὴν ἔξασφάλισιν αὐτῶν, ὁποῖα αὐτὰ συναισθάνονται ὅτι πρέπει νὰ διατηρηθῶσιν.

Εἶναι εὐνόητον, ὅτι καὶ διὰ τοιοῦτους μόνον λόγους εἶναι ἀδύνατον νὰ γεννηθῇ καὶ νὰ ἀναπτυχθῇ παρὰ ταῖς Εὐρωπαϊκαῖς κοινωνίαις ἀληθῆς δημοκρατικὴ σκέψις, βλέπουσα τὸν ἄνθρωπον

καθόλου ἀπροκαταλήπτως καὶ ἴσως, καὶ τοιοῦτου βίου ἢ πραγμά-
τωσις νὰ ἐπιδιωχθῆ ἄλλως τε καὶ διὰ τῆς ἀγωγῆς. Εἶναι προ-
φανές, πόσον ἐπικίνδυνον θὰ φαίνεται καὶ πράγματι θὰ εἶναι
εἰς ἕκαστον ἔθνος ἢ κράτος, μάλιστα δὲ μικρόν, ἐὰν αὐτὸ ἀνα-
λάβῃ τοιοῦτον βίον νὰ ἀκολουθήσῃ καὶ νὰ ἐξελεῖται παρ' ἑαυτῶ
διὰ τῆς ἀγωγῆς τῆς νεολαίας αὐτοῦ νὰ ἀποφασίσῃ ἔθνος τι δλό-
κληρον ἢ κράτος νὰ ἀποθάνῃ, δεχόμενον νὰ γίνῃ ποτὲ βορὰ τῶν
γειτόνων αὐτοῦ, θὰ εἶναι ῥιζικῶς ἀσύμφωνον πρὸς τὴν οὐσίαν
τῆς ζωῆς, ὅς φυσικὸν γνῶρισμα εἶναι ἀείποτε καὶ ἡ πρὸς αὐτο-
συντήρησιν ὄρμη. Μόνον διὰ μακροτάτου χρόνου δικαίας γενι-
κῆς εἰρήνης—καὶ εἶναι αὕτη δυνατὴ, εἶναι εὐκόλον πόλεμος δύο
εὐρωπαϊκῶν κρατῶν σήμερον, ἐν τόσον ἰσχυρῶ καὶ ποικίλῃ συν-
εξαρτήσῃ πάντων, νὰ μὴ ἀποβαίῃ πανευρωπαϊκὸς καὶ περαι-
τέρω παγκόσμιος ;—ὅπως δῆποτε μόνον διὰ τοιαύτης εἰρήνης καὶ
ἀεὶ πληρεστερας γιγνομένης ἐπικοινωνίας καὶ γνωριμίας ἀλλή-
λων ἔθνων καὶ λαῶν καὶ ἀτόμων καὶ κρατῶν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ
γίνῃ ἐπαρκῶς συνειδητὴ καὶ νὰ ἐκτιμηθῆ προσηκόντως ἡ συν-
εξάρτησις βίου ἔθνων καὶ λαῶν καὶ ἀτόμων καὶ κρατῶν καὶ συν-
επιπουρούσης ἀναλόγως σὺν τῷ χρόνῳ ἐξελισσομένης τῆς ἀγω-
γῆς νὰ συναισθανθῆ καὶ νὰ πιστεύσῃ ἑαυτὸ ἕκαστον ἔθνος καὶ
κράτος καὶ λαὸς ὡς πολίτην τοῦ κόσμου ὁλοκλήρου, πρὸς ὃν ἔχει
ἀμέτρητα καθήκοντα φυσικά, ὅπως καὶ τὸ ἄτομον ἔχει πρὸς ἑκά-
στην ἰδιαιτέραν αὐτοῦ κοινωνίαν, οὕτως δὲ νὰ ἐκφυῆ καὶ φυσικῶς
νὰ ἐξελιχθῆ ἀνάλογος εὐρύτερος βίος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου θὰ
ἠδύναντα νὰ ἀποβλαστήσωσι καὶ νὰ ῥιζοβολήσωσι καὶ στερεω-
θῶσιν ἐν τῇ ἀγωγῇ ἐνέργειαι καὶ μέτρα παιδαγωγικά ἀγνοῦ δη-
μοκρατικοῦ χαρακτῆρος. Ὑπὸ τὰς παρούσας συνθήκας Εὐρωπαϊ-
κοῦ βίου μόνον σχολεῖον αὐσιτηρῶς συγκεντρώσεως περὶ τὸ ἐπί-
σημον παιδαγωγικὸν ὄργανον, τὸν διδάσκαλον, σχολεῖον μιμή-
σεως καὶ μαθήσεως, σχολεῖον ἐντολᾶς τοῦ διδασκάλου ἐπιτελούν-
των βοηθῶν καὶ μαθητῶν ἦτο δυνατὸν νὰ προκύψῃ, οἷον καὶ
προέκυψε. Νὰ προκύψῃ δὲ που φυσικῶς ἢ ἄλλοθεν μεταφυτευθὲν
νὰ εὐδοκιμήσῃ ἢ νὰ τύχῃ ἀνεπιφυλάκτου ἐπισήμου ὑποστηρίξεως,
ἢ καὶ νὰ μείνῃ ἀνεπιτήρητον μέτρον ἀληθινοῦ δημοκρατικοῦ
χαρακτῆρος, πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ στήριξιν ἀληθινοῦ δημοκρα-
τικοῦ βίου ἐπιτήδειον, οἷον ἢ μαθητικὴ αὐτοδιοίκησις ἢ ἐν ταῖς

Η. Π. τῆς Β. Ἀμερικῆς ἐφαρμοζομένη, ἦτο καὶ εἶναι ἀδύνατον.

Ἐπὶ τούτοις καὶ ἕτερόν τι εἶναι ληπτέον ἐνταῦθα ὑπ' ὄψει πρὸς πληρεστέραν διαλεύκανσιν τοῦ ζητήματος τῆς ἐν Εὐρώπῃ θέσεως τῆς μαθητικῆς αὐτοδιοικήσεως. Ἐπειδὴ δῆλα δὴ οὐδεμία βιοθεωρία δύναται νὰ εἶναι ἀνεξάρτητος τοῦ βίου καὶ τῶν συνθηκῶν τοῦ βίου τῆς κοινωνίας, εἰς ἣν ἀνήκει ἢ ἐν ἣ ἢ ζῆ ὁ συλλαμβάνων αὐτήν, διὰ τοῦτο καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι παιδαγωγικοί, ἑκάστου τῶν ὁποίων ἡ βιοθεωρία δὲν δύναται κατὰ ταῦτα νὰ εἶναι ἀνεξάρτητος τοῦ βίου καὶ τῶν συνθηκῶν βίου τῆς κοινωνίας αὐτοῦ, ἢ ἐπιστήμη δὲ καὶ ἡ τέχνη τῆς ἀγωγῆς εἰς τοῦτον τὸν βίον, τὸν τῆς κοινωνίας αὐτοῦ πρωτίστως, ἂν μὴ μοναδικῶς, θέλει νὰ ὑπηρετήσῃ, δύσπιστοι καὶ ἐρεκτικοὶ οἱ πλείστοι ἐφάνησαν πρὸς τὰ ἑκάστοτε ῥιζοσπαστικὰ ὑποστηριζόμενα μέτρα. Οὗτος εἶναι, ὑποθέτομεν, καὶ ὁ βαθύτερος λόγος, δι' ὃν καὶ πολεμώτατοι ἐφάνησαν τοῦ μέρους τῆς μαθητικῆς αὐτοδιοικήσεως τοῦ ῥιζοσπαστικώτατα θεσπίζοντος μαθητικὸν κοινοβούλιον ὡς ῥυθμιστικὸν τοῦ ὅλου βίου, μαθητικὴν ὑπαλληλίαν καὶ μαθητικὰ δικαστήρια, ἦτοι μέτρα, ἅπερ καὶ ἄλλως δύνανται νὰ θεωρηθῶσι παιδαγωγικῶς ἐπικίνδυνα, πάντως δὲ νὰ θεωρηθῶσι καταλυτικά ἢ τοῦλάχιστον κλονιστικὰ τῆς ἀνέκαθεν οὔσης σχολικῆς πειθαρχίας, ἣτις εὐλογον εἶναι νὰ θεωρῆται ὡς ἀποτελοῦσα τὴν πρώτην βᾶσιν τῆς ἀναπτύξεως τῆς πειθαρχίας τοῦ πολίτου, περὶ ἧς τὸ κράτος τὰ μέγιστα διαφέρεται, καὶ τοῦ σεβασμοῦ τῶν ἐν τῷ κοινωνικῷ καὶ πολιτικῷ καὶ ἔθνικῷ βίῳ ἀξιών, ἅς τὸ κράτος περὶ πολλοῦ ποιεῖται. Διὸ καὶ οἱ πλείστοι δέχονται τὸ μέτρον τοῦτο κυρίως χάριν διδασκτικῶν καὶ ἄλλων ἀναλόγων σκοπῶν ἦτοι χάριν ἐπιτεύξεως τῆς μεγίστης δυνατῆς αὐτενεργίας καὶ συνεργασίας τῶν μαθητῶν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ καὶ χάριν τῆς διδασκαλίας καθόλου.

Περὶ τούτου κατ' αὐτοὺς θὰ ἔχη νὰ φροντιζῆ ἑκάστη τάξις μαθητῶν ὀργανομένη ἰδιαιτέρως εἰς αὐτόβουλον κοινότητα. Ἐπίσης θὰ ἔχη νὰ φροντιζῆ περὶ τῆς καθαρειότητος καὶ ἄλλης φιλοκάλου ἐμφανίσεως τῶν αἰθουσῶν διδασκαλίας καὶ τῶν ἄλλων χώρων ἐργασίας, περὶ τῶν παιδιῶν, ἐκδρομῶν, ἑορτῶν κ.λ. Πρὸς ἐξομάλυνσιν τῶν διαφορῶν ἢ ἐρίδων τῶν παιδῶν ἢ πρὸς κρίσιν τῶν παραπτωμάτων αὐτῶν σχεδὸν ὑπὸ πάντων δὲν κρίνεται ἄρμοδια. Ὁ καταρτισμὸς εὐρυτέρας σχολικῆς κοινότητος ἐκ

τῶν ἐπὶ μέρος μαθητικῶν κοινοτήτων τῶν τάξεων τοῦ σχολείου εἶναι τι ἀνώτερον, ὅπερ ὡς δευτερεύον τι καὶ μόνον μετὰ προπαρασκευῆν ἀνάλογον δύναται νὰ ἐπιδιωχθῆ. Ἄλλαις λέξεσιν οἱ πλείστοι τῶν Εὐρωπαϊκῶν παιδαγωγικῶν δέχονται καὶ χρησιμοποιοῦσι τὴν μαθητικὴν αὐτοδιοίκησιν μᾶλλον καὶ κυρίως χάριν πληρώσεως τῶν ἀπαιτήσεων καὶ τῶν σκοπῶν τοῦ λεγομένου σχολείου ἐργασίας, δι' οὗ θέλουσι νὰ ἀντικαταστήσωσι τὸ ὑπάρχον σχολεῖον παθητικῆς μαθήσεως καὶ μιμήσεως (*).

Ἐκ τῶν Εὐρωπαϊκῶν παιδαγωγικῶν, οἵτινες εὐρύτεραν βλέπουν τὴν χρησιμότητα τῆς μαθητικῆς αὐτοδιοικήσεως, ἕκαστος βέβαια ἀναλόγως πρὸς τὰ θεμελιώδη τῆς ὅλης αὐτοῦ παιδαγωγικῆς θεωρίας, μνημονευτέος ἰδίᾳ εἶναι ὁ Kerschensteiner ὡς εὐρίσκων αὐτὴν ὠφελιμωτάτην εἰς πολιτικὴν ἀγωγὴν. «Ἡ πολιτικὴ ἀγωγή», λέγει, «ἴσταται καὶ πίπτει μετὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς αὐτοκυβερνήσεως εἰς τὴν λειτουργίαν τοῦ σχολείου. Αὐτὴ μόνον δύναται νὰ μετατρέψῃ τὸ σχολεῖον ἀπὸ τόπου ἀτομικῆς φιλοδοξίας εἰς τόπον κοινωνικῆς ἀφοσιώσεως, ἀπὸ τόπου θεωρητικῆς διανοητικῆς μονομερείας εἰς τόπον πρακτικῆς φιλανθρωποῦ πολυμερείας, ἀπὸ τόπου ὀρθοῦ πορισμοῦ γνώσεων εἰς τόπον ὀρθῆς χρήσεως γνώσεων. Τοῦτο ὅμως εἶναι ἡ θεμελιώδης, ἀναγκαία καὶ ἀπαραίτητος ἀναμόρφωσις σχολικῆς ὁργανώσεως, ἣτις ὀφείλει νὰ ὑπηρετῆ εἰς τὴν ἠθικὴν ἀγωγὴν. Ἐχομεν σχολεῖα χάριν διανοητικῆς ἀγωγῆς, χάριν τεχνικῆς ἀγωγῆς, ἀλλὰ δὲν ἔχομεν σχολεῖα χάριν κοινωνικῆς ἀγωγῆς. Μόνον ἡ αὐτοκυβέρνησις θὰ καταστήσῃ τὰ σχολεῖα ἡμῶν τοιαῦτα (*).

Πολλῶ ἐλάττοντες τὸν ἀριθμὸν εἶναι οἱ ἔτι εὐρύτερον βλέποντες τὸν ὅλον ἄνθρωπον καὶ διὰ τοῦτο ὡς πολλαχῶς ὠφελίμον καὶ σπουδαῖον κρίνοντες τὸ μέτρον. Ἐν τούτοις ἐξέχουσιν θέσιν κατέχει ὁ Fr. W. Foerster, ὁ ὁποῖος ἤδη ἀπὸ τοῦ 1908,

(*) Πρβλ. N. I. Ἐξαρχοπούλου ἐν. ἀν., σελ. 477 ἐ.—G a n z e n m ü l l e r, παρὰ O e s t r e i c h, Strafanstalt oder Lebensschule.—G a u d i g, Die Schule der werdenden Persönlichkeit.—L e h m a n n, Erziehung und Unterricht.—A. R u d e, Die neue Schule, I τόμ., δ' ἐκδ., σ. 90 ἐ.

(*) Βλ. G. K e r s c h e n s t e i n e r, Theorie der Bildung, β' ἐκδ., σελ. 468.—Πρβλ. A. R u d e, ἐν. ἀν., σ. 100.

ἐν τῇ α' ἐκδόσει τοῦ μέχρι τοῦδε πλείστας ἐκδόσεις σχόντος ἔργου αὐτοῦ «Schule und Charakter»—ἔχομεν ὑπ' ὄψει τὴν ἰδ' ἐκδοσιν τοῦ 1930—ἀνεγνώρισεν αὐτὸ «ὡς ἀναμφιβόλως πρώτης τάξεως ἐγγείρημα κοινωνικῆς παιδαγωγικῆς», εὗρισκε δέ, ὅτι «ἡ παιδαγωγικὴ σημασία τῆς μεθόδου ταύτης» δὲν ἔγκειται μόνον ἐν τῷ, ὅτι «τὴν ὑποταγὴν εἰς τὸν νόμον» καθιστᾷ μᾶλλον ἐκουσίαν καὶ ἑσωτέραν, ἀλλὰ πρὸ παντός καὶ ἐν τῷ, ὅτι τὴν ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν τῆς σχολικῆς συναδελφότητος, τῆς κοινῆς γνώμης, «τῆς ὁμαδικῆς ὑποβολῆς» τρέπει ἐπ' ἀγαθῷ, ὀργανώνει παιδαγωγικῶς καὶ ἀνυψώνει εἰς εὐθύνην. Ἐπὶ μέρους ὠφελείας, δυναμένης νὰ προέλθωσιν ἐκ τῆς χρήσεως τοῦ μέτρου τούτου, ἐμφανίζει ὁ Foerster ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ τούτῳ πλείστας ὄσας, μετὰ πειστικότητος δὲ καὶ εὐρύτητος καὶ βαθύτητος ἀντιλήψεως μεγάλης. Ἀναφερόμενος εἰς τὰ ἐκ τῆς καταχρήσεως ἢ ἄλλως δυναμένα νὰ προέλθωσι κακὰ λέγει «Δέον σαφῶς νὰ ἐννοηθῇ, ὅτι πρόκειται περὶ νέου ἀκόμη μέτρου, ὃπερ δὲν ἔχει ἀκόμη ἀρκετὰ βαθέως μελετηθῆ, καὶ δέον πρὸ παντός νὰ ληφθῇ σπουδαίως ὑπ' ὄψει, ὅτι τοιαῦται ῥυθμίσεις δὲν δύνανται οὕτω μεμονωμέναι νὰ μεταφυτεύωνται εἰς τὸ σημερινὸν τοῦ ἀπλῶς διανοητικοῦ πολιτισμοῦ σχολικὸν σύστημα, ἀλλὰ δέον οὕτως εἰπεῖν νὰ ἐγκατοικίζωνται ἐντὸς ὁλοκλήρου συστήματος ἠθικῆς ὑπὲρ τῆς ψυχῆς φροντίδος, προλαμβάνοντος τοὺς κινδύνους αὐτῶν, διορθοῦντος τὰς ὑπερβολὰς αὐτῶν, καλλιεργοῦντος τοὺς ἠθικοὺς ὄρους αὐτῶν καὶ κινουντος τὴν ὅλην ὀργάνωσιν εἰς σύνδεσιν πρὸς ἀνώτερον ἰδεώδες βίου» (σ. 251), καὶ περαιτέρω «Ἀναμφιβόλως δέον νὰ εὐρεθῇ τὸ πρέπον ὄριον τοῦ ἀμερικανισμοῦ. Αἱ Ἀμερικανικαὶ σχολικαὶ πόλεις ὡς μιμήσεις τῆς ὅλης συνταγματικῆς κατασκευῆς εἶναι πολλαχῶς βλαβερώταται—τὸ ἐναντίον πάσης παιδαγωγικῆς. Παρορῶσι τὴν παιδαγωγικὴν ἀξίαν τοῦ ἀξιώματος τοῦ διδασκάλου καθ' ἑαυτό, ἀκριβῶς ὅπως ἐπὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἡπείρου ὑποτιμᾶται ἔτι ἡ παιδαγωγικὴ σημασία εὐτάκτου συνεργίας τῶν μαθητῶν εἰς τὴν σχολικὴν εὐταξίαν» (σ. 271 ἔ.). Καὶ ὁ βαθύς Ed. Spranger διακρίνων «αὐστηρῶς μεταξὺ ὀργανικῶν μορφῶν τῆς συμβιώσεως καὶ ὀργανώσεως», ἧτις «ἔχει ἐπινοηθῆ, δὲν ἔχει γεννηθῆ ἐκ τῆς ἀνάγκης» καὶ «στηρίζεται ἐπὶ τῆς πειθαρχίας, οὐχὶ ἐπὶ τῆς ὀρμῆς», καὶ δεχόμενος ὅτι «ὁ νέος κέκτηται αἰσθη-

σιν διὰ καθολικὴν κοινωνίαν, οὐχὶ διὰ συνδέσμους σκοπῶν», εὐρίσκει, ὅτι εἶναι «ὄλως ἐσφαλμένον νὰ διαμορφώσωμεν τὸν σχολικὸν βίον κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ κράτους ἢ καὶ κατὰ τὸ ὑπόδειγμα μόνον κοινοτικῆς διοικήσεως» (*).

Εὐρίσκομεν, ὅτι τοὺς Εὐρωπαίους κριτάς, ἐν οἷς καὶ τοὺς Foerster καὶ Spranger, ἔχει διαφύγει πολὺ ἢ ὀλίγον, τινὰς δὲ καὶ ἐξ ὁλοκλήρου τὸ γεγονός, ὅτι ὁ «ἀμερικανισμὸς» οὗτος ἐν ταῖς Η. Π. τῆς Β. Ἀμερικῆς ἔχει πάσας τὰς ῥίζας αὐτοῦ ἐν τῷ πέρασι πράγματι βιουμένῳ βίῳ καὶ τῇ περὶ βίου ἰσχυρῶς κρατούσῃ ἀντιλήψει, ὅτι ἐκείθεν συνεχῶς ζωογονεῖται, τρέφεται καὶ κατευθύνεται καὶ ὅτι εἰς τὸν βίον καὶ τὴν ἀντίληψιν ταύτην ἔχει κληθῆ καὶ συνεχῶς καλεῖται, ἵνα ὑπηρετῆ, ἔτι δὲ ὅτι καὶ τούτου τοῦ βίου καὶ ταύτης τῆς ἀντιλήψεως αἱ ῥίζαι πᾶσαι ὀρμῶνται βαθύτατα ἐκ τοῦ βίου καὶ τῆς περὶ βίου ἀντιλήψεως τοῦ Ἀγγλικοῦ λαοῦ, ἀπὸ τῆς κυρίας οὐσίας καὶ τοῦ βαθυτέρου νοήματος τοῦ ὁποίου καὶ δὲν ἔχουσι μέχρι σήμερον ἀποστῆ. Διὸ καὶ ἡ διὰ τοῦ πρίσματος τῆς Εὐρωπαϊκῆς μαθητικῆς αὐτοδιοικήσεως θεώρησις τῆς Ἀμερικανικῆς καὶ ὁ συνήθης μετὰ τινος εἰρωνείας χαρακτηρισμὸς αὐτῆς ὡς «ἀμερικανισμοῦ» εἶναι καθ' ἡμᾶς ἐπιστημονικῶς ἄτοπος.

Περὶ τῶν ἀκροτήτων τινῶν ὡς σχολικῶν ἀναμορφωτῶν ἐπιδεικνυομένων, ἔξω πάσης πραγματικότητος τοῦ ὑπάρχοντος βίου κινούντων τὰς σκέψεις καὶ τὰς προτάσεις αὐτῶν. Ἄλλως τε καὶ ὡς πρὸς τὴν μαθητικὴν αὐτονομίαν, δὲν κρίνομεν ἄξιον νὰ εἴπωμέν τι,

γ' Ἐν τῇ νεωτέρῃ Ἑλλάδι.

Ὅτι ἀνωτέρω εἰσήχθη ὡς ἐρμηνευτικὸν τῆς ἐν τῇ ὄλῃ Εὐρώπῃ ἐφεκτικότητος ὡς πρὸς τὴν κατὰ τὸ Ἀμερικανικὸν πρότυπον ἐφαρμογὴν τῆς μαθητικῆς αὐτοδιοικήσεως, ὑπάρχει ἔτι ἰσχυρότερον προκειμένου περὶ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Περὶ τούτου πείθεται τις ἀμέσως, καὶ ὀλίγον μόνον ἂν λάβῃ πρὸ ὀφθαλμῶν

(*) Βλ. Ed. Spranger — Ν. Λούβαρι, Ψυχολογία τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας, σ. 277 ἔ.

τὸν πολιτικόν, τὸν πολιτειακόν καὶ τὸν ἄλλον βίον τοῦ Ἔθνους ἡμῶν καὶ κατὰ τὰ τελευταῖα μόνον πενήτηντα ἔτη, παραβλέπων καὶ τίνος προηγουμένου βίου καὶ τύχης εἶναι οὗτος συνέχεια καὶ προῖόν.

Ἄλλ' ὑπάρχουσι καὶ εἰδικώτεροι λόγοι, δι' οὓς πολὺ περιορισμένη ἐγένετο παρ' ἡμῖν χρῆσις τοῦ μέτρου. Ὡν μνημονεύομεν δύο μόνον ὡς φανερωτάτων. Πρῶτον ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν διδασκάλων ἡμῶν δὲν εἶναι παρεσκευασμένοι—Δὲν πταίουσιν αὐτοὶ διὰ τοῦτο—ἵνα ἐφαρμοζώσιν ἐπιτυχῶς νέα ῥιζοσπαστικὰ μέτρα, ὧν τινων ἐφαρμογὴν οὔτε ὡς μαθηταὶ ἔζησαν οὔτε ὡς παρατηρηταὶ ἐργασίας ἄλλων παρηκολούθησαν, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἔδειξαν ἐνθουσιασμόν ὑπὲρ τοῦ, περὶ οὗ πρόκειται, μέτρου, δεύτερον ὅτι πᾶς φρόνιμος παιδαγωγικὸς φυσικὸν εἶναι νὰ συνέχηται ὑπὸ τοῦ φόβου, μήπως συνιστῶν ἑλευθέραν καὶ εὐρεΐαν τὴν χρῆσιν τοῦ μέτρου τούτου καὶ παρασύρων ὑπὲρ αὐτοῦ διδασκάλους ὄχι μόνον ἀπαρασκευάστους ἐπιστημονικῶς, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ δυσμενεῖς καθόλου συνθήκας ἐργαζομένους γένηται ἐμμέσως αἴτιος καλλιέργειας καὶ περαιτέρω ἀναπτύξεως σπουδαίων ἐλαττωμάτων Ἑλληνικῶν ἦτοι τῆς ἐν παντὶ φιλοτιμίας, τῆς φιλοπρωτίας, τῆς εὐθυξίας, τοῦ κομματισμοῦ, τῆς ἀνυπομονησίας κ.τ.τ., οἷα εὐκολὰ δύναται νὰ ζωογονῇ ἢ χρῆσις τοῦ μέτρου τούτου.

Ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν παιδαγωγικῶν ὁ καθηγητῆς κ. Ν. Ι. Ἐξαρχόπουλος θεωρεῖ ἐπιβεβλημένην τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ θεσμοῦ τούτου εἰς τὰ ἡμέτερα σχολεῖα, «διότι ὑπὲρ πάντα λαὸν ἡμεῖς ἀτομίζοντες καὶ ἐκδηλοῦντες πολλαχῶς τὸν ἀτομισμὸν ἡμῶν ἐπὶ κοινωνικῇ βλάβῃ ἔχομεν ἀνάγκην τοῦ κοινωνικοῦ εἰς τὴν παρ' ἡμῖν ἐκπαίδευσιν» (*). Ἀναγνωρίζων ὅμως, ὅτι ἐκ κακῆς ἐφαρμογῆς δύνανται νὰ προέλθωσιν ἀντίθετα τῶν προσδοκωμένων ἀποτελέσματα, θέλει τήρησιν σειρᾶς ἀπαιτήσεων, αἵτινες δύνανται νὰ συνοψισθῶσιν εἰς τὰ ἑξῆς. Ἡ μαθητικὴ αὐτοδιοίκησις δέσιν ἐκασταχοῦ νὰ εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὰς ὑπαρχούσας συνθήκας καὶ τὴν ὥριμότητα καὶ ἀντιληπτικὴν δύναμιν τῶν μαθητῶν καὶ νὰ ἐφαρ-

(*) Περὶ τοῦ ἀτομοκρατικοῦ, ὡς καὶ περὶ τοῦ κοινοκρατικοῦ ἐν τῷ βίῳ καὶ τῇ περὶ τοῦ βίου ἀντιλήψει τῶν Ἑλλήνων πάσης ἐποχῆς βλέπει τις πολλὰ ἐν τῷ ἔργῳ ἡμῶν «Ὁ σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς τῶν Ἑλληνοπαίδων κ.τ.λ.».

μόζηται μετὰ προηγουμένην προπαρασκευήν και προάσκησιν και βαθμιαίως. Ἐν ἀρχῇ ὁ διδάσκαλος διατηρεῖ πλεῖστα δικαίωματα, κατὰ μικρὸν δὲ κροῖούσης τῆς ὠριμότητος τῶν μαθητῶν θὰ παρέχεται εὐρύτερα εἰς αὐτοὺς ἐλευθερία. Ἐν μόναις ταῖς κατωτέραις τάξεσι τοῦ δημοτικοῦ σχολείου δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ ἐφαρμογὴ αὐτῆς. Τὰ εἰς τὴν κοινότητα ἀνατιθέμενα ἔργα θὰ εἶναι πρῶτον ἀπλᾶ (μέτρα καθαριότητος, τάξεως κ. τ. τ.), κατὰ μικρὸν δὲ σπουδαιότερα και εὐρύτερου σκοποῦ και κύκλου. Πᾶν ὑπὸ τῆς κοινότητος λαμβανόμενον μέτρον πρέπει νὰ στηρίζεται ἐπὶ τῆς συναισθήσεως τῶν παιδῶν περὶ τῆς ἀνάγκης και σκοπιμότητος αὐτοῦ. Ἡ αὐτοδιοικήσις δέον νὰ ἐφαρμοζέται κατ' ἀρχὰς ἐν ἐκάστη τάξει ἰδιαίτερος, βραδύτερον δὲ, ὅταν ὠριμάσωσιν οἱ μαθηταί, δύνανται αἱ μερικαὶ κοινότητες νὰ συναποτελέσωσι μίαν, περιλαμβάνουσαν τὸ ὅλον σχολεῖον, διατηρουμένου ὁμοῦ και τοῦ αὐτονόμου βίου ἐκάστης τάξεως. Μηχανικὴ μίμησις τοῦ βίου τῶν ἐνηλίκων δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ γίνηται ἐν τῇ ἑνθμίσει τῆς σχολικῆς κοινότητος. « Ἀπόβλητος ἰδίᾳ θεωρητέα ἡ ἀπομίμησις τῶν σχολικοτεχνῶν νόμων, τῆς πληθύος τῶν ἀρχόντων, τοῦ τρόπου τῆς ἐκλογῆς και τῶν πομπωδῶν ἐμφανίσεων αὐτῶν, τῶν κοινοβουλευτικῶν και ἐπὶ δικαστηρίων συνεδριῶν και συζητήσεων ». « Ἄς λαμβάνηται φροντίς, ὥστε τὰ ἀξιώματα νὰ εἶναι ὀλίγα, νὰ μὴ ἀπονέμονται διαρκῶς εἰς τοὺς αὐτοὺς μαθητὰς και νὰ θεωρῶνται ὡς ἐπιβάλλοντα εὐθύνας. Ἄφ' ἑτέρου ὁμοῦ ἕως ἀνέρχονται εἰς αὐτὰ μόνοι οἱ ἀξιοί, οἱ ἀριστεύοντες, οἱ δεικνύοντες διαγωγὴν ἀνεπίληπτον ». Αἱ πράξεις τῶν ἀξιωματοῦχων δέον νὰ διέπωνται ὑπὸ αὐστηρῶς διαγεγραμμένων ὄρων συμφώνως πρὸς γραπτὰς ἀποφάσεις τῆς κοινότητος σὺν τῷ χρόνῳ λαμβανομένας, αἵτινες θὰ ἀποτελῶσι τὸν κώδικα αὐτῆς. Δικαστικὰ ἢ ἀνακριτικὰ καθήκοντα ἢ λήψις μέτρων πρὸς βελτίωσιν τῶν παισιάντων ἕως μὴ ἀνατίθενται εἰς τοὺς μαθητὰς. Ὑπὸ τοῦ διδασκάλου ἕως ἀνατίθεται εἰς μαθητὴν τινὰ νὰ ἐποπτεύῃ τὴν ὑπὸ τῶν μαθητῶν τήρησιν παραγγέλματος σχετικοῦ πρὸς ἐλάττωμά τι, ὅπερ αὐτὸς ἔχει . . . » Συχνότερον ὁμοῦ πρέπει οἱ διαπρέποντες ἐν τινὶ νὰ ἐκλέγονται ὡς ἐπόπται. Καὶ κατὰ τὴν ἐλευθεριωτάτην μορφήν τῆς αὐτοδιοικήσεως, και ἐν τοῖς ἀνωτέροις σχολείοις, ὀρθὸν εἶναι νὰ διατηρῆ ὁ διδάσκαλος ἢ ὁ διευθύνων ἢ ὁ σύλλογος τῶν διδα-

σκόντων υπέρτατά τινα δικαιώματα, ἐν οἷς καὶ τὸ κρίνειν παρά-
πονα μαθητῶν κατὰ τῶν ἀσκούντων ἀξιώματα ἐν τῇ κοινότητι.
Οἱ διδάσκαλοι πρέπει νὰ μετέχουσιν ἐπ' ἀγαθῷ τῆς σχολικῆς κοι-
νότητος, χωρὶς νὰ φαίνονται καταπιέζοντες αὐτήν (*).

Εἶναι αὐτοφάνες, πόσῃ συντηρητικότητι, πόσον ἔτι φόβον
ἐν τῇ χρήσει τοῦ μέτρου τούτου μαρτυροῦσιν αἱ ἀπαιτήσεις
αὐταί. Ἐν οὕτῳ συντηρητικῷ πνεύματι καὶ ἐφηρομόσθη ἐν τῷ
Πειραματικῷ σχολεῖῳ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, τοῦ ὁποῖου
καὶ εἶναι κατὰ τὸν νόμον ἐπόπτης ὁ καθηγητῆς κ. Ν. Ι. Ἐξα-
ρχόπουλος. Περὶ τούτου πληροφορεῖ τὸ βιβλίον τοῦ παρὰ τῷ
σχολεῖῳ τούτῳ καθηγητοῦ κ. Δημητρ. Ἀ. Τσίριμπα «Πῶς ἐφαρ-
μοῖζεται ἡ αὐτοδιοίκησις καὶ αἱ μαθητικαὶ κοινότητες ἐν τῷ δη-
μοτικῷ σχολεῖῳ καὶ τῷ γυμνασίῳ τοῦ Πειραματικοῦ σχολείου
τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν», ὡς καὶ «δημοσίευμα» τοῦ αὐτοῦ
σχολείου τοῦ ἔτους 1936 «Ἡ λειτουργία τοῦ Πειραματικοῦ σχο-
λείου ἐν θεωρίᾳ καὶ πράξει» (ἐν σ. 185 ἔ.).

Ἡμεῖς κατὰ μὲν τὰ παλαιότερα ἔτη ἐχρησιμοποίησαμεν
ἀφθονώτατα χάριν ποικίλων παιδαγωγικῶν καὶ εἰδικώτερον διδα-
κτικῶν σκοπῶν τὸ σύστημα τῆς ἀναθέσεως ἐντολῶν εἰς μαθητὰς
ἢ ομάδας μαθητῶν, ἀφήνοντας πᾶσαν ἀκίνδυνον πρωτοβουλίαν
καὶ ἑλευθερίαν ἐνεργείας εἰς αὐτούς, ἀπὸ δὲ τοῦ 1914, ὅτε ἀνε-
λάβομεν διεύθυνσιν Διδασκαλείου ἐχρησιμοποίησαμεν τὴν μαθη-
τικὴν αὐτοδιοίκησιν χάριν σκοπῶν ἐπαγγελματικῶν κυρίως, ἥτοι
ὅπως παρασκευάζονται οἱ μαθηταὶ τοῦ Διδασκαλείου ἡμῶν ὡς
μέλλοντες δημοδιδάσκαλοι ἱκανοὶ νὰ διοικῶσι τάξιν μαθητῶν καὶ
σχολεῖον ὁλόκληρον καὶ νὰ ἀντεπεξέρχονται ἀποτελεσματικῶς εἰς
τὰς συνήθεις ἐν Ἑλλάδι ἀπαντώσας δυσκολίας ἐν τῇ ἐξασκήσει
τοῦ δημοδιδασκαλικοῦ ἐπαγγέλματος. Πληροφορίας περὶ τῆς ἐνερ-
γείας ταύτης παρέχομεν ἐν τῷ ἔργῳ ἡμῶν «Ἡ ἀξία τῶν Μονο-
ταξίων διδασκαλείων κ.τ.λ. (**). Ἐν νεωτέρῳ ἔργῳ ἡμῶν, οὕτι-

*) Βλ. Ν. Ι. Ἐξ α ρ χ ο π ο ὕ λ ο υ, ἐν. ἀν., σ. 479 ἔ.

**) Ἐπειδὴ καὶ δυσεύρετον εἶναι τὸ ἔργον τούτου καὶ αἱ ἐν αὐτῷ
πληροφορίαι οὐχὶ πλήρεις, μνημονεύομεν ἐνταῦθα τῶν ἐξῆς ὡς γιγνομένων.
Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ σχολικοῦ ἔτους οἱ δόκιμοι συνεκροτοῦντο εἰς κοι-
νότητα, αὐτοὶ ἐκλέγοντες τὰ μέλη τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου, ἅτινα

νος ὁ τίτλος εἶναι «Παιδαγωγικαὶ ὁμιλίαι καὶ διατριβαί, Τόμ.

εἶτα ἐξέλεγον ἐξ ἑαυτῶν τὸν πρόεδρον, τὸν ἀντιπρόεδρον, τὸν ταμίαν καὶ τὸν γραμματέα. Τὸ συμβούλιον τοῦτο εἶχε νὰ φροντίξῃ περὶ καθαριότητος τῶν αἰθουσῶν καὶ τῶν ἄλλων χώρων τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς ἄλλης σχολικῆς ἐργασίας (δαπέδων, τοίχων, θυρῶν, παραθύρων κ.λ.), ὡς καὶ ὅλου τοῦ ἄλλου εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Διδασκαλείου ἀφηνευσμένου χώρου, ὑπὸ τυχόν φιλοξενούτος αὐτὸ ἄλλου σχολείου—Τὰ Μονοτάξια διδασκαλεῖα ἐστερούντο καὶ ὑπηρετικοῦ προσωπικοῦ καὶ ἰδίων διδασκῆσιν—περὶ εὐρέσεως, προμηθείας καὶ μεταφορᾶς τῶν ὑλικῶν ἐργασίας (χειροτεχνικῶν κ. ἄ.), περὶ περισυλλογῆς, τακτοποιήσεως καὶ ἐξασφαλίσεως τῶν περισσευόντων ὑλικῶν ἐργασίας, περὶ τακτοποιήσεως τῶν χειροτεχνικῶν καὶ ἰχνογραφικῶν ἔργων καὶ τῶν χρησιμοποιουμένων ὀργάνων καὶ ἄλλων μέσων διδασκαλίας τοῦ Διδασκαλείου ἢ τοῦ φιλοξενούντος σχολείου, περὶ καλλιέργειας ἐντὸς πηλίκων δοχείων ἀνθέων καὶ ἄλλων φυτῶν, περὶ διακοσμήσεως διὰ τούτων ἢ ἄλλως τῶν διαδρόμων κ.τ.λ., περὶ τηρήσεως τῆς τάξεως, ἂν που παρίστατο ἀνάγκη κ.τ.τ. Ἡ φροντίς ὁμοίως αὕτη τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου ἦτο κυρίως εἰπεῖν ἐπίβλεψις διότι τὸ σύνολον τῶν δοκίμων ἦτο διηρημένον εἰς τμήματα, ὅσα αἱ τάξεις τοῦ δημοτικοῦ ἢ τῶν δημοτικῶν σχολείων, ἀτινα ἐχρησίμευον ὡς σχολεῖα διδασκαλίας ἀσκήσεως τῶν δοκίμων, ἕκαστον δὲ τῶν τμημάτων τούτων, ἴδιον τρόπον τινὰ σχολεῖον ἀποτελοῦν καὶ ἴδιον ἔχον τμηματάρχην, ἔχοντα θέσιν διευθυντοῦ σχολείου, ἕνα ἐκ τῶν εἰς αὐτὸ ἀνηκόντων δοκίμων, ὃν διεδέχτο μετὰ ὀρισμένον χρόνον ἄλλος—τοῦτον δ' ὁμοίως ἄλλος κ.οὔ.κ.—, ἦτο καὶ «τῆς ὑπηρεσίας» κατὰ σειρὰν ἐπὶ μίαν ἐδομάδα καὶ ἐξετέλει αὐτὸ ἄνευ ἄλλης βοήθειας καὶ ὅπως ἔκρινε καλὸν τὰς μνημονευθείσας καὶ ἄλλας ἀναλόγους ἐργασίας. Ζωηρὰ πολὺ ἀπέβαινεν ἡ ἐργασία τῶν τμημάτων κατὰ τὸ β' ἔξάμηνον, καθ' ὃ αἱ ὥραι τῶν διδασκῶν ἀσκήσεων ἦσαν πλείονες τῆς μιᾶς καθ' ἑκάστην ἡμέραν, πάντα δὲ τὰ τμήματα εἰργάζοντο παραλλήλως κατὰ τὰς αὐτὰς ὥρας ἕκαστον ὡς ἰδιαίτερον σχολεῖον ἐν ἰδιαίτερον αἰθούσῃ τοῦ Διδασκαλείου ἢ τοῦ σχολείου ἀσκήσεως. Οἱ τμηματάρχαι καὶ οἱ δοκιμοὶ οἱ μέλλοντες νὰ διδάξωσι κατὰ τὴν ἐβδομάδα ἔπρεπε νὰ συνεννοῦνται ἐγκαίρως μετὰ τῶν ἀρμοδίων διδασκάλων τῶν σχολείων ἀσκήσεως πρὸς ὄρισμόν τῶν μεθοδικῶν ἐνοτήτων, αἵτινες ἔπρεπε νὰ ἦσαν αἱ ἐκ τῆς πορείας τῆς ἐν τῷ σχολείῳ ἀσκήσεως ἐμφανιζόμενα ὡς ἐξεταστέα κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς διδασκαλίας ἑκάστου, πρὸς εὐρεσίαν τῶν καταλλήλων διδασκῶν ὀργάνων ἢ ἄλλων μέσων διδασκαλίας κ.τ.τ., νὰ ζητῶσι παρ' αὐτῶν πληροφορίας περὶ τῶν δεδιδασκῶν, περὶ τῆς ἱκανότητος τῶν μαθητῶν, νὰ καταρτίζωσι μετ' αὐτῶν ἐκ τῶν προτέρων πρόγραμμα ἐργασίας ὅσον τὸ δυνατόν πλείονων ἡμερῶν τῆς ἐβδομάδος κ.τ.τ. Εἰς τὰς τοιαύτας ἐργασίας ἐβοήθουν, ἐφ' ὅσον ἦτο δυνατόν ἢ

Α'», λέγομεν (ἐν σ. 50 ἑ.) γενικῶς τὰ ἐξῆς ἀναφορικῶς πρὸς τὸ

ἀνάγκη, καὶ ἄλλοι δόκιμοι τοῦ τμήματος. — Πολλῷ ζωηροτέρα ἢ τοιαύτη, ἐνέργεια ἀπέβαινε κατὰ τὸν τελευταῖον ἢ καὶ τοὺς δύο τελευταίους μῆνας τοῦ σχολικοῦ ἔτους, καθ' οὓς πεπεραιωμένης ἤδη τῆς διδακτικῆς ἀσκήσεως εἰς τὴν ἐργασίαν τοῦ διηρημένου σχολείου ἐγένετο ἡ ἀσκήσις εἰς τὴν ἐργασίαν τοῦ ἠνωμένου· ἐκ τοῦ συνόλου δηλαδὴ τῶν μαθητῶν τοῦ σχολείου ἢ τῶν σχολείων ἀσκήσεως ἐσηματίζοντο τόσα ἠνωμένα δημοτικά σχολεῖα, καὶ δὴ μονοτάξια, ὅσα ἦσαν αἱ αἰθουσαὶ τῶν σχολείων τούτων, ἢ καὶ πλείονα, ἐφ' ὅσον ἦτο δυνατόν νὰ γίνηται καὶ ὑπαίθριος ἢ ἄλλη τις ἐξω τῶν αἰθουσῶν τῶν διδακτηρίων διδασκαλία, ὥστε ἐκάστοτε ἐδίδασκον δόκιμοι τοῦλάχιστον διπλάσιοι τὸν ἀριθμὸν ἢ κατὰ τὰς πρότερον ὥρας ἀσκήσεως. Τοῦτο ἐσήμαινε βέβαια πολλῷ μείζονα κίνησιν ἐντὸς ἐκάστου τμήματος καὶ συνεργασίαν τῶν μελῶν αὐτοῦ καὶ μετ' ἀλλήλων καὶ μετὰ τῶν διδασκάλων τῶν σχολείων ἀσκήσεως καὶ μετὰ τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ τοῦ Διδασκαλείου πρὸς καθορισμὸν καὶ διευκόλυνσιν τῶν τῆς διδασκαλίας. — Τὸ ἔργον τοῦ διευθυντοῦ τοῦ Διδασκαλείου ἐν τῇ ὅλῃ ταύτῃ κινήσει ἦτο οἷον ἐργὸν ἐπιθεωρητοῦ, καλῆς προαιρέσεως καὶ πίστεως συζητητοῦ καὶ συμβούλου, ἀποβλέπων εἰς τὴν καλλιτέραν δυνατὴν ἐπαγγελματικὴν μόρφωσιν δημοδιδασκάλων· μετέβαιναν δὲ διευθυντῆς ἀπὸ τάξεως εἰς τάξιν, παρηκολούθει τοὺς διδάσκοντας, ἐκράτει σημειώσεις σχετικὰς πρὸς ὃ τι ἐν τῇ γινομένην διδασκαλίᾳ ἔβλεπεν ἄξιον συζητήσεως ἢ διαλευκάνσεως κ.τ.τ. καὶ συνεζήτει μετὰ τὸ τέλος τῆς διδασκαλίας συντόμως μετὰ τῶν διδασκόντων καὶ τοῦ παρακολουθοῦντος τμήματος περὶ τῶν σπουδαιοτάτων τῶν παρατηρηθέντων, δι' ὅσα δὲν συνεχωρεῖτο ἀναβολὴ συζητήσεως, εὐρύτερον δὲ καὶ μεθ' ὅλης τῆς τάξεως κατὰ τὰς πρὸς τοῦτο εἰδικῶς ὠρισμένας ὥρας καὶ φροντιστήρια, καθ' ἃ καὶ ἄλλα ποικίλα θέματα συνεζητοῦντο, σχετικὰ ἢ ἀσχετὰ πρὸς τὰς γενομένας διδασκαλίας. Ἀφορμὴν πρὸς τοιαύτας συζητήσεις ἐλάμβανε καὶ ἐκ τῶν παραδιδομένων εἰς αὐτὸν γραπτῶν σχεδίων τῆς ἐκάστοτε διεξαχθησομένης διδασκαλίας τῶν δοκίμων καὶ τῶν ἐπ' αὐτῶν ἀναγεγραμμένων παρατηρήσεων τῶν ὑπὸ τοῦ τμηματοῦχου κατὰ ὀρισμένην σειρὰν ὀριζομένων εἰσηγητῶν, εἰς οὓς ἐδίδοντο τὰ σχέδια ταῦτα, ἵνα λάβωσι γνῶσιν καὶ ἀναγράψωσι τὰς παρατηρήσεις αὐτῶν. — Τὴν μεσημβριανὴν ἐκάστου Σαββάτου ἕκαστος τμηματοῦχος ἐνεχειρίζεν εἰς τὸν διευθυντὴν τοῦ Διδασκαλείου σημείωμα περὶ ὅλης τῆς ὑπὸ τοῦ τμήματος γενομένης κατὰ τὴν ἑβδομάδα ἐργασίας, τὸ ἀπόγευμα δὲ τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἢ ἄλλας διαθεσίμους ὥρας ἑτέρας ἐγένοντο αἱ σχετικαὶ πρὸς τὰς διδασκαλίας εὐρύτεραι συζητήσεις. Κατὰ ταύτας πρῶτος ὁμιλεῖ ὁ διδάξας λέγων συντόμως τί εἶχε νὰ διδάξῃ, τί ἔπρεπε νὰ ἐπιδιώξῃ κυρίως, ποίαν μέθοδον ἠκολούθησε, ποῖα μέσα μεταχειρίσθη, πῶς προεχώρησε, τί κατώρθωσε, τί ἐὰν ἔπραττε, θὰ κατώρ-

δυνατόν, τὰ ὄρια καὶ τὰς προϋποθέσεις τῆς χρήσεως τῆς μαθη-
τικῆς κοινότητος «. . . τίς φρόνιμος παιδαγωγὸς θὰ ἀπαιτήσῃ
ποτὲ ἅμα τῇ πρώτῃ ἐγγραφῇ τῶν παιδῶν εἰς τὸ σχολεῖον δια-
γωγὴν, οἷα ἀνωτέρω ἐγράφη, ἐκλογὰς καὶ ψήφους καὶ διοικη-
τικὰς καὶ δικαστικὰς ἱκανότητας καὶ εἴ τι τοιοῦτο; τοιαύτη
ἀπαίτησις θὰ ἦτο ἀνάλογος πρὸς τὴν ἀπαίτησιν νὰ λύσωσιν οἱ
παῖδες ἅμα τῇ πρώτῃ αὐτῶν εἰς τὸ σχολεῖον ἐγγραφῇ προβλή-
ματα τῶν ἀνωτέρων μαθηματικῶν, νὰ φιλοσοφῶσιν ἐπὶ τῆς ἱστο-
ρίας ἢ τῆς θερησκείας κ. τ. ὅ. Ὁ φρόνιμος παιδαγωγὸς ἐρωτᾷ
ἀπλούστατα «Εἶναι δυνατόν οἱ νῦν δὴ παραδοθέντες μοι παῖ-
δες νὰ ζήσωσι κοινόν τινα βίον; ὑπάρχει τι δῆλα δὴ, ὅπερ
οὔτοι δύνανται ἀπὸ κοινοῦ νὰ ζήσωσιν ὡς ὁμάς»;

Ἡ ἀπάντησις εἶναι, ὅτι ὑπάρχουσι πολλὰ, ἀφοῦ τὸν αὐτὸν
τόπον κατοικοῦσι καὶ παροικοῦσιν ἀλλήλοις, ἀφοῦ ἐξ ἐξηρημέ-
νων ἐξ ἀλλήλων οἰκογενειῶν προέρχονται, ἀφοῦ τὴν αὐτὴν
γλῶσσαν ὁμιλοῦσιν, ἀφοῦ παῖδες, καὶ δὴ ὁμήλικες, εἶναι. Ἐκ
τούτων λοιπῶν τῶν κοινῶν θὰ ἀγάγῃ ὁ φρόνιμος παιδαγωγὸς
νὰ ζήσωσιν ὡς ὁμάς ὃ τι καλὸν εἰς πραγμάτων τοῦ σκοποῦ
τῆς ἀγωγῆς, θὰ ἀγάγῃ νὰ τὸ ζήσωσιν ἐν πάσῃ δυνατῇ ἀκινδύνῳ
ἐλευθερίᾳ, παρακολουθῶν καὶ ἐποπτεύων αὐτούς, ὅπως μηδεμία
κακὴ χοῆσις γένηται αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ὑπάρχουσα τις ζωὴ ἐξε-
λίσσειται περαιτέρω, καὶ δὴ ἀνάλογος ἑαυτῇ, διὰ τοῦτο ἐκ τοῦ
ζῆν τὸ κοινὸν τοῦτο συνεχῶς ἐπὶ μακρότερον χρόνον θὰ ἐξελι-

θωνε σπουδαιότερα καὶ διὰ τί. Ὁμίλει κατόπιν ὁ εἰσηγητής, μετὰ τοῦ-
τον δὲ καὶ οἷος δήποτε ἄλλος ἐπιθυμῶν, δόκιμος, διδάσκαλος τῆς τά-
ξεως, διδάσκαλος τοῦ σχολείου ἢ τοῦ διδασκαλείου, καὶ ἢ συζήτησις
ἐγένικευετο. Τέλος ὁμίλει ὁ διευθυντὴς τοῦ διδασκαλείου, φροντίζων
νὰ τοποθετήσῃ ἕκαστον ζήτημα εἰς τὴν προσήκουσαν θέσιν, νὰ διασα-
φήσῃ αὐτό, νὰ δώσῃ τὴν δέουσαν λύσιν, νὰ φθάσῃ εἰς τὰ ὀρθὰ συμπε-
ράσματα, νὰ ἐξάγῃ ταῦτα, νὰ μετέλθῃ τὴν δέουσαν συγκέντρωσιν κ.τ.τ.—
Εἶναι φανερόν, ὅτι τοιαύτη ἐφαρμογὴ τῆς αὐτοδιοικήσεως ἐν τῷ διδα-
σκαλείῳ ἡμῶν ἀπέβλεπε κυρίως εἰς τοὺς ἀνωτέρω (ἐν σ. 28) μνημονευ-
θέντας ἐπαγγελματικὸς σκοποὺς, καὶ ἦτο δυνατόν σπουδαίως νὰ βοη-
θήσῃ εἰς πραγμάτων αὐτῶν, ἐάν δὲ ἐπιτρέπηται καὶ κατὰ τὴν πείραν
ἡμῶν νὰ ὁμιλήσωμεν, καὶ ὄντως σπουδαίως ἐβοήθει εἰς τοῦτο. Ὅτι καὶ
παιδαγωγικὴν ἐπίδρασιν ἄλλην θὰ ἤσκει ἐπὶ τοὺς δοκίμους, δὲν χρήζει,
ὑποθέτω, ἰδιαίτερα ἀναπτύξεως.

χθῆ περαιτέω ἀνάλογόν τι κοινόν ἐν τῇ ψυχῇ τῶν μαθητῶν, ὥστε οὗτοι νὰ ἀποβῶσι ποικιλιώτερον καὶ στενωτέρον πρὸς ἀλλήλους οἰκείοι. Τοῦτο νῦν τὸ νέον θὰ ἀφήσῃ προσθέτως ὁ φρόνιμος παιδαγωγὸς νὰ ζῶσιν ὡς κοινότης ἐν πάσῃ δυνατῇ ἀκινδύνῳ ἐλευθερίᾳ οἱ μαθηταί, παρακολουθῶν καὶ ἐποπτεύων ἐπίσης, ὅπως μηδεμία καὶ αὐτοῦ γένηται χρῆσις κακῆ. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον προχωρῶν ἀεὶ, τ. ἔ. συνεχῶς φροντίζων, ὅπως γεννᾶται καὶ νέον τι κοινόν παρὰ τοῖς μαθηταῖς, καὶ ἀφήνων νὰ ζῶσι τοῦτο οἱ μαθηταί ἐν πάσῃ δυνατῇ ἀκινδύνῳ ἐλευθερίᾳ ὡς ὁμᾶς, καταλλήλως παρακολουθῶν καὶ ἐποπτεύων, ἀναγκαίως θὰ φθάσῃ ποτέ, ἐφ' ὅσον οἱ γνωστοὶ νόμοι τῆς ἐξελίξεως τοῦ ψυχικοῦ βίου ἰσχυροῦσιν, εἰς τὴν εὐχάριστον θέσιν νὰ ἐμπιστευῆται εἰς τοὺς μαθητὰς τὰ πάντα σχεδὸν ἐν τῷ σχολείῳ. Ὁ τρόπος οὗτος οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ μίμησις τῆς ζώσης φύσεως, τῆς ὁποίας αἱ ἐκδηλώσεις εἶναι ὑγιεῖς, μόνον ὅταν ἐξελίσσωνται ἐλεύθεραι, ἀνευ πίεσεως, ἠρέμα, ἀνεπαίσθητα, ἀνευ ἀλμάτων. Ἐπειγόμενος ὁ διδάσκαλος, ζητῶν νὰ ἐξελίξῃ τι παρὰ τοῖς μαθηταῖς, δι' ὅπερ δὲν εἶναι ἀκόμη ὄριμοι, παρέχων τι εἰς τοὺς μαθητὰς, δι' ὅπερ δὲν κατεβλήθη ἀκόμη παρ' αὐτοῖς ἰσχυρὰ ἀνάλογος βᾶσις, βιάζει τὴν φύσιν τῶν παιδῶν νὰ κάμῃ ἄλματα, νὰ κάμῃ τι παρὰ τὴν οὐσίαν αὐτῆς, δῆλα δὴ νὰ παύσῃ νὰ εἶναι ὅ τι πράγματι εἶναι. Τοιοῦτό τι δὲν θὰ ἐπιχειρήσῃ ποτὲ διδάσκαλος συνετός.— Τῶν γνωμῶν τούτων δὲν εὐρίσκομεν ὅτι πρέπει νὰ ἀπόσχωμεν σήμερον. Συμπληροῦμεν μόνον διὰ τῶν ἐξῆς. Ὅτι καὶ ἀποφεύγων ἢ ἀμελῶν ὁ διδάσκαλος νὰ παράσῃ εἰς τοὺς μαθητὰς τὴν ἐμπιστοσύνην καὶ τὴν ἐλευθερίαν, ἧς τινος ἀπέβησαν καὶ ἀποδεικνύονται ἄξιοι, ἧς τινος ἢ παροχὴ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει κατ' ἀνάγκην καὶ ὡς ἀπαίτησις ψυχικὴ θὰ ἐμφανίζηται παρ' αὐτοῖς, δὲν βοηθεῖ αὐτοὺς νὰ ἐξελιχθῶσι κατὰ πᾶν, ὅ τι εἶναι αὐτοῖς δυνατόν, φυσικῶς, ἄρα καὶ ὑγιῶς καὶ σπουδαίως, ἐν τῇ πρὸς πραγμάτων τοῦ σκοποῦ τῆς ἀγωγῆς κατευθύνσει, ὅτι ἄρα οὕτω πράττων ὁ διδάσκαλος ἐνεργεῖ οὐχὶ παιδαγωγικῶς, ἀλλὰ ἰσχυρῶς λέξεσι βλάπτει. Ἀλλὰ καὶ ἕτερόν τι πρέπει νὰ ἔχη ὑπ' ὄψει αὐτοῦ πάντοτε ὁ διδάσκαλος· ὅτι ὁ ἡβῶν, καὶ ὁ ἐκλεκτός τὴν φύσιν, ἔχει ζωηρὰν τὴν ὁρμὴν νὰ ζητῇ παρὰ τοῖς περὶ αὐτὸν τὸν συγκεκριμένον ἀνθρώπινον βίον, νὰ προσαρμώσῃται, κατὰ τὸν

ἑαυτοῦ βέβαια ἕκαστος τρόπον, πρὸς ὃ τι αὐτῶν ἀναγνωρίζει ἄξιον σεβασμοῦ καὶ τιμῆς. Θὰ εἶναι λοιπὸν παιδαγωγικῶς οὐχὶ μικρὰ ζημίαι, ἐὰν ὁ διδάσκαλος ἀμελῇ νὰ παιδαγωγῇ καὶ διὰ τοῦ παραδείγματος αὐτοῦ ὡς ἐπιστάτης, ἐπιμελητῆς, κριτῆς, ὁδηγός, σύμβουλος καὶ φίλος τῶν παιδῶν, τὰ πάντα ἐν τῇ χρήσει τῆς μαθητικῆς αὐτοδιοικήσεως ἐκ τῶν μαθητῶν ἀναμένων (*).

Ἀνασκόπησις.

Τὰ ἀνωτέρω περὶ τῆς κατὰ τοὺς νεωτάτους χρόνους ἐμφανίσεως, τῆς σκοπιμότητος καὶ τῆς ἐκασταχοῦ χρήσεως τῆς μαθητικῆς αὐτοδιοικήσεως λεχθέντα δύνανται νὰ συνοψισθῶσιν εἰς τὰ ἑξῆς. Ἡ ἐν ταῖς Η.Π. τῆς Β. Ἀμερικῆς μαθητικὴ αὐτοδιοίκησις ἀποτελεῖ ἀπλῶς ἀπόφυσιν τινὰ ἐν τοῖς σχολείοις τοῦ ὅλου ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ βιουμένου πραγματικοῦ βίου, ἐμπνεομένην ἰσχυρότατα καὶ περιθάλπομένην καὶ ὑπὸ τῆς ἐν αὐτῇ ἐπιστημονικῆς βιοθεωρίας. Οὕτως ἀποτελεῖ καὶ φυσικὸν τι μέσον διατηρήσεως καὶ στηρίξεως τοῦ ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ βιουμένου βίου καὶ τῆς συναφοῦς αὐτῷ βιοθεωρίας. Ἐντεῦθεν συμπεραίνεται, ὅτι, ὅσῳ μᾶλλον ἐκ τοῦ ὕγιου τοῦ βίου τούτου τρέφεται καὶ κατὰ τὸ ὕγιες τῆς συναφοῦς αὐτῷ βιοθεωρίας ἑνθιμίζεται, τοσοῦτω σπουδαιότερον δύναται νὰ συντελῇ εἰς τὴν ἐξυγίανσιν, ἄρα καὶ εἰς τὴν διατήρησιν καὶ ὑγιᾶ προαγωγὴν τοῦ ὅλου ἐκεῖ βίου. Ἀπόφυσιν τοῦ ἐκασταχοῦ ἐν Εὐρώπῃ βιουμένου βίου, ἐμπνεομένην καὶ θαλπομένην καὶ ὑπὸ τῆς ἐκασταχοῦ ἐπιστημονικῆς βιοθεωρίας, ἀποτελεῖ τὸ γνωστὸν Εὐρωπαϊκὸν σχολεῖον, τὸ ἐκασταχοῦ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον σχολεῖον τῆς συγκεντρώσεως περὶ τὸν διδάσκαλον, τῆς διδασκαλικῆς ἀνταρχικότητος, τῆς ἐπιτασσομένης πειθαρχίας καὶ τάξεως, τῆς ὑπὸ τῶν μαθητῶν ἐπιτελέσεως ἐντολῶν ἀμέσως ὑπὸ τοῦ διδασκάλου διδομένων, τῆς μαθήσεως καὶ μιμήσεως. Ἡ ἐν ταῖς Η.Π. τῆς Β. Ἀμερικῆς μαθητικὴ αὐτοδιοίκησις εἶναι ὡς πρὸς τὴν Εὐρώπην φαινόμενον ξένου πρὸς αὐτὴν βίου, ἥκιστα συμβιβαστὸν πρὸς τὸν βίον αὐτῆς, περιορισμένην δὲ καὶ ἀσθενῆ

*) Περὶ βλ. E d. S p r a n g e r—N. Λ ο ὄ β α ρ τ, ἐν. ἀρ., σ. 300 ἔ.

ἔμπνευσιν καὶ θαλπωρὴν εὐρίσκον ἐν τῇ βιοθεωρίᾳ διανοουμένων τινῶν αὐτῆς. Οὕτως ἡ μαθητικὴ αὐτοδιοίκησις παραμένει δι' ἕκαστον Εὐρωπαῖον παιδαγωγικὸν ἢ διδακτικὸν ὡς εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ βίου τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ κράτους αὐτοῦ κυρίως ἀποβλέποντα—καὶ οἱ τῶν Η.Π. τῆς Β. Ἀμερικῆς εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ ἐκεῖ βίου κυρίως ἀποβλέπουσιν—ἀπλῶς ἐν τῶν ποικίλων παιδαγωγικῶν μέτρων, ἅτινα οἱ συνάδελφοι αὐτοῦ ὑποστηρίζουσι χάριν ὀρισμένων παιδαγωγικῶν ἢ εἰδικώτερον διδακτικῶν σκοπῶν, ἢ καὶ, ὡς ἡμεῖς ἐφημερόσαμεν, χάριν εἰδικῶν ἐπαγγελματικῶν σκοπῶν. Ἄρα εἶναι παρ' ἕκαστῳ αὐτῶν μέτρον, ὅπερ ὡς ξένον πρὸς τὸν ὅλον βίον καὶ τὴν βιοθεωρίαν τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ κράτους αὐτοῦ δεόν νὰ προσαρμοσθῇ πρὸς αὐτὸν καταλλήλως, ἵνα τι καλὸν ἐξ αὐτοῦ καταστῇ δυνατόν νὰ προέλθῃ. Αἱ σκοραδικαὶ γνῶμαι περὶ χρήσεως αὐτοῦ κατὰ παρεμφερῆ καὶ ἐν ταῖς Η.Π. τῆς Β. Ἀμερικῆς τρόπον, τὴν ῥῆξαν αὐτῶν, ἔχουσαι ἐν γενικωτέραις δημοκρατικωτέρων καὶ ἐλευθεριωτέρων ἀρχῶν βιοθεωρίαις, ἀποτελοῦσιν οὐσιαστικῶς προσπαθείας, ὅπως ὁ ἐν Εὐρώπῃ κρατῶν βίος καὶ βιοθεωρία δημοκρατικωτέραν τινὰ καὶ ἐλευθεριωτέραν τραπῶσι γραμμῆν.

Διὰ ταῦτα καὶ ὡς τοιοῦτο μέτρον ἐμφανίζουσιν αὐτὸ πάντες σχεδὸν οἱ ἱστοριογράφοι τῆς Παιδαγωγικῆς. Διὸ καὶ ζητοῦσι, καὶ τίς εἶναι ὁ πρῶτος ἐπινοήσας ἢ χρησιμοποίησας αὐτό. Οὕτως οἱ Toischer—Herget ἐν τῷ ἔργῳ αὐτῶν *Geschichte der Pädagogik* (σ. 156) ὡς πρῶτον σπουδαίου ὑποστηρικτοῦ αὐτοῦ μνημονεύουσι τοῦ Stephani, παραπέμποντες εἰς τὰ ἔργα αὐτοῦ «*Nachweisung wie unsere barbarische Schulzucht in eine vernünftige und menschenfreundliche umgeschaffen werden könne und müsse*» (1827) καὶ «*Handbuch der Erziehungskunst*» (1836). Ἄλλοι προσέχοντες εἰς τό, ὅτι ἐκ τῶν Ἀμερικανῶν εἰσήχθη εἰς τὸ σημερινὸν σχολεῖον, ὡς Ἀμερικανικὸν νεωτερισμὸν θεωροῦσιν αὐτό (*). Ὑπὸ τῶν πλείστων ὁμοῦ πάτηρ καὶ πρῶτος εἰσηγητὴς αὐτοῦ, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐλέχθη, θεωρεῖται ὁ Trotzendorf. Ἐκ τούτων ὁ Theobald Ziegler εὐρίσκει, ὅτι

* Περὶ. Fr. W. Foerster, *Schule und Charakter*, ἐκδ. ἰδ', σελ. 247 &.—Βλ. καὶ ἀν., σ. 35.

«ὁ Trotzenoerf διὰ τῆς ὀργανώσεως τῆς σχολῆς αὐτοῦ ἔδωκεν ὑπόδειγμα τῆς σήμερον ὡς Ἀμερικανικοῦ νέωτερισμοῦ ἐπαινουμένης αὐτοκυβερνήσεως καὶ αὐτοδιοικήσεως τῶν μαθητῶν, ὅπερ οἱ σύγχρονοι αὐτῷ πολὺ ἐπῆνεσαν καὶ πολλαχῶς ἐμιμήθησαν»(*).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΦΑΙΝΙΚΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΡΥΣ

*) *Εν. ἄν., σελ. 96.—Περὶ καὶ P. Conrad, Grundzüge der Pädagogik, β' τόμ., ἔκδ. β', σελ. 247 ἔ.

Ε.γ.Δ. της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Δ' Ἡ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι ἐμφάνις καὶ χρῆσις τῆς μαθητικῆς αὐτοδιοικησεως.

α' Ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ ἐκπαιδεύσει.

Κατὰ πόσον αἱ γνῶμαι αὗται ἔχουσιν ὀρθῶς, εἶναι μὲν καὶ ἐκ τῶν εἰρημένων σαφές, θὰ φανῆ δὲ πολλῶ σαφέστερον ἐκ τῶν κατωτέρω. Εἰς ἡμᾶς ὁμοῦς ἐμφανίζεται πρῶτον τόδε τὸ ζήτημα· «Ἐὰν εἶναι ὀρθὴ ἡ γνώμη ἡμῶν, ὅτι ἡ ἐν ταῖς Η. Π. τῆς Β. Ἀμερικῆς μαθητικὴ αὐτοδιοίκησις εἶναι ἀπόφυσις τοῦ ὄλου ἐκεῖ πράγματι βιουμένου βίου καὶ τῆς συναφοῦς αὐτῷ βιοθεωρίας, δὲν θὰ πρέπει, ἂν που ἀλλαγῶ ὁμοίως βρασικῶς βίος καὶ βιοθεωρία ἐβιώθησαν ἐπὶ μακρόν, ὁμοίον τι ἢ ἀνάλογον καὶ ἐκεῖ φαινόμενον σχολικοῦ βίου ἢ μέτρον νὰ ἐξεδηλώθη» :

Ἄλλὰ τοιοῦτος βίος καὶ βιοθεωρία παρ' οὐδενὶ τῶν ἀρχαίων ἔθνων ἢ κρατῶν τῆς Ἀσίας ἢ τῆς Ἀφρικῆς ἢ τῆς ἔξω τῆς Ἑλλάδος Εὐρώπης ἐβιώθη ποτέ. Ὡς πρὸς τὰ ἔθνη καὶ τὰ κράτη τῆς νεωτέρας Εὐρώπης εἶπομεν ἀνωτέρω ἀρκατὰ. Περὶ τῶν νεωτέρων ἔθνων ἢ κρατῶν τῶν ἄλλων ἠπειρῶν, ἐξαιρουμένων τῶν Η. Π. τῆς Β. Ἀμερικῆς, οὐδεὶς βέβαια δύναται νὰ γίνῃ σήμερον λόγος. Πρὸς μόνην λοιπὸν τὴν ἀγῆρων παλαιὰν Ἑλλάδα, τὴν μητέρα καὶ πρῶτην τροφὸν καὶ ἐν πολλοῖς τελειώτριαν τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ, μένει νὰ στρέψῃ τὸ βλέμμα ὁ ἐρευνητής, μὴ καὶ ὡς πρὸς τοῦτο προηγήθη τοῦ νεωτέρου κόσμου.

Κατὰ τὰς ἐν τῇ μελέτῃ ταύτῃ γενικωτέρας σκέψεις καὶ ἡ ἐν ἑκάστη πόλει τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος ἀγωγή ὄφειλε νὰ ἐξεδηλοῦτο καὶ διὰ τοῦ χρόνου νὰ ἐξειλίσσετο ἀνάλογος πρὸς τὸν παρ' αὐτῇ βίον καὶ τὴν συναφῆ αὐτῷ βιοθεωρίαν. Βιοθεωρία ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι τῶν ἱστορικῶν χρόνων ἀπαντῶσι καθόλου εἰπεῖν δύο σαφῶς ἀλλήλων διακεκριμένοι ἡ Ὀρωρικὴ καὶ ἡ Ἰωνικὴ, χαρακτηριστικαὶ τῶν δύο σπουδαιοτάτων ἐν τῷ ὄλω Ἑλλη-

νικῶ φύλων, τῶν Δωριέων καὶ τῶν Ἰώνων (*). Τὸ οὐσιωδέστα-

*) Πῶς δύο βιοθεωρίαι αὐτῶν ἀλλήλων διάφοροι ἐβιώθησαν καὶ ἠσκήθησαν παρὰ τῷ ἔθνει ἡμῶν, καὶ δὴ αἰῶνας μακρούς, δι' ἄλλου τοῦ ἀρχαίου βίου αὐτοῦ, δὲν εἶναι δύσκολον νὰ ἐρμηνευθῇ. Προσεκτικὴ συνεπίσκεψις αὐτῶν παρέχει σαφές, ὅτι δύνανται νὰ ἔχωσι κοινὴν τὴν ἀρχὴν, ἤτοι ἐνιαίαν κοινωνιοκρατικὴν βιοθεωρίαν, ἣτις διὰ τοῦ χρόνου ἔνεκα διαφόρων ἰσχυσάντων ἱστορικῶν λόγων ἐξελιχθῆ ἐνταῦθα μὲν χαλαρωτέρα, ἀλλαγῶν δὲ αὐστηροτέρα. Ὅτι τοιοῦτό τι ἦτο καὶ φυσικόν νὰ συμβῇ παρὰ τῷ ἔθνει ἡμῶν, πείθει ἡ ἀναπόλησις τῶν παραγόντων καὶ τῶν ὄρων τοῦ σχηματισμοῦ αὐτοῦ ὡς ἔθνους ἱστορικοῦ.

Ἐκ τῶν προηγηθεισῶν τῆς τελευταίας δωρικῆς μεταναστεύσεως καὶ κατακτήσεως μακρῶν, ποικίλων καὶ μεγάλων ἐπιδρομικῶν καὶ κατακτητικῶν κινήσεων τῶν ζωηροτέρων καὶ ἰσχυροτέρων, ἀλλ' οὐχὶ καὶ σπουδαίως πεπολιτισμένον Ἑλληνικῶν φύλων ἀπὸ βορρᾶ ἢ καὶ ἀλλοθεν ἐπὶ τὰς κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ὡς Ἑλληνικὰς ἢ ἐξελληνισθείσας γενομένας γνωστὰς χώρας ἀνετράπησαν καὶ κατεστράφησαν πολιτισμοὶ—ἀδιάφορον, ἂν Ἑλληνικοὶ ἢ καὶ ἄλλοι οἱ τινες—πολυμερεῖς καὶ λαμπροὶ ἐν ταῖς χώραις ταύταις ἀνθούντες, διάδοχοι ἢ παράγωγοι ἄλλων παλαιότερων. Οἱ κατακτηταὶ καὶ ἀνατροπεῖς ἐγεύθησαν βεβαίως τῶν ἀγαθῶν τῶν πολιτισμῶν τούτων, ἐγνώρισαν αὐτοὺς, ἦλθον εἰς ἐπαφὴν ποικίλην πρὸς τοὺς φορεῖς αὐτῶν—ὑπέστησαν ἀσυνειδήτως, ἢ καὶ συνειδητῶς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ βίου καὶ τῆς βιοθεωρίας τῶν ἐν ταῖς κατακτηθείσαις χώραις λαῶν. Οὗτοι πάλιν ὑφίσταντο ἀνάγκαιως τὴν ἐπίδρασιν τοῦ πολιτισμοῦ, οἷος δὴποτε καὶ ἂν ἦτο, τοῦ βίου καὶ τῆς βιοθεωρίας τῶν κατακτητῶν καὶ τῆς νέας ἐκ τῆς ἐπιδρομῆς, τῆς κατακτήσεως τῆς χώρας καὶ τῆς ὑποταγῆς αὐτῶν, δημιουργηθείσης καταστάσεως. Οὕτω διὰ τοῦ χρόνου προσάλληλος προσαρμογῇ τῶν δύο λαῶν ἦτο ἀναγκαῖον νὰ συντελήται, ὑφείλουσα νὰ καταλήξῃ εἰς τὴν συγχώνευσιν τῶν δύο λαῶν καὶ τὸν ἀπαρτισμὸν ἐξ αὐτῶν ἑνός. Οὗτος φυσικόν ἦτο νὰ ἐκληρονόμησε τὰ κύρια τοῦλάχιστον γνωρίσματα ἀμφοτέρων τῶν γεννητόρων αὐτοῦ· τῶν κατακτητῶν μὲν τὸν μέγαν σεβασμὸν τῆς παραδόσεως, τὸ ζοηρὸν συναίσθημα τοῦ συνανήκειν ἀλλήλοις, τὴν προσήλωσιν πρὸς τὸ ἐθνικὸν κράτος καὶ τὴν ἰσχυρὰν πρὸς περαιοτέρω ἐπέκτασιν τούτου τάσιν, ἰδιότητος ὁποίας ἀναμφισβητήτως εἶχαν οἱ κατακτηταί, διότι ἄνευ αὐτῶν οὐδεὶς λαὸς δύναται νὰ ὑπάρξῃ κατακτητικὸς ἢ νὰ ἐπιτύχῃ σπουδαίου τινὸς ἐν ταῖς κατακτητικαῖς προσπαθείαις αὐτοῦ· τῶν ὑποταχθέντων δὲ τὴν χάριν, τὴν ἀγάπην λεπτοτέρου τινὸς καὶ πολυμερεστέρου πολιτισμοῦ καὶ τῆς χρήσεως τῶν προϊόντων αὐτοῦ, τὴν τάσιν τῆς ἐπικοινωνίας πρὸς ἄλλους λαοὺς καὶ τῆς χρήσεως τῶν προϊόντων τῶν πολιτισμῶν αὐτῶν εἰς προαγωγὴν αὐτοῦ οἰκονομικῆν, τεχνικῆν, καλλιτεχνικῆν, ἐπιστημονικῆν κ.λ., τὴν ὁρμὴν καὶ τὴν ἀγάπην

τόν τῆς μὲν Δωρικῆς εἶναι, ὅτι μόνον τὸ σύνολον ἔχει ἀξίαν, τοῦ τῆς ἀτομικῆς ἐξελίξεως κ.τ.τ., ἰδιότητος ὁποίας ἡ φιλόσοφος τοῦ ἀρχαιο-λόγου σκαπάνη ἔχει ἤδη ἀποκαλύψει ὅτι εἶχον οἱ ὑπὸ τῶν ἐπιδραμόντων Ἑλληνικῶν φύλων ὑποταγέντες λαοὶ καὶ ἄνευ τῶν ὁποίων πολιτισμὸς σπουδαῖος δὲν δημιουργεῖται. Τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπῆρξεν ἐντελῶς τὸ αὐτὸ πανταχοῦ τῶν κατακτηθεισῶν χωρῶν. Διότι οὔτε ἐν αὐταῖς πάσαις ὑπῆρχεν ὁ αὐτὸς ἀκριβῶς τὴν πολυμέρειαν, τὸ ποῖόν, τὴν βαθμίδα καὶ τὴν πρὸς ἐξέλιξιν δύναμιν καὶ ὁρμὴν πολιτισμὸς οὔτε παρὰ τοῖς κατακτηταῖς πᾶσιν, οὔτε δὲ ἰσάριθμοι πανταχοῦ ἦσαν οἱ ὑποτάξαντες ἢ ὑποταχθέντες οὔτε ἴσην τὴν δύναμιν ἀντιστάσεως πρὸς τὸν ξένον βίον καὶ τὴν ξένην βιοθεωρίαν ἢ τὴν ἐμμονὴν εἰς τὴν ἑαυτῶν ἦτο φυσικὸν νὰ εἶχον, ἐπὶ τούτοις δὲ οὔτε ταυτόχρονος ἐγένετο ἡ ἀνατροπὴ τῶν ὑπαρχόντων πολιτισμῶν, ὥστε σύγχρονος πανταχοῦ νὰ ἦρχεεν ἡ περαιτέρω πολιτιστικὴ ἐξέλιξις. Οὕτω κατ' ἀνάγκην προέκυπτον πολιτισμοὶ συγγενέστεροι οἱ μὲν πρὸς τοὺς τῶν κατακτητῶν, οἱ δὲ πρὸς τοὺς τῶν ὑποταχθέντων—δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν συγγενέστεροι οἱ μὲν πρὸς τὴν ἱστορικῶς γνωστὴν ὡς Δωρικὴν βιοθεωρίαν, οἱ δὲ πρὸς τὴν ἱστορικῶς γνωστὴν ὡς Ἴωνικὴν.

Ἐπιπλέον ὅτι διὰ τοῦ χρόνου θὰ ἐπέδιδε μᾶλλον ἡ Ἴωνικὴ βιοθεωρία, εἶναι εὐνόητον, ἂν σκεφθῆ τις τὴν ὁρμὴν ζωῆς τοῦ καθ' ἕκαστον ἀνθρώπου. Τὴν ὁμαλήν κατὰ τὴν γραμμὴν ταύτην ἐξέλιξιν ἀπέκοψε, πολλαχοῦ δὲ καὶ ἄρδην ἀνέτρεψε ἡ τελευταία συγκλονιστικὴ παντὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ μετανάστευσις τῶν Δωριέων. Ὁλιγάριθμοι σχετικῶς ὄντες οὗτοι, διαβεβιωκότες χρόνους μακροτάτους ἐν ὄρειναῖς περιοχαῖς τῆς βορείου καὶ τῆς μέσης Ἑλλάδος—εἶναι προφανῆς ἡ συγγένεια τῶν ὀνομάτων δρυῖς, δρυμὸς, Δρύοψ, δόρυ, Δῶρος, Δωριεύς, Δωρίς—διαβεβιωκότες λέγω ἐν τοιαύταις περιοχαῖς, ἀφ' ὅτου μετὰ τῶν ἄλλων ἢ παρὰ τὰ ἄλλα Ἑλληνικὰ φύλα κινήσαντες κατέλαβον αὐτάς, χρόνους μακροτάτους, ἦτοι ἐν στερήσεσι καὶ πενίᾳ λόγῳ τοῦ ἀγόνου τῶν ἔδαφῶν αὐτῶν, κατακεκλεισμένοι εἰς ἑαυτοὺς, ὅπως δῆποτε μὴ ἐπικοινωνοῦντες πολὺ πρὸς πεπολιτισμένα φύλα, πολλοὺς ἔχοντες περὶ αὐτοὺς τοὺς ἐχθροὺς, φυσικὸν ἦτο νὰ μείνωσιν ὑστεροῦντες πολὺ ἐν τῷ πολιτισμῷ, νὰ συναισθάνωνται ζοηρὰν τὴν ἀνάγκην καὶ τὴν τάσιν νὰ συγκεντρῶνται ἰσχυρῶς περὶ τὸ κοινὸν καὶ τὸ κράτος αὐτῶν, νὰ ἐξελίσσωνται συντηρητικώτεροι καὶ ἰδιοφυέστεροι, νὰ ἀπεχωρίζοντο ψυχικῶς διὰ τοῦ χρόνου ὀλίγον κατ' ὀλίγον αἰσθητότερον ἀπὸ τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν φύλων, νὰ συναισθάνωνται ἑαυτοὺς ὀσημέραι μᾶλλον ξένους ἢ διαφοροὺς πρὸς ταῦτα, νὰ ἀπέβανον ἀνίκανοι νὰ ἐννοῶσι τὴν ἀξίαν τοῦ πέριξ ἐξελισσομένου πολιτισμοῦ. Οὕτως οὐδὲν θαῦμα, ὅτι ἐν ταῖς τελευταῖαις μεγάλαις αὐτῶν κατακτητικαῖς ἐπιδρομαῖς, αἵτινες εἶναι καὶ αἱ τελευταῖαι τοῦ συνόλου τῶν Ἑλληνικῶν φύλων—διὰ τινὰς λόγους προεκλήθησαν αὐταὶ ἢ ἀπέβησαν εἰς αὐτοὺς ἐπιτυχεῖς, δὲν διαφέρει ἐνταῦθα—ἐνέσκηπτον ὡς καταγιγῆ κατα-

ἀτόμου μένοντος ἀπλοῦ ὀργάνου τῆς ζωῆς καὶ τῆς εὐδαιμονίας τοῦ συνόλου, τῆς δὲ Ἰωνικῆς, ὅτι ἔχει μὲν καὶ τὸ σύνολον ἀξίαν, καὶ δὴ θεμελιώδη, ὅμως ἐντὸς αὐτοῦ καὶ παρ' αὐτὸ ἔχει καὶ τὸ ἄτομον ἀξίαν καθ' ἑαυτὸ, ἥτις οὐδαμῶς οὐδέποτε πρέπει νὰ πα-

στρεπτική τοῦ βίου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ὑποτασσομένων ἢ ὅπως δη-
ποτε μὴ δυναμένων νὰ ἀντιστῶσι λαῶν.

Ἄλλὰ τὴν καταγίδα διαδέχεται πάντοτε αἰθρία, νέα δέ, ἕως καλ-
λιτέρα, ἐπὶ τοῦ χειμασθέντος ἐδάφους ἀρχίζει ζωὴ. Τοῦτο συμβαίνει το-
σοῦτω ταχύτερον, ὅσῳ βραχυτέρας διαρκείας καὶ ὀλιγώτερον καταστρε-
πτική ὑπῆρχεν ἡ καταγίς, ὅσῳ τὸ ἔδαφος ὑπάρχει γονιμώτερον καὶ
ἐλιπάνθη πλουσιώτερον ἐκ τῶν χειμάρρων καὶ τῆς ἐπικαθησάσης ἰλῦος
καὶ ὅσῳ αἱ ἀστραπαὶ καὶ οἱ κεραυνοὶ ἐκαθάρισαν κάλλιον καὶ πληρέστε-
ρον τὴν ἀτμόσφαιραν ἐκ παθογόνων ὀργανισμῶν. Καὶ ἐν τῇ κατακτη-
θείσῃ χώρα τοσοῦτω ταχύτερον νέος, καὶ ἴσως καλλιέτερος, βίος θὰ ἀρ-
χίσῃ, ὅσῳ ἡ κατάκτησις συντομώτερον συνετελέσθη, ὅσῳ σπουδαιότερου
καὶ γονιμωτέρου πολιτισμοῦ φορεῖς ἦσαν οἱ ὑποταγέντες καὶ ὅσῳ σπου-
δαιότερόν τι καὶ ὑγιέστερον εἶχον νὰ δώσουν εἰς τοῦτον οἱ κατακτηταί.
Ἄν οὗτοι δὲν ἦσαν πολλοὶ ἢ δὲν εἶχον νὰ δώσωσι πολλὰ ἢ σπουδαῖα εἰς
ἀπάρτισιν ἢ ἐξέλιξιν νέας ζωῆς, ἢ παλαιὰ ζωὴ φυσικὸν ἦτο γὰ ἐπα-
ναρχίση μετ' οὐ πολὺ ἢ αὐτὴ ἢ ὀλίγον μόνον διάφορος. Οὕτω δύναται
ἀναμφισβητήτως νὰ ἐρμηνευθῇ τό, ὅτι ἐν τῷ πλείστῳ τῆς κατακτηθεί-
σης γῆς δὲν ἐκρατήθη ἐπὶ πολὺ ἢ δὲν ἔμεινεν ὀριστικὴ καὶ σαφὴς ἡ ὑπὸ
τῶν ὀλιγαριθμῶν σχετικῶς καὶ ἀπολιτίστων ὀρσειβίων καὶ συντηρητι-
κῶν Δωρικῶν κατακτητῶν ἐπιβληθεῖσα σφραγὶς Δωρικοῦ βίου καὶ βιο-
θεωρίας, Ἰωνικὸς δὲ πάλιν ἢ ἰωνίζων κατὰ τὰ κέρια τοῦλάχιστον ἤρχισε
νὰ ἀναφαίνεται, νὰ ἐξελλίσσεται καὶ νὰ χαράσσεται σταθερῶς βίος καὶ
βιοθεωρία, ἐν μόνῃ δὲ τῇ Κρήτῃ καὶ τῇ Λακεδαιμονίᾳ ὁ βίος καὶ
ἡ βιοθεωρία παρέμειναν ἀκραιφνῶς Δωρικά. Ὡς πρὸς τὴν Λακεδαι-
μονα εἰδικώτερον ὑπομιμνήσκομεν, ὅτι οἱ ὀλιγαριθμοὶ κατακτητοὶ συν-
ἤνευσαν ἰσχυρὰν ἀντίστασιν καὶ συνεχῆ ἀντίδρασιν, ἐνεργόν τε καὶ πα-
θητικὴν, ἐκ τε τῶν πρῶν κυρίων τῆς χώρας, οἱ ὅποιοι καὶ σαφῆ συν-
εἶδησιν τοῦ ἀνωτέρου πολιτισμοῦ αὐτῶν εἶχον καὶ ἰσχυρὸν πατριωτι-
κὸν συναίσθημα, καὶ ἐκ τῶν πέριξ κρατῶν, τὰ ὅποια ἐζήτουν νὰ ὑποτά-
ξουν ἢ ἐκ τῶν ὁποίων ἐνόμιζον ὅτι ἐκινδύνευον. Διὸ ἠθροίσκοντο
ἠναγκασμένοι νὰ διατελῶσιν ἐν διηνεκεῖ ἐπιφυλακῇ, οὐσιαστικῶς ἐν συν-
εχεῖ σχεδὸν ἐμπολέμῳ καταστάσει, ἦτοι νὰ σκέπτονται καὶ νὰ φροντί-
ζωσι συνεχῶς περὶ ἀμύνης καὶ ἐπιθέσεως, ἄρα καὶ νὰ συγκεντρῶνται
σφιγκότερον περὶ ἑαυτοὺς καὶ τὸ κράτος αὐτῶν, νὰ γίνωνται συντηρητικώ-
τεροι, νὰ ἀποβαίνωσι διὰ τοῦ χρόνου Δωρικώτεροι τὸν βίον καὶ τὸ φρό-
νημα καὶ Δωρικώτατοι νὰ ὑπάρχωσι κατὰ τὸν πολιτικὸν ἀφανισμόν αὐ-
τῶν, συμπύκνοντα μετὰ τοῦ πολιτικοῦ ἀφανισμοῦ ὀλοκλήρου τῆς Ἑλλάδος.

ροράται. Φυσικὸν ἦτο νῦν πρὸς μὲν τὴν ἀφραϊνῆ Δωρικὴν βιοθεωρίαν κρατικὴ μόνον ἀγωγή νὰ ἠδύνατο νὰ συμβιβασθῆ, ἐλευθερία δὲ ἐν τῇ ἀγωγῇ νὰ ἦτο ἀνεκτὴ ἢ σημαντικώτερον νὰ ἐπέδιδε, μόνον ὅπου Ἰωνικὴ βιοθεωρία ἐκράτει. Διὸ ἐν Κρήτῃ μὲν καὶ Σπάρτῃ κρατικὴ ἀείποτε ὑπῆρξεν ἡ ἀγωγή τοῦ συνόλου τῆς νεολαίας καὶ ἐκδηλὸν ἔχει τὸν σκοπὸν τῆς ἐξυληρετήσεως τοῦ κράτους πᾶσα, καὶ ἡ ἐλαχίστη, λεπτομέρεια αὐτῆς.

Ἐν τῇ Σπάρτῃ, λέγει ὁ Πλούταρχος (Λυκ. 16, 17, 18) «...Οὐδ' ἐξῆν ἐκάστῳ τρέφειν οὐδὲ παιδεύειν ὡς ἐβούλετο τὸν υἱόν, ἀλλὰ πάντας εὐθύς ὀκταετείς γενομένους παραλαμβάναν αὐτὸς (=ὁ νομοθέτης Λυκοῦργος) εἰς ἀγέλας κατελόχιζε καὶ συννόμους ποιῶν καὶ συντρόφους μετ' ἀλλήλων εἵθιζε συμπαιίζειν καὶ ασχολάζειν. Ἄρχοντα δ' αὐτοῖς παρίστατο τῆς ἀγέλης τὸν τῷ φρονεῖν διαφέροντα καὶ θυμοειδέστατον ἐν τῷ μάχεσθαι καὶ πρὸς τοῦτον ἀφρώρων καὶ προστάττοντος ἠκροῶντο καὶ κολάζοντος ἐκαρτέρου, ὥστε τὴν παιδείαν εἶναι μελέτην εὐπειθείας... Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ παιδονόμος ἐκ τῶν καλῶν κάγαθῶν ἀνδρῶν ἐτάσσετο καὶ κατ' ἀγέλας αὐτοὶ προίσταντο τῶν λεγομένων εἰρένων ἀεὶ τὸν σωφρονέστατον καὶ μαχιμώτατον. Εἴρενας δὲ καλοῦσι τοὺς ἔτος ἤδη δεύτερον ἐκ παίδων γεγονότας... Οὗτος οὖν ὁ εἴρην... ἀρχεῖ... Πολλάκις δὲ καὶ πρεσβυτέρων παρόντων καὶ ἀρχόντων ὁ εἴρην ἐκόλαζε τοὺς παῖδας, ἀπόδειξιν διδούς, εἰ μετὰ λόγου καὶ ὡς δεῖ κολάζει. Καὶ κολάζων μὲν οὐκ ἐκωλύετο, τῶν δὲ παίδων ἀπελθόντων εὐθύνας ὑπείχεν, εἰ τραχύτερον τοῦ δέοντος ἐπετίμησεν ἢ τοῦναντίον ἐκλελυμένως καὶ ἀτόμως...»—Ἐκ τῶν χωρίων τούτων πληροφοροῦμεθα καθαρὰ ὅχι μόνον περὶ ἐφαρμογῆς, τῆς πρώτης ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀγωγῆς, τοῦ συστήματος τῶν βοηθῶν, περὶ οὗ καὶ ἀνωτέρω (σελ. 9) ἐγένετο λόγος, ἀλλὰ καὶ περὶ ὀργανώσεως τῆς ἐκπαιδευομένης νεολαίας συμφώνου πρὸς τὸν ὅλον ἐκεῖ βίον καὶ βιοθεωρίαν. Ἐν δὲ ταῖς ἄλλαις πόλεσι τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος κρατικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἐξειλίσσετο ἡ ἀγωγή τοσούτῳ μᾶλλον ἢ ἦττον, εὐρύτερον ἢ στενότερον, ὅσῳ μᾶλλον ἢ ἦττον, εὐρύτερον καὶ στενότερον ἐπέδιδον καὶ ἐν τῇ πράξει ἐβιοῦντο αἱ δημοκρατικαὶ βιοθεωρίαι. Ὅτι ὁμοῦ οὐδέποτε ἦτο φυσικὸν νὰ ἀμαληθῆ μεγάλως ἢ ἐπὶ μακρὸν πᾶρ' ἐκάστη αὐτῶν, τοῦτο ἦτο ἡ ἀγωγή τῶν ἐφήβων, οὔτινες μετ' οὗ πολὺ καὶ ὡς

στρατεύσιμοι ὑπὲρ τῆς πόλεως αὐτῶν θὰ ἐκαλοῦντο νὰ ἀγωνίζονται, ἂν παρίστατο—συχνὰ δὲ παρίστατο ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι—ἀνάγκη, καὶ καθόλου ὡς τέλειοι πολῖται περὶ τῶν τῆς πόλεως θὰ ἦτο ἀνάγκη νὰ σκέπτονται καὶ νὰ ἐνεργῶσι τὰ πρέποντα. Διὸ καὶ τὸ πρὸς ἐκπαίδευσιν αὐτῶν προωρισμένον ἴδρυμα, τὸ γυμνάσιον, ἴδρυμα ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους σχολεῖον τῆς ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως, τὸ καὶ παρ' ἡμῖν ὀνομαζόμενον γυμνάσιον, εἶχε πανταχοῦ κρατικὸν χαρακτῆρα καὶ ὀργάνωσιν, ἢ ἐν αὐτῷ ἐργασία ἐρρυθμίζετο ἢ ἐπωπτεύετο ὑπὸ τοῦ κράτους μᾶλλον ἢ ἦτιον, ἐκασταχοῦ καὶ ἐκάστοτε ἀναλόγως πρὸς τὸν βιούμενον καὶ ἐξελισσομένον βίον καὶ βιοθεωρίαν. Εἶναι ἄξιον νὰ μνημονευθῇ ἐνταῦθα ἐπιγραφὴ τῶν Ἀθηναίων, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Er. Ziebarth ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ «Aus dem griechischen Schulwesen» (σελ. 30), καθ' ἣν «ὁ δῆμος τὴν πλείστην σπουδὴν ποιεῖται τῆς τῶν ἐφήβων ἀγωγῆς καὶ εὐταξίας βουλόμενος τοὺς ἐκ παίδων μεταβαίνοντας εἰς τοὺς ἄνδρας ἀγαθοὺς γίνεσθαι τῆς πατρίδος διαδόχους»^(*). Ἄλλως εἶχε τὸ πρᾶγμα ὡς πρὸς τὴν κατωτέραν ἐκπαίδευσιν· αὕτη ὡς μὴ παραδίδουσα ἀμέσως τελείους πολῖτας εἰς τὸ κράτος διεζήγητο ἐν ἰδιωτικοῖς ἐκπαιδευτηρίοις, ταῖς παλαιστραῖς εἴτε διδασκαλείοις, ἅτινα καθόλου εἰπεῖν ἐκινουῦντο μετὰ πολλῷ μείζονος καὶ εὐρυτέρας ἐλευθερίας ἐντὸς ὄρισμένων νόμων τοῦ κράτους. Ὅμως ἤδη πρὸ τῶν μέσων τοῦ δ' π. Χ. αἰῶνος, ὅτε εἶχε γίνεαι πασιφανὲς καὶ τοῖς πᾶσι συνειδητόν, ποῦ ἦγαγε καὶ ποῦ δύναται νὰ ἀγάγῃ ὁ ἀχαλίνωτος, ὁ κακῶς βέβαια ἐννοούμενος δημοκρατικὸς βίος, ἄρχεται πανταχοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου ἰσχυρὰ ἐπέμβασις τοῦ κράτους εἰς τὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως, τῆς τε ἀνωτέρας καὶ τῆς κατωτέρας, καὶ σκοπιμωτέρα πρὸς μὲν ὀργάνωσιν χρησίμων πολιτῶν θύθμισις αὐτῆς, ταχέως καταλήξασα εἰς πλήρη ἢ σχεδὸν πλήρη κρατικοποίησιν αὐτῆς ἐν ταῖς πλείσταις τῶν Ἑλληνίδων πόλεων, ἂν μὴ ἐν πάσαις. Τοῦτο καὶ ἄλλως, μάλιστα δὲ ἐκ τῶν πλείστων ὅσων ἐπιγραφῶν τῶν χρόνων ἐκείνων ἀναμφισβήτητον εἶναι ἀποδειγμένον ^(**) Χάριν τῆς ἱστορίας μνημονεύομεν, ὅτι τὴν πρώτην

^(*) Βλ. καὶ A l b. D u m o n t, Essai sur l'épée antique, α' τόμ., σ. 124.

^(**) Βλ. π. γ. E r. Z i e b a r t h, Aus dem griechischen Schul-

περὶ τροπῆς ταύτης ἐπίσημον μαρτυρίαν ἔχομεν ἐξ ἐπιγραφῆς τῆς Ἐλευσίνοσ τοῦ 350 περίπου π. Χ. ἔτους, ἣν βλέπει τις παρὰ

wesen, κερ. Staat und Schule. — Ἡ χρῆσις τῶν ὀνομάτων γυμνασίου καὶ παλαιστρας, καταλλήλων νὰ σηκάνωσι τόπους ἢ ἰδρύματα σωματικῆς ἀγωγῆς, ὡς ὄρων σημαίνοντων σχολεῖα δεικνύει, ὑποθέτω, καθαρὰ, ὅτι αἱ πόλεις τοῦ ἀρχαίου ἡμῶν βίου πρῶτον περὶ σωματικῆς ἀγωγῆς τῶν μελλόντων πολιτῶν αὐτῶν ἤρχισαν νὰ φροντίζωσιν, ὡς καὶ φυσικὸν ἦτο, ἐφ' ὅσον ἤθελον νὰ μὴ ἐξαφανισθῶσιν ἐν τῷ περὶ ὑπάρξεως κατ' ἀλλήλων ἢ κατὰ ξένων ἐχθρῶν ἀγῶνι, ὅστις σωματικὰς κατ' ἐξοχὴν δυνάμεις καὶ δεξιότητάς ἀπῆτει, καὶ ὅτι ἐπὶ μακρὸν περὶ αὐτῆς μόνον ἢ κυρίως περὶ αὐτῆς ἐφροντίζον. Οὕτω, ὅτε διὰ τοῦ χρόνου ἀποδεικνυομένης ἀναγκαίας ἢ χρησίμου καὶ τῆς μερίμνης περὶ πνευματικῆς ἀγωγῆς ἢ ὅπως δῆποτε γεννωμένων μεγαλυτέρων πνευματικῶν ἀπαιτήσεων ἤρχισαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ χρησιμοποιῶνται καὶ μαθήματα εἰδικώτερον εἰς πνευματικὴν ἀγωγήν τῆς νεολαίας κατάλληλα, οἱ ὅροι γυμνάσιον καὶ παλαιστρα ἦσαν πλέον ἐστερεωμένοι ἐν τῇ γλωσσικῇ συνειδήσει τῶν Ἑλλήνων ὡς ὅροι σημαντικοὶ τῶν τόπων ἢ τῶν ἰδρυμάτων τῆς ἀπ' αἰῶνων ἀσκουμένης ἀγωγῆς, ὥστε καὶ κατὰ τὴν ἐξέλιξιν ταύτης, ἥτις ἄλλως καὶ βαθμιαία συνετελεῖτο, ὀλίγων ἐκάστοτε προστιθεμένων νέων μορφωτικῶν στοιχείων εἰς τὴν ὑπάρχουσαν, παρέμειναν ἀμετακίνητοι καὶ ἐξηκολούθουν ἐπίσης νὰ χρησιμοποιῶνται. Διὰ τί δὲ τὸ ὄνομα γυμνάσιον ἐχρησιμοποιήθη εἰδικῶς πρὸς σήμανσιν τοῦ σχολεῖου ἐφήβων, τὸ ὄνομα δὲ παλαιστρα πρὸς σήμανσιν τοῦ σχολεῖου παιδῶν, δὲν ὑπάρχει ἱστορικὴ τις ἢ ἄλλη μαρτυρία. Ὅμως ἡμεῖς σκεπτόμεθα ὡς ἑξῆς. Γυμνάσιον ἔπρεπε ἀρχικῶς νὰ ὀνομασθῇ καὶ ὀνομάσθῃ ὀλόκληρος ὁ χώρος καὶ βραδύτερον τὸ ἴδρυμα, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐτελεῖτο ἡ ἀγωγή τῶν ἐφήβων, περὶ ἧς μόνης ἢ κυρίως ὄφειλεν ἀρχικῶς, ὡς ἤδη ὑπεμνήσθῃ, νὰ φροντίζῃ. πᾶσα ἰδιαιτέρα Ἑλληνικὴ κοινωνία συγκεκροτημένη, ἢ ἀρχαία Ἑλληνικὴ πόλις. Ἄλλη ὀνομασία, ἐξ ἰδιαιτέρας τινὸς γυμνάσεως ἀπορρέουσα, δὲν θὰ ἦτο ὅσον αὕτη ὀριστικῶς κατάλληλος, διότι πάμπολλαι ἦσαν αἱ πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς τότε σωματικῆς ἀγωγῆς χρήσιμοι, οὐδεμία δ' αὐτῶν ἦτο δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ λόγῳ τῆς ἡλικίας τῶν ἀσκουμένων ἐπιβλαβής, ἐνῶ πολλαὶ δύνανται νὰ θεωρηθῶσι, καὶ εἶναι, ἐπιβλαβεῖς εἰς τοὺς μὴ εἰσελθόντας ἀκόμη εἰς τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν. Ἐν τῷ γυμνασίῳ τούτῳ ἡ σκοπιμότης ἐπέβαλλεν, ἵνα πλείονες μικρότεροι χώροι διακριθῶσι χάριν διαφόρων γυμνάσεων, π. γ. ὁ μὲν χάριν τοῦ δρόμου, ὁ δὲ χάριν τοῦ δίσκου, ὁ δὲ χάριν τοῦ ἀκοντίου κ. οὕ. κ., καὶ διάφορα ἐκ τῶν γυμνάσεων τούτων ἔπρεπε νὰ λάβωσιν ὀνόματα. Ἰδιαιτέρος χώρος ἔπρεπε ἐν παντὶ γυμνασίῳ νὰ χωρισθῇ χάριν τῆς πάλης, γυμνάσεως ἀείποτε σπουδαιωτάτης καὶ ἄλλως καὶ ὡς τὰ μάλιστα προπαρασκευαστικῆς τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς εἰς ἐκ τοῦ συστάδην ἀγῶνα, οἷος σχεδὸν

Dittenberger, Sylloge¹ 518, Sylloge² 956.—Michel, Recueil d'inscriptions grecques, 147.—Girard, L'éducation athénienne κ.τ.λ., β' έκδ., σ. 51. Ἐν ταύτης ἀποσπῶμεν τὰ ἐξῆς: «Ἐπειδὴ Δερκύλος ὁ στρατηγὸς φιλοτιμεῖται περὶ τὸν δῆμον τῶν Ἐλευσινίων τὰ τε ἄλλα καὶ ὅπως ἔν οἱ παῖδες παιδεύονται οἱ ἐν τῷ δήμῳ, δεδόχθαι Ἐλευσινίοις ἐπαινέσαι Δερκύλον Αὐτοκλέους

πάντοτε ἦτο ἐν τῇ ἀρχαιότητι ὁ πολεμικὸς ἀγὼν. Διὰ τοῦτο ἡ παλαιστρα ὄχι μόνον ἐξ οὐδενὸς ἀρχαίου γυμνασίου ἔλλειπει, ἀλλὰ καὶ τὸ γυμνάσιον ὀλόκληρον πολλάκις καὶ παλαιστρα ὀνομάζεται. Ἐρωτᾶται νῦν ὄτε προϋόντος τοῦ χρόνου ἀπεφάσισεν ἡ πόλις νὰ μεριμνήσῃ περὶ σωματικῆς ἀγωγῆς καὶ τῶν μὴ ἀκόμη ἐφήβων, τῶν παιδῶν, ἐν τοῖσι χώροις τοῦ γυμνασίου θὰ ὄριζε νὰ τελεῖται αὕτη; (ἂν βέβαια δὲν ὄριζεν εὐθὺς ἀμέσως ἐν ἰδιαιτέρῳ χώρῳ, ἀποκεκομμένῳ τοῦ γυμνασίου τῶν ἐφήβων, νὰ τελεῖται) καὶ διὰ τίνων γυμνάσεων; εἶναι προφανές, ὅτι οἱ παῖδες μόνον ἐν τῇ παλαιστρᾷ τοῦ γυμνασίου θὰ ἠδύναντο νὰ γυμνάζωνται, χωρὶς μῆτε τοὺς ἐφήβους παλαιόντας νὰ παρακολούωσι σπουδαίως ἐν ταῖς ἀσκήσεσιν αὐτῶν μῆτε νὰ εἶναι ἐκτεθειμένοι εἰς κίνδυνον, ἅτινα θὰ συνέβαιναν ἐν τοῖς πλείστοις τῶν ἄλλων χώρων τοῦ γυμνασίου. Ἀλλὰ καὶ ὀφέλειαν ἄλλην γυμναστικὴν θὰ εἶχον ἐν τῇ παλαιστρᾷ· διότι θὰ παρηκολούθουν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὴν πάλην τῶν ἐφήβων καὶ πολλὰ ἐκ τούτου ἢ καὶ ἐξ ὀδηγιῶν αὐτῶν θὰ ἐδιδάσκοντο. Ἐτέρωθεν, ὡς γνωστὸν, ἡ πάλη εἶναι τὸ προσηφέστατον εἰς τοὺς παῖδας ἀγώνισμα, ἅμα δὲ καὶ τὸ προσφορώτατον εἰς τὴν ἡλικίαν αὐτῶν καὶ τὸ καταλληλότερον εἰς τὴν συμμετρικὴν γύμνασιν καὶ πάντων τῶν μελῶν τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς. Ἡ παλαιστρα λοιπὸν τοῦ γυμνασίου τῶν ἐφήβων ὄφειλεν ἐπὶ χρόνου μακροῦς νὰ ἦτο ὁ τόπος τῆς σωματικῆς ἀγωγῆς τῶν παιδῶν καὶ ἡ πάλη ἡ κυριωτάτη γύμνασις αὐτῶν. Οἱ παῖδες λοιπὸν ἦσαν τρόφιμα τῆς παλαιστρας τοῦ γυμνασίου τῶν ἐφήβων. Ἀλλ' ἡ σκοπιμότης, ἡ ἀνάγκη καὶ ὁ χρόνος ὄφειλον νὰ δεῖξουν ποτέ, ὅτι ἰδιαιτέρος χώρος, κεχωρισμένος τοῦ γυμνασίου τῶν ἐφήβων, ὄφειλε νὰ ὀρισθῆ καὶ νὰ ῥυθμισθῆ καταλλήλως εἰς τὴν σωματικὴν ἀγωγὴν τῶν παιδῶν, καὶ ἀναμφιβόλως ὄρισθῆ. Ἐν τούτῳ ὅμως ὄφειλε δι' οὗς εἶπομεν λόγους πρωτίστως ἡ πάλη νὰ χρησιμοποιηθῆ, ὅστε ὁ χώρος οὗτος παλαιστρα κυρίως ἦτο. Λοιπὸν ὡς παλαιστρα ἐγένετο γνωστὸν καὶ παλαιστρα ἦτο φυσικὸν νὰ ὀνομασθῆ, καὶ ὀνομάσθῃ, τὸ πρῶτον σχολεῖον τῶν μικροτέρων Ἑλληνοπαίδων. Ὁ χρόνος πάλιν καὶ ὁ ἐξελισσόμενος ὄλος βίος καὶ αἱ ἀνάγκαι καὶ ἀπαιτήσεις τούτου ἐπέβαλλον κατ' ὀλίγον τὴν εἰσαγωγὴν καὶ χρῆσιν καὶ μαθημάτων καταλλήλων εἰς τὴν πνευματικὴν ἀγωγὴν τῶν παιδῶν. Ἐκ τοιαύτης ὁμοῦς ἐξελίξεως τοῦ ἔργου τῆς παλαιστρας δὲν ἦτο φυσικὸν νὰ ἀλλαγῆ ἀποτόμως ποτέ καὶ τὸ ὄνομα αὐτῆς· ὁ ὄρος παλαιστρα εἶχε στερεωθῆ. Ἀλλ' ὄτε, μετὰ αἰῶνας βέβαια πολλούς

Ἄγνούσιον καὶ στεφανῶσαι χρυσῷ στεφάνῳ ἀπὸ δραχμῶν | Ἡ καὶ ἀνειπεῖν τὸν στέφανον Ἐλευσίνι ἐν τῷ θεάτρῳ τραγωδῶν τῷ ἀγῶνι, ὅτι στεφανῷ ὁ δῆμος τῶν Ἐλευσινίων Δερκύλον Αὐτοκλέους Ἄγνούσιον ἀρετῆς ἕνεκα καὶ φιλοτιμίας τῆς εἰς τὸν δῆμον τὸν Ἐλευσινίων εἶναι δὲ αὐτῷ ἀτέλειαν... Ἐπιμεληθῆναι δὲ τῆς ἀναγραφῆς τοὺς πατέρας τῶν παιδῶν μετὰ τοῦ δημάρχου ... «Apparet, λέγει ὁ Dittenberger (ἐν. ἀν.) Dercylum non privatim de puerorum educatione bene meruisse, sed quia praeturam ἐπὶ τὴν χώραν gerebat». Καθ' ἡμᾶς ἐκ τῆς διατυπώσεως τῆς ἀποφάσεως φαίνεται καθαρά, ὅτι ὁ Δερκύλος—οὗτος εἶναι ὁ γνωστὸς φιλόπολις ἀνὴρ, τοῦ ὁποίου μνημονεύουσιν ἐν τοῖς περὶ παραπροσβείας λόγοις αὐτῶν ὁ τε Δημοσθένης (60 καὶ 175) καὶ ὁ Αἰσχίνης (47, 140 καὶ 155)—δὲν ἐπιμελήθη τῆς παιδείας τῶν παιδῶν ὡς ἐκ περισσοῦ, ἀλλ' ὡς ἔχων καθῆκον λόγῳ τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ ὡς στρατηγοῦ «ἐπὶ τὴν χώραν». Περαιτέρω ἐρωτῶμεν ἂν ὁ Δερκύλος ὡς στρατηγὸς «ἐπὶ τὴν χώραν» εἶχε τοιοῦτο καθῆκον ἢ δικαίωμα, διὰ τί δὲν θὰ εἶχον ὁμοίον ἢ ἀνάλογον καθῆκον ἢ δικαίωμα καὶ οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ ἢ ἄλλαι δημόσιαι ἀρχαί; Ἄλλως ἢ Ἐλευσίς οὐδέποτε κατ' οὐδένα τρόπον εἶχεν ἀποχωρισθῆ τῶν Ἀθηνῶν, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐφηβεία ἔλευσινιακὴ οὐδέποτε ὑπῆρξε (βλ. Alb. Dumont, ἐν. ἀν., σ. 94).

Ἐν Ἀθήναις παράγοντες τῆς κινήσεως ταύτης σπουδαῖοι ὑπῆρξαν οἱ θαυμασται τῆς Σπαρτιατικῆς ἀγωγῆς, μάλιστα δὲ πάντων ὁ Πλάτων, τοῦ ὁποίου οἱ «Νόμοι», ὡς τοῦλάχιστον φροναῖ

πάμπολλα μαθήματα εἰς τὴν πνευματικὴν ἀγωγήν τῶν παιδῶν κατάλληλα εἶχον εἰσαχθῆ, ὅτε συστηματικῶς καὶ ἐπιμόνος διὰ ζώσης διδασκαλία αὐτῶν ἐγίνετο, ὅτε ἐξετάσεις εἰς τὰ διδασκόμενα ἐτελοῦντο καὶ βαθμολογία ἐγίνετο κ.τ.κ., τότε δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ προκύβη ὄρος καὶ ἐκ τοῦ ἔργου τούτου τῆς παλαιστρας. Οὕτως αὕτη ὀνομάζεται τέλος καὶ διδασκαλεῖον ἦτοι τόπος, ἐν ᾧ ὁ διδάσκαλος διδάσκει. Διὰ τί καὶ διὰ τὸ γυμνάσιον δὲν ἐχρησιμοποιήθη καὶ ἕτερος ὄρος, ὅτε εἶχον εἰσαχθῆ καὶ μαθήματα εἰς τὴν πνευματικὴν ἀγωγήν τῶν παιδῶν κατάλληλα, ἐρημνύεται εὐκόλῃ πρῶτον διότι ἐπὶ πολὺ μακρότερον χρόνον τὸ γυμνάσιον ἐχρησιμοποιήθη μόνον ἢ κυρίως πρὸς σωματικὴν ἀγωγήν τῶν ἐφήβων καὶ δεύτερον διότι τὸ γυμνάσιον ἐκ πολὺ παλαιοῦ ἐχρησιμοποιήθη καὶ πρὸς δήλωσιν γυμνάσεως τῆς ψυχῆς.

ὁ Ul. v. Wilamowitz-Moellendorff καὶ ἐγέννησαν τὴν περίφημον ὑπὸ τοῦ κράτους ὁργανώσιν τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν ἐφήβων, ἧτις οὐσιαστικῶς ἐσήμαινε κρατικοποίησιν τοῦ σχολείου τῆς ἀνωτέρας βαθμίδος (Βλ. E. Ziebarth ἐν. ἀν., σ. 47).

Ἄνάλογος πρὸς τὰς ἀντιλήψεις ταύτας φυσικὸν ἦτο νὰ ἐξελλίσσετο καὶ νὰ ἐρρυθμίζετο καὶ ὁ σχολικὸς βίος ἐν τε τοῖς γυμνασίοις καὶ ταῖς παλαιστροαῖς (*). Ἐνδιαφέρον λοιπὸν ἐνταῦθα ἔρχεται νὰ ἐξετασθῇ, ἂν ἐκ τῆς αἰεὶ ἀξαναομένης δημοκρατικότητος ἐν τῷ βίῳ καὶ τῇ βιοθεωρίᾳ τῶν Ἑλλήνων ἀπεφύη ἐν τοῖς σχολείοις αὐτῶν τούτοις καὶ μαθητικὴ αὐτοδιοίκησις ἀνάλογος πρὸς τὴν ἐν τοῖς σχολείοις τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς, καὶ ἐν καταφατικῷ συμπεράσματι ἂν ἐξηκολούθησε τὸ φαινόμενον τοῦτο καὶ μετὰ τὴν πρὸς κρατικοποίησιν τῶν σχολείων στροφὴν.

Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο οἱ ἀρχαῖοι ἡμῶν συγγραφεῖς, οἵτινες πρῶτοι θὰ ἔπρεπε νὰ ἐρωτηθῶσιν, ἦκιστα δύνανται νὰ βοηθήσωσι διότι οὐδὲν σχεδὸν ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο παραδίδουσιν ἄξιον λόγου. Ὅμως τὴν ἔλλειψιν ταύτην ἔχει θαυμασίως ἀναπληρώσει ἡ φιλόσοφος τοῦ ἀρχαιολόγου σκαπάνη, πλεῖστα ὄσα σπουδαιότατα καὶ περὶ τῶν ἐκδηλώσεων καὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀρχαίου ἡμῶν σχολικοῦ βίου λαμπρῶς ἀποκαλύψασα τεκμήρια, πολύτιμα δὲ καὶ ὑπὸ ἔποψιν παιδαγωγικὴν διδάσκει ἡ ἐπιστημονικὴ σκέψις αὐτοῦ. Ἐκ τούτων τινὰ καὶ θὰ χρησιμοποιήσωμεν ἐνταῦθα.

Κατὰ ἐπιγραφὴν τῆς Ἐλευσίνοσ τοῦ 334—333 π. Χ. (**). ἡ Κεκροπίς φυλῆ, ἡ βουλῆ, οἱ Ἐλευσῖνιοι καὶ οἱ Ἀθμονεῖς ἀποφασίζουσιν, ἵνα ψήφισμα αὐτῶν, δι' οὗ ἐπαινοῦσι καὶ στεφανοῦσι τοὺς ἐφήβους τῆς φυλῆς ταύτης «κοσμιότητος ἕνεκα καὶ εὐταξίας», ἐπιγράψωσιν «ἐπὶ τὸ ἀνάθημα», ὅπερ ἀναθέτουσιν «οἱ ἔφηβοι οἱ τῆς Κεκροπίδος καὶ ὁ σωφρονιστής». Ἡμεῖς τοῦ-

*) Ἐν τισὶ πόλεσι, π. χ. ἐν Μιλήτῳ, ἀπαντῶσι τρεῖς βαθμίδες σχολείων ἢ παλαιστρα, εἰς ἣν τὸ πρῶτον καὶ ἐπὶ τέσσαρα τοὐλάχιστον ἔτη ἐφοίτων οἱ παῖδες, τὸ γυμνάσιον τῶν παιδῶν, εἰς ὃ ἐφοίτων οἱ ἀπόφοιτοι τῆς παλαιστρας, καὶ τὸ γυμνάσιον τῶν ἐφήβων (Βλ. E. Ziebarth, ἐν. ἀν., σ. 26).

**) Βλ. D i t t e n b e r g e r, Syll.² 519, Syll.³ 954. — M i c h e l, ἐν. ἀν., σ. 608.

λάχιστον βλέπομεν ἐν τῇ ἀναθέσει ἀναθήματος ὑπὸ τῶν ἐφηβῶν καὶ τῇ ἀποφάσει τῆς φυλῆς, τῆς βουλῆς κ.τ.λ. νὰ ἐπιγράψωσι τὸ ψήφισμα αὐτῶν ἐπὶ τὸ ἀνάθημα τοῦτο σαφῆ ἀπόδειξις σωματείας κῆς ἐνεργείας καὶ ὀργανώσεως τῶν ἐφηβῶν, ἔτι δὲ ἐπίσημον ἀναγνώρισιν τοῦ σωματείου αὐτῶν. Ὅτι δὲ ταῦτα κατὰ νόμον τινὰ ἢ ἔθος ἰσχυρὸν ἠδύναντο νὰ τελῶνται, εὐρίσκομεν, ὅτι δὲν δύναται νὰ ἀμφισβητηθῇ. Ὅμοια διδάσκει καὶ ἐπιγραφή τοῦ 333—330 εὐρεθεῖσα ἐν Ραμνοῦντι, ἔχουσα ὡς ἑξῆς. «Θεοφάνης Ἰεροφώντος Ραμνούσιος Ἐρμεῖ ἀνέθηκε στεφανῶθεις ὑπὸ τῶν ἐφηβῶν καὶ τῶν σωφρονιστῶν καὶ τῶν κοσμητῶν. Οἱ ἐφηβοὶ οἱ ἐπὶ Νικοστράτου ἀρχοντος. Οἱ ἐφηβοὶ οἱ ἐπὶ Νουήτου ἀρχοντος. Οἱ ἐφηβοὶ οἱ ἐπὶ Ἀριστομένου ἀρχοντος». Ἐπιγραφή τῆς Θήρας τοῦ ἔτους 258—257 π.Χ., ὡς πιθανώτερον εἶναι καὶ ὑποστηρίζει ὁ Meyer, ἢ τοῦ 154—153, ὡς ἦτον πιθανὸν εἶναι καὶ ὑποστηρίζει ὁ Hiller v. Gaertringen, ἔχει ὡς ἑξῆς. «Ἐδοξε τοῖς ἀλειφομένοις. Ἐπειδὴ Βάτων ὁ Φύλωνος πρότερον μὲν ἐφ' ἔτη δύο προχειρισθεὶς γυμνασίαρχος προστάτησε ἐνδόξως καὶ καταξίως αὐτοῦ τε καὶ τῆς τῶν ἀλειφομένων προαιρέσεως τοῦ γυμνασίου, ἀνθ' ὧν τὸ κοινὸν εὐδοκιμήσαντα ἐστεφάνωσεν αὐτὸν ἐπὶ τὰ προειρημένα ἔτη δύο θαλλοῦ στεφάνῳ, καὶ τὴν περὶ τούτου ἀναγραφὴν ὑπομνήματος χάριν εἰς τὸ γυμνάσιον κατακεχώρηκεν φιλοτιμίας ἕνεκεν καὶ τῆς λοιπῆς ἐπιμελείας, ἧς ἔχων διετέλει εἰς αὐτούς, πάλιν τε εἰς τὸ κτ' Λ καὶ ζκ' Λ καὶ ηκ' Λ ἀξιωθεὶς ὑπέμεινε γυμνασιαρχῆσαι καὶ τὴν ἀρμόζουσαν εὐταξίαν αὐτὸς τε συνετήρησεν καὶ τοῦ τόπου καὶ τῶν ἀλειφομένων ἔκτενέστερον καὶ φιλοτιμότερον ἔτι πολλῷ προστάτησεν τοὺς τε τῷ Ἐρμεῖ καὶ Ἡρακλεῖ τιθεμένους ὑπὲρ τοῦ βασιλέως γυμνικοὺς ἀγῶνας συνευκοσμῶν κατὰ τὴν αὐτοῦ δύναμιν κατ' ἰδίαν ἑκτιθεὶς ἀθλα τὰ καθήκοντα τοῖς ἀγωνιζομένοις, ἐφ' οἷς θεωροῦν τὸ κοινὸν πᾶσαν προθυμίαν καὶ σπουδὴν δεικνύμενον αὐτὸν ὑπὲρ τοῦ τόπου στεφάνους τε χρυσοῦς περιτέθεικε καὶ γραπτῇ τετίμηκεν εἰκόνη Βάτων Φύλωνος γυμνασιαρχήσαντα τὸ τρίτον καὶ τέταρτον καὶ πέμπτον ἑξῆς καὶ τὴν ἐν τῷ προδεδηλωμένῳ χρόνῳ τῶν νέων προστασίαν εὐσχήμονά τε καὶ πρέπουσαν ποιησάμενον· δεδόχθαι δὲ καὶ νῦν ἐπαινεῖσαι τε αὐτὸν ἐπὶ τούτοις καὶ προσεπιστεφανῶσαι πάλιν χρυσῷ στεφάνῳ, καὶ τοὺς

μὲν χρυσοῦς στεφάνους εἰς λεύκωμα καταχωρίσαι, τὸ δὲ δόγμα ἀναγράψαι εἰς στήλην λιθίνην καὶ ἀναθέσθαι ἐν τῷ ἐπιφανεστάτῳ τόπῳ τοῦ γυμνασίου προσεξιδῶσαι δὲ αὐτὸν καὶ εἰς τὸ δκ' L ἔτι γυμνασιαρχῆσαι, διότι τοῦτο πράξας ἔσται πᾶσι τοῖς ἀλειφομένοις κεχαρισμένος» (*).

Οἱ ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ὡς ἀλειφόμενοι ἀναφερόμενοι εἶναι οἱ ἐν τῷ γυμνασίῳ ἐκπαιδευόμενοι. Λοιπὸν κατὰ τὴν ἀνωτέρω ἐπιγραφὴν οἱ τροφίμοι τοῦ γυμνασίου Θήρας ὀλίγον πρὸ τοῦ μέσου τοῦ γ' ἢ τὸ βραδύτερον τοῦ β' π. Χ. αἰῶνος συνέρχονται, συσκέπτονται καὶ αποφασίζουσι νὰ ἐπαινέσωσι καὶ νὰ τιμῆσωσιν ἅπαξ ἔτι διὰ χρυσοῦ στεφάνου τὸν γυμνασίαρχον αὐτῶν Βάτων τὸν Φίλωνος, καὶ τὴν μὲν ἀπονομὴν τῶν χρυσῶν στεφάνων νὰ καταχωρίσωσιν εἰς τιμητικὸν πίνακα, «εἰς λεύκωμα», τὴν δὲ περὶ τούτου ἀπόφασιν, «τὸ δόγμα» αὐτῶν, νὰ ἀναγράψωσιν εἰς λιθίνην στήλην καὶ νὰ ἀναθέσωσι ταύτην ἐν τῷ ἐπιφανεστάτῳ τόπῳ τοῦ γυμνασίου, ἐπὶ τούτοις δὲ νὰ ἀξιώσωσι νὰ γυμνασιαρχήσῃ καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ Βάτων, διότι οὕτω πράξας θὰ χαροποιήσῃ αὐτοὺς πάντας. Ὡς δικαιολογητικὸν τῆς ἀποφάσεως αὐτῶν παρέχουσιν, ὅτι ὁ Βάτων πρότερον μὲν δις κατὰ συνέχειαν ἐκλεγείς γυμνασίαρχος προσέστη τοῦ γυμνασίου λαμπρῶς καὶ ἐπαξίως ἑαυτοῦ καὶ τῆς προαιρέσεώς αὐτῶν, δι' ὃ καὶ τὸ «κοινὸν» αὐτῶν εἰς ἀνταμοιβὴν ἐτίμησε τὸν ἄνδρα ὡς εὐδοκιμήσαντα κατὰ τὰ δύο ταῦτα ἔτη διὰ στεφάνου ἐλαίας καὶ εἰς ἀνάμνησιν ἀνέγραψε τὴν τιμὴν ταύτην ἐν τῷ γυμνασίῳ λόγῳ τῆς φιλοτιμίας καὶ τῆς ἀλλῆς ἐπιμελείας, ἣν ἀδιακόπως ἐδείκνυε χάριν αὐτῶν, πάλιν δὲ κατόπιν τρις κατὰ συνέχειαν ἐκλεγείς ἀπεδέχθη τὴν γυμνασιαρχίαν καὶ συνετήρησε τὴν ἀρμόζουσαν εὐταξίαν καὶ μετὰ πολλῶ εὐρυτέρου καὶ μεγαλυτέρου ζήλου προσέστη τοῦ γυμνασίου καὶ τῶν τροφίμων αὐτοῦ, συντελῶν κατὰ τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν εἰς τὴν εὐκοσμίον τέλεσιν τῶν ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως πρὸς τιμὴν τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τοῦ Ἡρακλέους τιθεμένων γυμνικῶν ἀγώνων, θέτων ἔξ ἰδίων τὰ προσήκοντα ἄθλα χάριν τῶν ἀγιοποιηθέντων, δι' ἃ

*) Bl. Archiv für Papyrusforschung, τόμ. 8, σελ. 181.—
M i c h e l, ἐν. ἀν., ἀρ. 1002.—Fr. H i l l e r v. G a e r t r i n g e n,
Inscriptiones graecae insularum, ἀρ. 331.

τὸ «κοινὸν» τῶν τροφίμων τοῦ γυμνασίου ἐτίμησεν αὐτὸν (ὡς γυμνασιαρχήσαντα τὸ τρίτον, τὸ τέταρτον καὶ τὸ πέμπτον κατὰ συνέχειαν καὶ ἐπιμεληθέντα εὐσημηδῶς καὶ προεπόντως κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον) διὰ στεφάνων χρυσῶν καὶ εἰκονογραφίας αὐτοῦ.

Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης φαίνονται σαφῆ τὰ ἑξῆς. Οἱ τροφίμοι τοῦ γυμνασίου Θήρας ἔχουσι «τὸ κοινὸν» αὐτῶν ἦτοι, ὡς θὰ ἐλέγομεν σημερον, ἔχουσι κοινότητα μαθητικὴν ὡς συμπαιδευόμενοι ἐν τῷ γυμνασίῳ τούτῳ. Αὕτη ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ συνέρχηται ὡς σῶμα, νὰ συσκέπτηται καὶ νὰ συζητῆ κατὰ πόσον ὁ γυμνασίαρχος αὐτῆς, τῆς ὑπηρεσίας τοῦ ὁποίου ἐπίκειται κατὰ τὸν νόμον ἢ λήξις, ἐξετέλεσε καλῶς τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου ὠρισμένα καθήκοντα αὐτοῦ, καὶ γενικώτερον ὁποῖαν σχετικῶς πρὸς τὸ ὄλον ἔργον τοῦ γυμνασίου καὶ τοὺς τροφίμους αὐτοῦ ἔδειξε μέχρι τότε διαγωγὴν νὰ λαμβάνη εἶτα σχετικὰς ἀποφάσεις, δικαιολογοῦσα αὐτὰς ἀποχρώντως, καὶ νὰ ἐκτελῆ αὐτάς· νὰ ἀπονέμη δι' αὐτῶν εἰς τὸν γυμνασίαρχον μεγάλας τιμὰς· νὰ ἀπαθανάτιζῃ ταύτας, καταχωρίζουσα εἰς λεύκωμα διατηρούμενον ἐν τῷ γυμνασίῳ, καὶ νὰ καθιστᾷ παγκοίνως ἐν τῇ πόλει γωστάς, ἀναγράφουσα ὀλόκληρον «τὸ δόγμα» εἰς στήλην λιθίνην ἰδρουμένην ἐν τῷ ἐπιφανεστάτῳ τοῦ γυμνασίου τόπῳ. Ἐπὶ τούτοις ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ διατυποῖ τὴν ἀξίωσιν, ἵνα ἐπανελεγῆ ὁ αὐτὸς γυμνασίαρχος καὶ διὰ τὸ ἐπόμενον σχολικὸν ἔτος ἕνεκα τῶν ποικίλων ἀρετῶν αὐτοῦ, δι' ἃς καὶ παλαιότερον εἶχεν οὗτος τιμηθῆ ὑπὸ τῆς κοινότητος καὶ ἐπανευλημμένως εἶχεν ἐκλεγῆ ὑπὸ τῆς πόλεως γυμνασίαρχος. Ἐκ τῶν τελευταίων τούτων πληροφοριῶν φαίνεται, ὅτι μαθητικὴ κοινότης ὑπῆρχεν ἐν τῷ γυμνασίῳ Θήρας καὶ παλαιότερον ἔχουσα ὁμοίαν τινα καὶ ἢ συντάξασα τὴν πρὸ ὀφθαλμῶν ἐπιγραφὴν δικαιώματα.

Τὰς ἀποφάσεις αὐτῆς ἢ μαθητικὴ κοινότης ἐκδίδει ὡς ψηφίσματα ἔχοντα περίπου τὸν τύπον τῶν κρατικῶν ψηφισμάτων.

Ἄν ληφθῆ ὑπ' ὄψει, ὅτι ὁ γυμνασίαρχος ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι, δὲν ἦτο ἀπλοῦς διδάσκαλος τῶν τροφίμων τοῦ γυμνασίου, ἀλλὰ κυρίως ὁ διευθυντὴς καὶ ἡθμιστὴς καὶ ἐπόπτης τῆς ὅλης σώματικῆς καὶ πνευματικῆς ἀγωγῆς αὐτῶν, ὁ ἐμπνευστὴς καὶ κυριώτατος μοχλὸς κρατικῆς καὶ καθόλου κοινωνικῆς λειτουργίας σημαντικωτάτης εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὴν τύχην τῆς πόλεως, ὑπὸ τοῦ κρά-

τους και κατά νόμους τοῦ κράτους ἐκλεγόμενος και διοριζόμενος και πρὸς τὸ κράτος ὑπεύθυνος, συμπεραίνεται ἀσφαλῶς, ὅτι και μεγάλα δικαιώματα καθόλου κατά νόμον ἢ ἔθος τι ἦσαν ἀνεγνωρισμένα ἐν Θήρῃ εἰς τὴν μαθητικὴν κοινότητα τοῦ γυμνασίου, ἀφοῦ περὶ τοῦ γυμνασιάρχου, τοιοῦτο ἔργον και ἀποστολὴν και δύναμιν ἐν τῇ πόλει ἔχοντας, τοιαῦτα εἶχεν αὕτη δικαίωμα ἢ ἀδειαν νὰ ἀποφαίνεται και νὰ προτείνῃ.

Ἄν ἐπὶ τούτοις ληφθῇ ὑπ' ὄψει, ὅτι τὸ γυμνάσιον δὲν ἦτο ἰδιωτικὴ τις ἐπιχείρησις, ἀλλὰ ἴδρυμα κρατικόν, ἢ τοῦλάχιστον ἴδρυμα κατά τοὺς νόμους τοῦ κράτους λειτουργοῦν και ὑπὸ τοῦ κράτους θυμιζόμενον και ἐποπτευόμενον, μάλιστα κατά τοὺς χρόνους τῆς ἐπιγραφῆς, ὅπως δῆποτε δὲ ἴδρυμα ὡς πρὸς τὸν χώρον τοῦ ὁποίου οὐδὲν δικαίωμα ἢ ἀρμοδιότητα εἶχον ἰδιῶται ἢ ἰδιωτικά σωματεία, ὅτι δὲ ἡ μαθητικὴ κοινότης τοῦ γυμνασίου Θήρας ἔχει δικαίωμα νὰ ἰδρῦσῃ ἐν τῷ ἐπιφανεστάτῳ τόπῳ τούτου στήλας, ἐφ' ὧν ἔχει ἀναγράψῃ τὰς ἑαυτῆς ἀποφάσεις, συμπεραίνεται ἀναμφισβητήτως, ὅτι ἡ μαθητικὴ κοινότης τοῦ γυμνασίου τούτου δὲν ἦτο ἰδιωτικόν τι σωματεῖον, ἀλλὰ σωματεῖον ἀνεγνωρισμένον ὑπὸ τοῦ κράτους νόμῳ ἢ ἔθει τινί, ὅτι ἀπετέλει, ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον, ὄργανισμὸν δημοσίου δικαίου. Ἐπειδὴ δὲ οὐδενὸς σωματείου ἢ ἀναγνώρισις εἶναι νοητὴ ἄνευ ὑπάρξεως και καταστατικῆς τινος χάριτος και διοικητικῆς τινος ἐπιτροπείας αὐτοῦ, διὰ τούτου ὡς βέβαιον πρέπει νὰ συμπερανθῇ, ὅτι και καταστατικὸν χάριτην και διοικητικὴν ἐπιτροπείαν εἶχεν ἡ κοινότης αὕτη.

Τὸ γεγονός, ὅτι ἡ κοινότης αὕτη ἀποφασίζει νὰ δαπανήσῃ και δαπανᾷ σημαντικὸν χρηματικὸν ποσόν, ὅπερ ἀλήθει ἢ κατασκευὴ χρυσοῦ στεφάνου, ἢ ἴδρυσις στήλης μετ' ἐπιγραφῆς κ.τ.τ., μαρτυρεῖ, ὅτι και ἔσοδα οὐχὶ μικρὰ εἶχεν ἡ κοινότης αὕτη, ὅτι ἄρα εἶχε και ταμεῖον και ταμίαν.

Τό, ὅτι ἐν τῇ ἐπιγραφῇ δὲν γίνεται λόγος περὶ ἔγκρισεως τῆς δαπάνης ταύτης ὑπὸ τοῦ κράτους, ὅπερ σημαίνει, ὅτι δὲν ἀπαιτεῖτο ἡ ἔγκρισις αὐτοῦ και προκειμένου περὶ τόσοῦ μεγάλης δαπάνης, εἶναι ἀπόδειξις, ὅτι μεγάλη ἐλευθερία ἐνεργείας ἦτο ἀνεγνωρισμένη ὑπὸ τοῦ κράτους εἰς τὴν κοινότητα. Τοῦτο φαίνεται πληρέστερον, ἂν ληφθῇ ὑπ' ὄψει τὸ σύνολον τῶν δικαιωμάτων,

ἄτινα καὶ ἐκ μόνης τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ἀποδεικνύονται ἀνεγνωρισμένα εἰς αὐτήν.

Οὕτω πρόκειται προφανές, ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐπιγραφῆς ἡ δημοκρατικὴ βιοθεωρία ἦτο ἡ ἰσχύουσα ἐν τῇ ῥυθμίσει τῆς ἀγωγῆς τῶν τροφίμων τοῦ γυμνασίου ἦτοι τῶν μετ' οὐ πολὺ τελείων πολιτῶν Θήρας, καίπερ Δωρικὴν ἐχούσης τὴν ἱστορικὴν προέλευσιν.

Πότε ἀκριβῶς ἤρχισεν ἐν Θήρα τοιαύτη νὰ ῥυθμίζεται ἡ ἀγωγή δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν. Ἐάν ὅμως ληφθῆ ὑπ' ὄψει, ὅτι σχολικὸς βίος τοιοῦτος, οἷον ἡ ἐπιγραφή ἐμφανίζει, οὔτε ἀποτόμως δύναται νὰ ἐκδηλωθῆ οὔτε ἔξωθεν τυχὸν εἰσαγόμενος δύναται ἀμέσως νὰ γίνῃ δεκτὸς καὶ νὰ ἀποβῆ θεσμὸς τοῦ κρείτους ἀνατρεπτικὸς τοῦ προτέρου σχολικοῦ βίου, διαφόρου ὄντος, οὔτε δύναται ἀμέσως νὰ ὀργανωθῆ ἐν τόσαις λεπτομερείαις, θὰ πρέπη καὶ ἀνάγκη νὰ συμπερανθῆ, ὅτι ἱκανὸν πρὸ τῶν χρόνων τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης εἶχε σημειωθῆ ἐν Θήρα στροφή πρὸς τοιοῦτον σχολικὸν βίον, καὶ γενικώτερον πρὸς ἀνάλογον πρὸς ταύτην σχολικὴν ἀγωγὴν καθόλου.

Ὅμοια καὶ ποικιλώτερα πληροφοροῦμεθα ἐξ ἐπιγραφῆς τῆς Πάτμου τοῦ 200 περίπου π. Χ. ἔτους (*). Ἐξ ἧς ἀποσπῶμεν τὰ ἑξῆς. Ἐπὶ Σωπόλιος Ἀρτεμισιῶνος. Ἔδοξε τῷ κοινῷ τῶν λαμπαδιστῶν τῶν ἐν Πάτμῳ καὶ μετεχόντων τοῦ ἀλείμματος. Ἐπειδὴ Ἡγήμανδρος Μενεκράτου τά τε πρὸς θεοὺς εὐσεβῶς ἔχων διαμένει ποιῶν καὶ τά πρὸς τοὺς συγγενεῖς καὶ πολίτας εὐγενῶς καὶ κοινῇ καὶ καθ' ἰδίαν ἐκάστῳ ἑαυτὸν εὐχρηστον παρεχόμενος ἀπὸ τῆς πρώτης ἡλικίας, ἔτι δὲ γεγυμνασιαρχικῶς ἑπτάκι καὶ λελαμπαδαρχικῶς καὶ τὸν μακρὸν δρόμον νενικηκῶς, καὶ ταῦτα παρέχει ἀξίως αὐτοῦ τε καὶ ἡμῶν, κατασταθεὶς δὲ χουσονόμος τῶν λαμπαδιστῶν τά τε χρήματα συνφυλάσσει καὶ τῶν πάντων πρόνοιαν ποιεῖται, νῦν δὲ καὶ ἐπήγγελται Ἐρμῆν τε λίθινον ἀναστήσειν καὶ δραχμὰς διακοσίας δώσειν, ὅπως ἐκδανείσωνται, ἐπήγγελται δὲ καί, ἕως ἂν ζῆ, ἐκ τῶν ἰδίων τὰς τε θυσίας ἐπιτελεῖσαι

(*)·Bl. D i t t e n b e r g e r, Syll.², 681, Syll.³ 1008.—R e v u e de Philol. 26, 1902, 138.—Πρὸβλ. P o l a n d, Geschichte d. griech. Vereinwesens, σ. 103, 621.—E r. Z i e b a r t h, ἐνθ. ἀν., σ. 24 ἔ.

καὶ τὰ ἑορτασιμαῖα ὑποδέξασθαι· δεδόχθαι Ἡγήμανδρον μὲν ἐπρηῆσθαι ἐφ' ἣ ἔχει προαιρέσει, τοὺς δὲ λαμπαδιστὰς καὶ ἀλειφομένους στεφανῶσαι μὲν αὐτὸν χρυσῷ στεφάνῳ ἀπὸ χρυσῶν Ἀλεξανδρείων πέντε καὶ εἰκόνη γραπτῇ, ἀγαίν δὲ αὐτοῦ καὶ ἐπὶ νυμὸν ἡμέραν ἣ δὲ ἱερωσύνη ἔστω τῶν ἀφ' Ἡγημάνδρου...».

Ἄν, ὡς ὁ Haussoullier (ἐν Revue de Philol., ἐνθ. ἀν.) εἰκάζει, τὸ κοινὸν τῶν λαμπαδιστῶν καὶ τὸ κοινὸν τῶν μετεχόντων τοῦ ἀλείμματος εἴτε τῶν ἀλειφομένων ἀποτελοῦσι δύο τάξεις τοῦ αὐτοῦ γυμνασίου, ἣ ληφθεῖσα δὲ ἀπόφασις ἀνήκει μόνον εἰς τοὺς λαμπαδιστὰς, προσεχώρησαν δ' εἰς αὐτοὺς οἱ ἀλειφόμενοι, ἣ ἂν οἱ λαμπαδισταὶ εἶναι οἱ ἐκ τῶν ἀλειφομένων ἐπιμελούμενοι καὶ μετέχοντες τῆς λαμπαδηδρομίας, ὡς ἡμεῖς πιθανώτερον εὐρίσκομεν, ἣ ἂν ἄλλη τις σχέσις λαμπαδιστῶν καὶ ἀλειφομένων ὑπάρχει, τοῦτο ἔχει διὰ τὸ ζήτημα ἡμῶν πολὺ μικρὰν σημασίαν. Τὸ σπουδαῖον ὡς πρὸς τοῦτο εἶναι, ὅτι λαμπαδισταὶ καὶ ἀλειφόμενοι εἶναι τροφίμοι τοῦ γυμνασίου Πάτμου· ὅτι ἣ ἑκάτεροι αὐτῶν ἔχουσι ἴδιαν κοινότητα, ἴδιον ἔχουσαν ταμεῖον, ὡς γίνεται φανερὸν ἐκ τοῦ, ὅτι κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν οἱ μὲν λαμπαδισταὶ ἔχουσι τὸν οἰκονομικὸν διαχειριστήν, τὸν ταμίαν; αὐτῶν (τὸν χρυσονόμον, ὡς λέγεται ἐν τῇ ἐπιγραφῇ), οἱ δὲ ἀλειφόμενοι λαμβάνουσι μετ' αὐτῶν τὴν ἀπόφασιν νὰ συστεφανώσωσι τὸν Ἡγήμανδρον κ.τ.λ., ὅπερ καὶ ὑπαρξίν κοινότητος αὐτῶν σημαίνει καὶ οἰκονομικὴν εὐρωστίαν ταύτης, ὡς δυναμένης νὰ ὑφίσταται τὸσαύτην δαπάνην, ἣ τὸ σύνολον τῶν τροφίμων τοῦ γυμνασίου συναποτελεῖ κοινότητα, ἐντὸς τῆς ὁποίας ὑπάρχει καὶ δρᾶ καὶ μικροτέρα τις, ἣ τῶν λαμπαδιστῶν, ἔχουσα καὶ ἰδιαίτερόν τι ταμεῖον κ.τ.λ. — ὅτι ὅπως δῆποτε ἣ ὑπαρξίν κοινότητος ἣ κοινοτήτων μαθητικῶν ἐν τῷ γυμνασίῳ Πάτμου εἶναι ὀφθαλμοφανής· ὅτι εἴτε παράλληλοι ἐκληφθῶσιν αἱ κοινότητες αὗται εἴτε ἣ μὲν ὡς περιεχομένη ἐν τῇ ἑτέρᾳ, ὅμως δεόν νὰ θεωρηθῶσιν ὡς εὐρυτέραν τινὰ τῶν μαθητῶν τοῦ γυμνασίου κοινότητα συναποτελοῦσαι, ἣ τοῦλάχιστον ὡς συνεννοούμεναι καὶ συνεργαζόμεναι καὶ ἐνιαίως ἀποφασίζουσαι καὶ δρᾶσαι ὡς πρὸς πᾶν, ὅτι γενικώτερον ἀφορᾶ εἰς τὸ γυμνάσιον· ὅτι ἣ οὕτως ἐννοουμένη κοινότης τοῦ γυμνασίου Πάτμου ἔχει πρὸς ἄλλοις δικαιώμασιν, οἷα κατὰ τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν ἐπιγραφὴν ἔχει καὶ ἣ κοινότης τοῦ γυμνασίου

Θήρας, και τὸ δίκαιωμα νὰ ὀρίξη εὐεργέσιμον ἡμέραν ἐν τῷ γυμνασίῳ πρὸς τιμὴν τοῦ εὐεργέτου αὐτοῦ, ἔτι δὲ και ἀπὸ τίνων οἰκογενειῶν θὰ προέρχωνται οἱ μέλλοντες νὰ περιβάλλωνται τὸ ἀξίωμα τοῦ ἱερέως· ὅτι και χρηματικά δωρεὰ ἐγένοντο εἰς τὴν κοινότητα ταύτην ἐπὶ τῷ ὄρω νὰ διαθέτῃ αὐτὰς εἰς δάνεια—πιθανώτατα βέβαια και ἄλλως—πρὸς οικονομικὴν ἐνίσχυσιν αὐτῆς. Ταῦτα πάντα σημαίνουναι περαιτέρω, ὅτι πολὺ μεγάλη ἐλευθερία και δίκαιώματα ἦσαν ἀγνωρισμένα ὑπὸ τοῦ κράτους εἰς τὴν μαθητικὴν κοινότητα τοῦ γυμνασίου Πάτμου, ὅτι αὕτη ἦτο ἀγνωρισμένη ὑπὸ τοῦ κράτους, ὅτι ἀπετέλει ὄργανισμὸν δημοσίου δικαίου και ὅτι τὸ δημοκρατικὸν ἰδεῶδες ἦτο τὸ διέπον και τὸ ἐμπνέον τὴν ὅλην ἀγωγὴν ἐν τῷ γυμνασίῳ.

Ἐξ ἐπιγραφῆς τῶν Ὀμβίων, πόλεως Ἑλληνικῆς τῆς Θηβαΐδος τῆς Α. Αἰγύπτου, τοῦ ἔτους 136—135 π. Χ. μαρθάνομεν, μάλιστα ὡς ἀναμφισβητήτως πεῖθει ὁ Wilcken, μετὰ βαθείας ἐπιστημονικότητος μελετήσας, συμπληρώσας και δημοσιεύσας αὐτήν (ἐν Archiv für Papyrussforschung, τόμ. 5, σ. 410 ἔ., ἐνθα, ὡς λέγει, ὑπογράφεται και ἀντὶ τῶν Hiller v. Gaertringen και W. Schubart, μεθ' ὧν προηγουμένως εἶχεν ἀνταλλάξει σκέψεις ἀναφορικῶς πρὸς τὴν ἐρμηνείαν αὐτῆς και τὴν συμπλήρωσιν τῶν ἐφθαρμένων), ὅτι οἱ τρόφιμοι τοῦ γυμνασίου τῆς πόλεως ταύτης, «οἱ ἐκ τοῦ ἐν Ὀμβίοις γυμνασίου», οἵτινες εἶναι και οἱ συντάκται τῆς ἐπιγραφῆς, ἀποφασίζουσι διὰ ψηφίσματος αὐτῶν νὰ ἀθανατίσωσιν ὠρισμένην τινὰ μετὰ τῶν τότε βασιλέων, Πτολεμαίου τοῦ Εὐεργέτου β', Κλεοπάτρας τῆς ἀδελφῆς και Κλεοπάτρας τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, ἀλληλογραφίαν. Οἱ τρόφιμοι δὴλα δι' οὗτοι δι' ἀπεσταλμένων αὐτῶν, Ἀλκιμάχου και Θεμιστοκλέους, εἶχον ἐπιδώσει εἰς τοὺς βασιλεῖς ἐπιστολήν· οἱ βασιλεῖς ἀπήντησαν εἰς αὐτούς, γνωρίζοντες, ὅτι ἔγραψαν εἰς τὸν συγγενῆ αὐτῶν στρατηγὸν τῆς Θηβαΐδος Βόηθον τὴν προσήκουσαν ἐπιστολήν, ἧς και συναπέστελλον εἰς τοὺς τροφίμους ἀντίγραφον. Τὸ ψηφίσμα τοῦτο, ἢ ἀπάντησις τῶν βασιλέων και ἢ πρὸς τὸν στρατηγὸν Βόηθον ἐπιστολὴ ἀνεγράφησαν, ὡς ἐν τῷ ψηφίσματι και ἰδιαιτέρως ἀποφασίζεται, ἐπὶ λιθίνης στήλης, ἣτις ἔδει νὰ ἰδρυθῆ ἐν τῷ γυμνασίῳ παρὰ τὸν ἀνδριάντα «τοῦ πρώτου φίλου και κτίστου τοῦ γυμνασίου».

Ποῖον ἀκριβῶς ἦτο τὸ περιεχόμενον τῆς πρὸς τοὺς βασιλεῖς ἐπιστολῆς, οὔτε ἐκ τῶν εὐρεθέντων τμημάτων καὶ συντριμμάτων τῆς ἐπιγραφῆς φαίνεται ἢ δύναται μετὰ βεβαιότητος νὰ εἰκασθῇ οὔτε ἄλλως εἶναι γνωστόν· ὁμοῦς εὐλόγως δύναται νὰ ἐκληφθῇ ὅτι θὰ ἦτο σχετικὸν πρὸς τὸν ἐν τῷ γυμνασίῳ βίον τῶν γραψάντων αὐτήν, ὅτι ἡ ἐπιστολὴ θὰ ἦτο ἴσως αἰτησίς τις περὶ οἰκονομικῆς ἢ ἄλλης ἐνίσχυσεως αὐτῶν. Τοιαῦται αἰτήσεις δὲν ἦσαν τι ξένον πρὸς τὸν ἀρχαῖον βίον ἡμῶν ἐπὶ παρ. ἢ πόλις τῶν Δελφῶν περὶ τὰ μέσα τοῦ β' π. Χ. αἰῶνος αἰτεῖται οἰκονομικὴν ἐνίσχυσιν «ὑπὲρ τὰς τῶν παιδῶν διδασκαλίας» παρὰ τοῦ βασιλέως τῆς Περγάμου Ἀττάλου τοῦ Ἀττάλου, οὗτος δὲ «ἐπακούσας προθύμως τὰ ἀξιούμενα ἀπέστειλε τῇ πόλει εἰς μὲν τὰν τῶν παιδῶν διδασκαλίαν ἀργυρίου δραχμὰς Ἀλεξανδρείους μυρίας καὶ ὀκτακοσίας, εἰς δὲ τιμὰς καὶ θυσίας δραχμὰς τρισχιλίας. . .» (*).

Συγκινεῖται ἀληθῶς ὁ Ἕλλην σήμερον μετὰ τοσοῦτους αἰῶνας πληροφορούμενος ἐκ τῶν συντριμμάτων τοιούτων λιθίνων στηλῶν, ὡς δι' αἰωνοβίων τινῶν στομάτων τῆς ἐθνικῆς αὐτοῦ ψυχῆς, ὅτι τοιαῦται ἀντιλήψεις ὑπῆρχον κατὰ τοὺς κρισίμους ἐκείνους χρόνους τῆς ἐθνικῆς ζωῆς περὶ τῶν σχέσεων βασιλέων καὶ βασιλευομένων, καὶ μαθηταὶ μόνον ἂν ἦσαν οἱ βασιλευόμενοι, καὶ ὅτι τοιαῦτα συναισθήματα ἐθέρμαινον ἀκόμη τὴν Ἑλληνικὴν ψυχὴν καὶ ἐν ταῖς ἀπωτάταις καὶ μεμονωμέναις ἐστίαις Ἑλληνικοῦ βίου ἀνὰ τὸν τότε κόσμον, ὅλα ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ἢ ἄλλων ἀναλόγου περιεχομένου ἐκφράζονται ἢ αὐτομάτως εἰκάζονται, εἰς ποικίλας σκέψεις περὶ τοῦ αἰωνίου καὶ αἰδίου ἀξίαν ἔχοντος Ἑλληνικοῦ βίου ἄγεται καὶ ἄλλος βαθὺ συναισθάνεται, ὅτι ὁ βίος οὗτος πολλαχοῦ ἀνεκόπη ἢ ἐξερριζώθη καὶ μυρίας δοκιμασίας καὶ κινδύνους καὶ ἐν τῇ κυρίᾳ ἐστία αὐτοῦ διὰ τῶν αἰώνων, ὑπέστη καὶ ὑφίσταται μέχρι καὶ σήμερον. Ἀλλὰ τὸ διαφέρον ἐνταῦθα ζήτημα εἶναι τόδε· ὅτι ἐν τῷ σχολείῳ ἀνωτέρας μορφώσεως πορρωτάτω τῆς κυρίως Ἑλλάδος εὐρισκομένης καὶ οὐχὶ βεβαία μεγάλης ἐστίας Ἑλληνικοῦ βίου, τῶν Ὀμβῶν τῆς Α. Αἰγύπτου, οἱ μαθηταὶ ἔχουσι τὸ δικαίωμα νὰ συνέρχωνται ὡς ἰδιαιτερον σῶμα, νὰ συσκέπτονται, νὰ λαμβάνωσιν ἀποφάσεις καὶ

(*) Βλ. Dittenberger, Syll.¹ 306.

νά ἀπευθύνονται πρὸς τὴν ὑπάτην τοῦ κράτους ἀρχήν. Ὅθεν ἀσφαλῶς συμπεραίνεται, ὅτι οὗτοι εἶχον δικαίωμα νά ἀπευθύνονται καὶ πρὸς πάσας τὰς ἄλλας κρατικὰς ἀρχάς, ἀφοῦ αὐταὶ ἦσαν τῶν βασιλέων κατώτεροι ὅτι κρίνονται ἄξιοι ἀπαντήσεως ὑπὸ τῶν βασιλέων, κατὰ τοσοῦτο δὲ μᾶλλον, καθ' ὅσον οἱ βασιλεῖς κοινοποιοῦσιν εἰς αὐτοὺς καὶ πλήρες ἀντίγραφον τῆς πρὸς τὴν ἀρμοδίαν ἀρχὴν σχετικῆς πρὸς τὴν αἴτησιν αὐτῶν διαταγῆς ἑαυτῶν ὅτι ἔχουσι δικαίωμα νά δημοσιεύωσι τὰς πρὸς αὐτοὺς ἀπαντήσεις τοῦ βασιλέως, ἄρα καὶ πάσης ἄλλης κρατικῆς ἀρχῆς, ἐν γυμνασίῳ δέ, ἰδρύματι κρατικῷ, καὶ ἐν τῷ σπουδαιωτάτῳ καὶ ἱερωτάτῳ τόπῳ αὐτοῦ, παρὰ τὸν ἀνδριάντα τοῦ πρώτου φίλου καὶ ἰδρυτοῦ τοῦ γυμνασίου. Ταῦτα σημαίνουν καθαρώτατα, ὅτι, ὡς ἤδη καὶ ὁ Wilcken εὗρισκει, οἱ τρόφιμοι τοῦ γυμνασίου Ὅμβων ἀπετέλουν «ἀδελφότητα εἴτε ἐνώσιν ἀνεγνωρισμένην κατὰ τοὺς νόμους τοῦ κράτους», ὁργάνωσιν θὰ ἐλέγομεν κατὰ τὰ ἀνωτέρω δημοσίου δικαίου. Ὅτι θὰ εἶχεν αὕτη καὶ διοικητικὴν ἐπιτροπείαν καὶ ἴδιον ταμεῖον, εἶναι αὐτονόητον. Ἰδιαίτερος ἄξιον ἐξάρσεως εἶναι, ὅτι, ὡς σαφῶς ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς προκύπτει, δημοκρατικότης βίου καὶ βιοθεωρίας ἐκράτει κατὰ τοὺς βασιλικοὺς ἐκείνους χρόνους οὐ μόνον παρὰ τῷ λαῷ, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς βασιλεῦσιν αὐτοῖς καὶ ὅτι πρὸς διάσωσιν καὶ ἐξέλιξιν τῆς δημοκρατικότητος ταύτης, εἰργάζετο καὶ τὸ σχολεῖον καὶ ὑπεβοήθουν πρὸς τοῦτο καὶ οἱ βασιλεῖς. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν δύναται νά ἐκπλήτῃ Ἕλληνες ἦσαν καὶ οἱ βασιλεῖς, Ἕλληνικὸν βίον ἔζων καὶ ἐν μέσῳ Ἑλλήνων καὶ διάδοχοι ἦσαν τοῦ μεγίστου, ἀλλ' ἐν ταῦτῳ καὶ δημοκρατικωτάτου βασιλέως καὶ στρατηγοῦ, τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὁ ὁποῖος ἑταίρους ἐθεώρει καὶ ὠνόμαζε τὸ κυριώτατον τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ.

Ἐν ἐπιγραφαῖς ἰδίᾳ χρόνων νεωτέρων ἢ αἱ ἀνωτέρω ἀναφέρεται συχνότατα ὡς ὑπάρχων καὶ δρωῶν ἐν τῇ κοινότητι τοῦ γυμνασίου καὶ ἐφ ἡ β α ρ χ ο ς, ἐν Ἀθήναις κανονικῶς ἀρχῶν τῶν ἐφηβῶν καλούμενος, ἐν Πελοποννήσῳ δὲ συνήθως ἀ ρ χ ἔ φ η β ο ς (καὶ ἀ ρ χ ε φ η β ε ὑ σ α ς ἐν Ἀργεῖ, ὅπως καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ, Κελέτρῳ, Ἰκαρία κ.π.ἀ. ἐ φ η β α ρ χ ῶ ν καὶ ἐ φ η β α ρ χ ῆ σ α ς). Ἐν Τεγέᾳ ἀπαντῶσι καὶ δύο ἀ ρ χ ἔ φ η β ο ι, ἐν Κυζίκῳ δὲ καὶ ὑ π ε φ ἡ β α ρ χ ο ς. Οἱ οὕτως ὀνομαζόμενοι προϊστάμε-

νοι τῶν ἐφήβων «δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὰς ἀρχὰς τὰς διωρισμένας ὑπὸ τοῦ κράτους, ὡς ὁ γυμνασίαρχος, ὁ ὑπογυμνασίαρχος κ.ά., ἀλλὰ λαμβάνονται ἐξ αὐτῶν τῶν ἐφήβων» (*). Ἀπόδειξιν ἐναργῆ τούτου παρέχει ἐπὶ παρ. ἐπιγραφὴ τοῦ β' ἡμίσεος περίπου τοῦ β' π. Χ. αἰῶνος, ἐν ἣ, δωρεάν ἰδρυθεῖση ὑπὸ τῶν ἐφήβων, ἀναφέρεται ὡς ἐφηβαρχῶν ὁ πρῶτος ἐν αὐτῇ ἀναγραφόμενος ἐκ τῶν διειτῶν ἐφήβων τοῦ γυμνασίου (Βλ. Β C H, XI, 1887, σ. 86 ἀρ. 6). Οὕτω συναντῶμεν ἐν τῇ δημοκρατικῇ Ἑλλάδι φαινόμενον σχολικοῦ βίου βασικῶς, ὡς ἡμεῖς τοῦλάχιστον φρονοῦμεν, ὁμοιον πρὸς τὴν ἐν Κρήτῃ καὶ Σπάρτῃ διὰ νέων, τῶν βουαγῶν καὶ ἰάραρχων, διοίκησιν τῶν παιδευομένων (Βλ. ἀν., σ. 9 ἔ.), μίαν τῶν σαφεστάτων πραγματικῶν ἀποδείξεων, ὅτι κοινὴ ὑπῆρξεν ἡ ἀφετηρία τῆς πρὸς συνειδητὸν πολιτικὸν βίον ἐξορμήσεως τοῦ ὅλου Ἑλληνικοῦ.

*Ἔστιν οὖ μνημονεύεται καὶ γραμματεὺς καὶ ταμίης τῶν ἐφήβων (Βλ. π.Χ. Michel, ἐνθ. ἀν., 343). εἶναι πιθανόν, ὅτι τοῦλάχιστον ὁ γραμματεὺς ἦτο ἐπίσης ἐκ τῶν ἐφήβων· διότι δυσκόλως δύναται νὰ γίνῃ δεκτὸν, ὅτι τὸ κράτος θὰ διώριζεν ἀρχὰς, αἵτινες θὰ ὄφειλον νὰ ἐκτελῶσι διαταγὰς ἐκδιδόμενας ὑπὸ τῶν μαθητῶν τοῦ γυμνασίου. Καὶ ὑπάλληλος διωρισμένος ὑπὸ τῶν ἐφήβων δὲν φαίνεται πιθανόν ὅτι ἦτο ὁ γραμματεὺς τοῦλάχιστον, ἂν ληφθῶσι πρὸ ὀφθαλμῶν αἱ ἐπιγραφαί. Ἐν ἐπιγραφῇ π. Χ. τοῦ τέλους β' π.Χ. αἰῶνος τῆς Ἀπολλωνίας (:) τῆς Λυδίας, ἀποτελοῦση ἐπίσημον πρακτικὸν ἐγγραφῆς εἰς δημοσίους καταλόγους ἐγκριθέντων ἐφήβων, ἀναγιγνώσκονται καὶ τὰ ἑξῆς (Βλ. Michel, ἐνθ. ἀν., 643) «Ἐπὶ πρυτάνεως... καὶ γυμνασιάρχου... ἐφηβαρχοῦντος... γραμματέως δὲ τῶν ἐφήβων... οἱ ἐγκριθέντες ἐφηβοὶ εἰσὶν δέ...» εἶναι προφανές, ὅτι ὁ γραμματεὺς τῶν ἐφήβων εἶναι ἀρχὴ τις ἐν τῷ γυμνασίῳ, ἱεραρχικῶς δὲ κατώτερος τοῦ ἐφηβαρχοῦ. Διὸ καὶ δὲν φαίνεται πιθανόν, ὅτι ἦτο διωρισμένος ὑπὸ τῆς πόλεως, ἀφοῦ μνημονεύεται μετὰ τὸν ἐφηβαρχον, ὄντα ἐκ τῶν ἐφήβων. Νὰ ἦτο ὑπάλληλος τῶν ἐφήβων εἰ-

(*) P o l a n d, Geschichte d. griechischen Vereinwesens, σ. 90.—
Προβλ. D a r e n b e r g - E d m. S a g l i o, Dictionnaire des anti-
quités grecques et romaines, σ. 635.

σης δὲν φαίνεται πιθανόν· διότι εἶναι δύσκολον νὰ γίνῃ δεκτόν, ὅτι ἐν ἐπισήμῳ ἔγγράφῳ, καὶ δὴ χάριν χρονολογήσεως συντασσόμενῳ, θὰ ἐμνημονεύετο ὑπάλληλος τῶν ἐφήβων. Δὲν μένει λοιπὸν ἄλλο ἢ ὅτι ἦτο καὶ ὁ γραμματεὺς ἐκ τῶν ἐφήβων, ὅπως καὶ ὁ ἐφήβαρχος.

Ὅτι ὡς παντελῶς βέβαιον δύναται ἐκ τῶν τοιούτων ἐπιγραφῶν νὰ συμπερανθῇ, εἶναι τὸδε· ἡ μαθητικὴ κοινότης τοῦ γυμνασίου ἔχει πλήρη διοικητικὴν αὐτῆς ἐπιτροπείαν. Ταύτην ἀποτελοῦσιν ὁ ἐφήβαρχος, ὡς δὲ σήμερον θὰ ἐλέγομεν, ὁ πρόεδρος, ἔχων παρ' ἑαυτοῦ τὸν ἀντιπρόεδρον, τ.ἔ. τὸν ὑπεφήβαρχον, ἢ τὸν συμπρόεδρον, τ.ἔ. τὸν ἕτερον πρόεδρον, ὁ γραμματεὺς καὶ ὁ ταμίας τῶν ἐφήβων.

Ἡ ἐν τῇ τελευταίᾳ ἀνωτέρῳ μνημονευθεῖσῃ ἐπιγραφῇ, ἀποτελοῦσα, ὡς ἐλέχθη, ἐπίσημον ἔγγραφον, ἀναγραφὴ πρὸς χρονολόγησιν δημοσίας πράξεως, ἦτοι τῆς ἐγγραφῆς εἰς τοὺς ἐπισήμους καταλόγους τῶν ἐγκριθέντων ἐφήβων, καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐφηβάρχου (καὶ τοῦ γραμματέως τῶν ἐφήβων) εἶναι ἀπόδειξις καθαρὰ, ὅτι ἡ κοινότης τῶν τροφίμων τοῦ γυμνασίου ἦτο ἀνεγνωρισμένη ὑπὸ τοῦ κράτους, τοῦθ' ὅπερ προηγουμένως καὶ ἐκ παλαιότερων ἐπιγραφῶν, ἐν αἷς δὲν ἐγίνετο λόγος περὶ ἐφηβάρχου, ἐζητοῦμεν διὰ συλλογισμῶν νὰ συναγάγωμεν. Ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλων ἐπιγραφῶν ἀποδεικνύεται τοῦτο ἢ συμπεραίνεται ἀσφαλῶς. Ἐν ἐπιγραφῇ π.Χ. τῆς Σαλαμῖνος τοῦ ἔτους 100.99 π.Χ. (*) ἀναγιγνώσκειται ὡς περίληψις. «Ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος τοὺς ἐφήβους, ὁ δῆμος ὁ Σαλαμινίων τοὺς ἐφήβους καὶ τὸν κοσμητὴν Τίμωναν Βουτάδην, οἱ ἐφηβοὶ τὸν κοσμητὴν Τίμωναν Βουτάδην», ἐν τῷ κειμένῳ δὲ «... ἀνθ' ὧν καὶ οἱ ἐφηβοὶ βουλόμενοι τιμᾶν αὐτὸν ἀξίως τῆς γεγονυίας εἰς αὐτοὺς εὐεργεσίας ἐστεφάνωσαν αὐτὸν ἐν τῇ βουλῇ».

Νομίζομεν, ὅτι μετὰ ἰδιωτικῶν σωματείων δὲν θὰ ἐνήργουν ἀπὸ κοινοῦ καὶ δὲν θὰ ἀνεφέροντο παραλλήλως ἐν δημοσίῳ πρακτικῷ ἢ βουλῇ καὶ ὁ δῆμος οὔτε ἰδιωτικὰ σωματεῖα θὰ εἶχον θέσιν νὰ ἀπονέμωσιν στεφάνους ἐν τῇ βουλῇ.

* Ἐπιγραφὰς μαρτυρούσας ἢ ὑποσημαινούσας καὶ ἕπαρξιν ὄρ-

(*) Βλ. Dittenberger, Syl³. 717.

γανωμένων κοινοτήτων τῶν ἐν τῷ γυμνασίῳ παιδευομένων ἔχο-
μεν πλείστας ὄσας ἐκ παντὸς σχεδὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου τῆς
τε ἠπειρωτικῆς καὶ τῆς νησιωτικῆς Ἑλλάδος, τῆς Εὐρώπης, τῆς
Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς, καθηκούσας μέχρι καὶ τοῦ γ' μ.Χ. αἰῶ-
νος. Τὸ περιεχόμενον αὐτῶν εἶναι ἀρκετὰ ποικίλον, συχνὰ δὲ ἀνά-
λογον πρὸς τὸ τῶν ἀνωτέρω μνημονευθεισῶν. Ἐκ τινῶν ἐξ αὐτῶν
δύνανται νὰ συναχθῶσι καὶ ἰδιαίτερα συμπεράσματα ὡς πρὸς τὴν
ὀργάνωσιν τῶν κοινοτήτων, τὴν ἀφηνομένην εἰς αὐτάς ἐλευθε-
ρίαν, τὰ δικαιώματα αὐτῶν ἐν τῷ κοινῷ βίῳ κ.τ.τ. Ἐξ ἐπιγρα-
φῆς π. γ. τῆς Ἰασοῦ τοῦ β' π. Χ. αἰῶνος, ἣν βλέπει τις παρὰ
R. Dareste—B. Haussoullier—Th. Reinach, *Recueil des*
inscriptions juridiques grecques, II, 339), συνάγεται καθαρά,
ὅτι, ἵνα τὸ κοινὸν τῶν τροφίμων τοῦ γυμνασίου τῶν πρεσβυτέ-
ρων τῆς πόλεως ταύτης ἐνεργήσῃ τὰ δέοντα κατὰ τῶν ὀφειλειτῶν
ἢ τῶν κληρονόμων ὀφειλειτῶν αὐτοῦ μὴ ἀποδιδόντων ἐμπροθέ-
σμως τὰ ὀφειλόμενα, ἀπητείτο ἔγκρισις τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δή-
μου, ἥτις θὰ ἐχορηγεῖτο τῇ αἰτήσει τοῦ γυμνασιάρχου. Ἐξ οὗ
σημαίνεται, ὅτι τὸ κοινὸν τοῦτο εἶχε ταμεῖον δυνάμενον νὰ δα-
νεῖσθαι χρήματα ἐπὶ τόκῳ, διατελοῦν δὲ ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τοῦ κρά-
τους. Περαιτέρω συμπεραίνεται, ὅτι τὸ κοινὸν τοῦτο ἦτο ἀνε-
γνωρισμένον ὑπὸ τοῦ κράτους καὶ εἶχεν ὀρισμένον καταστατικὸν
χάριτην.

Ἐν ἐπιγραφαῖς τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων μνημονεύονται
ὡς ἀξιωματοῦχοι ἐν μαθητικαῖς κοινότησι γυμνασίων καὶ ἄρ-
χων ἐπὶ νυμμοσ, βασιλεύς, πολέμαρχος, θε-
σμοθέται (πέντε), στρατηγός, κήρυξ, ἀγο-
ρανόμοι (δύο), ἀστυνόμοι (δύο), εἰσαγωγεύς,
Ἄρεοπαγῆται, πάντες ἐκ τῶν ἀνηκόντων εἰς τὰς κοινότη-
τας ταύτας νέων (*). Ἀτυχῶς δὲν ἔχομεν πληροφορίας, ὅποιον
ἦτο τὸ ἔργον τῶν ἀξιωματούχων τούτων, καὶ διὰ τοῦτο δὲν δυνά-
μεθα νὰ γνωρίζωμεν μετὰ ἀκριβείας τινός, ὅποια τότε ἦτο ἡ
ὀργάνωσις τῶν μαθητικῶν κοινοτήτων καὶ ὁ ἐσωτερικὸς βίος
αὐτῶν. Ὅμως ἐκ τῆς ὑπάρξεως τῶν ἀξιωματούχων τούτων πρὸ-

*) Βλ. I.G. III, 1147, 1160.—P o l a n d, ἐν ἀν., σ. 411.—P a u l y—
W i s s o w a, *Real—Encyclopädie*, ἐν λέξ. ἐφηβεία.

κειται βέβαιον, ὅτι αἱ μαθητικαὶ αὗται κοινότητες τοῦλάχιστον θέλουσι νὰ ἐμφανίσωσιν ἑαυτὰς ὀργανωμένας καὶ δρώσας κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ περὶ αὐτὰς πραγματικοῦ κρατικοῦ βίου καὶ τοῦ ἐκ χρόνων παλαιῶν ἔσαι κλυτοῦ παραμεινάντος κρατικοῦ βίου τῆς αἰδίου πνευματικῆς πρωτεύουσας τοῦ ὅλου Ἑλληνικοῦ κόσμου, τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν, ὃ ὁποῖος ἀείποτε μετὰ βαθυτάτης εὐλαβείας καὶ δικαιοσύνης ἐθνικῆς ὑπερηφανείας ὠνειροπολεῖτο ὑπὸ πάσης Ἑλληνικῆς καρδίας. Τοῦτο εἶναι ἀρκετόν, ἵνα εἰκόσῃ τις, ποῦ κατέεινε καὶ ὑπὸ τίνος ἰδεώδους ἐφωτίζετο, ἐνεπνέετο καὶ ἐθερμαίνετο ἢ ὅλη ἐν τῷ γυμνασίῳ, καὶ κατ' ἐκείνους ἔτι τοὺς χρόνους, ἀγωγή.

*Ανάλογόν τι δύναται ἴσως νὰ παρατηρηθῇ ὅτι ἐνήργει ὁ Trotzenorf, ἂν ὠνειροπόλοι διὰ τῆς μαθητικῆς αὐτοδιοικήσεως αὐτοῦ ἀναβίωσιν τινὰ παρὰ τῆ νεολαίᾳ τῆς κατὰ τὴν Ρωμαϊκὴν πολιτείαν ζωῆς. Ἄλλ' ὀρθῶς κατὰ τὰ ἤδη εἰρημένα θὰ ἀντιπαρατηρηθῇ, ὅτι ὁ μὲν Trotzenorf ἐζήτει νὰ ἐπιτύχῃ τοῦτου ἐντὸς ξένης ψυχῆς, ἐχγόνου ξένου βίου, βιούσης καὶ ἐξελισσομένης ἐντὸς ξένου πρὸς τὴν Ρωμαϊκὴν ζωὴν περιβάλλοντος κοινωνικοῦ, ἐθνικοῦ καὶ κρατικοῦ βίου. Τὰ Ἑλληνικὰ δὲ μὲν γυμνάσια ἐξηκολούθουν καὶ τότε, χωρὶς ποτε προηγουμένως νὰ διακόψουν, τὸ ἔργον τῆς συνεχίσεως καὶ θεραπείας τῆς Ἑλληνικῆς ψυχῆς ἐντὸς τῆς αὐτῆς ἐθνικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς καὶ ὑπὸ τὸ ἀνέσπερον περὶ αὐτὰ Ἑλληνικὸν φῶς καὶ ἠσθάνοντο, φαίνεται, καθῆκον αὐτῶν νὰ πράττωσι πᾶν τὸ δυνατόν καὶ κατὰ τοὺς δυσκόλους αἰῶνας τοῦ μὴ ἐλευθέρου πολιτικοῦ βίου, ὅπως ἡ ζωὴ αὕτη μὴ παύσῃ ὑπάρχουσα καὶ τὸ φῶς τοῦτο ἐξακολουθῇ φωτίζον καὶ θερμαῖνον τὸν Ἕλληνα. Τί παιδαγωγικῶς καὶ ἄλλως σημαίνουσιν αἱ διαφοραὶ αὗται, εἶναι εὐνόητον.

Τὸ γενικὸν πόρισμα τῆς ὅλης σχετικῆς πρὸς τὸ ζήτημα ἡμῶν μελέτης τῶν μέχρι τοῦδε εὐρεθειῶν ἐπιγραφῶν, ὅπερ ἐν τοῖς κυριωτάτοις τοῦλάχιστον καὶ μόναι αἱ ἀνωτέρω ἐπαχθεῖσαι, παρέχουσι, δύναται νὰ συλληφθῇ ὡς ἐξῆς. Ἡ ὀργάνωσις καὶ ζωὴ τῶν ἐν τῷ γυμνασίῳ παιδευομένων ὡς αὐτοδιοικητοῦ μαθητικῆς κοινότητος ὑπῆρξεν, ἐξαιρουμένης τῆς Κρήτης καὶ τῆς Λακεδαιμονος, θεσμὸς πανελληνίως γυμνασιακοῦ βίου, διαφαίνόμενος μὲν

ὡς ὑπάρχων ἐν χρήσει ἀπὸ τῶν μέσων περιήπου τοῦ δ' π. Χ. αἰῶνος, ἀναγνωριζόμενος δὲ σαφῶς ὡς συστηματικῶς ὀργανωμένος καὶ χρησιμοποιούμενός ἀπὸ τῶν μέσων περιήπου τοῦ γ' π. Χ. αἰῶνος μέχρι καὶ τοῦ γ' μ. Χ., ἦτο καὶ κατὰ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς κρατικὴ ἢ σχεδὸν κρατικὴ ἦτο ἡ ὅλη ἐκπαίδευσις τῆς νεολαίας πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος. Νὰ ὑπῆρξεν ἐν τινι ζωῇ καὶ χρήσει καὶ ἐν χρόνοις προγενεστέροις τῶν μέχρι τοῦδε εἰρηθεισῶν ἐπιγραφῶν δὲν ἀποκλείεται· ὅτι δὲν ἔζησε καὶ μετὰ τὸν γ' μ. Χ. αἰῶνα, ὅτε παύει ὑπάρχων κατὰ τὰ κυριώτατα αὐτοῦ τοῦλάχιστον ὁ ἀρχαῖος βίος καὶ φυσικὰ ἡ κυριωτάτη ἔστια αὐτοῦ, τὸ γυμνάσιον, εἶναι αὐτονόητον. Οὕτως ἔζησεν ἐν τῷ ἀρχαίῳ Ἑλληνικῷ γυμνασίῳ ἕξ τοῦλάχιστον δλοκλήρους αἰῶνας καὶ συναπέθανε μετ' αὐτοῦ. Ἡ κοινότης αὕτη εἶχε τὰ ὀνόματα τὸ κοινόν, τὸ κοινὸν τῶν ἀλειφομένων, οἱ ἀλειφομένοι, οἱ ἐκ τοῦ γυμνασίου, οἱ συνέφηβοι κ.τ.τ., ἕξ ὧν καὶ μόνων συμπεραίνεται, ὅτι ἡ ἔννοια τῆς ἰσότητος καὶ ἡ δημοκρατικὴ βιοθεωρία ἐκράτουν ἐν τῇ ἀγωγῇ. Προϊστάμενον αὐτῆς εἶχεν ἡ κοινότης αὕτη ἐπὶ χρόνους μακροὺς ἐν τῶν μελῶν αὐτῆς, ὅπερ ὠνομάζετο ἀρχῶν τῶν ἐφήβων ἢ ἀρχέφηβος ἢ ἐφήβαρχος· παρὰ τούτῳ ἐνιαχοῦ ὑπῆρχε καὶ ἕτερος ἐφήβαρχος ἢ ὑπεφήβαρχος, ἐπίσης ἐκ τῶν ἐφήβων, καὶ γραμματεὺς, πιθανώτατα ἐκ τῶν ἐφήβων, καὶ ταμίας τῶν ἐφήβων. Ἡ αὕτως διοικουμένη κοινότης εἶναι ἀνεγνωρισμένη ὑπὸ τοῦ κράτους καὶ δοῦν κατὰ καταστατικόν τινα χάρτην γραπτὸν ἢ κατ' ἀγραφὸν ἔθος. Ἐχει δικαίωμα νὰ συνέρχηται εἰς συνέλευσιν, νὰ συσκέπτηται ἐλευθέρως καὶ νὰ ἀποφαίνεται γνώμην ὡς σῶμα περὶ σπουδαιοτάτων εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὸ ἔργον τοῦ γυμνασίου ζητημάτων, περὶ τῶν ὁποίων ἀρμόδιον φύσει καὶ νόμῳ ἦτο τὸ κράτος νὰ κρίνῃ τελικῶς· νὰ ὑποβάλλῃ προτάσεις, οἶονεὶ ἀξιώσεις, πρὸς τὸ κράτος ὀρισμένως, ὧν τὴν ἐκτέλεσιν καὶ αἰτιολογεῖ ὡς δικαίαν καὶ συμφέρουσαν εἰς τὸν σκοπὸν καὶ τὸ ἔργον τοῦ γυμνασίου· νὰ ἐκφράζῃ τὴν εὐαρέσκειαν καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτῆς πρὸς πάντα, ὅστις οὐδεμίαν νομικὴν ὑποχρέωσιν ἔχων πρὸς τὸ γυμνάσιον ἢ ὑπὲρ τὰς νομίμους πρὸς τὸ γυμνάσιον ὑποχρεώσεις αὐτοῦ ἐνεργῶν ἐβοήθησε σπουδαίως ἢ ὅπως δῆποτε ἔδειξεν ἐξαιρετικὸν ζῆλον πρὸς πραγματώ-

σιν τοῦ σκοποῦ ἢ διευκόλυνσιν τοῦ ἔργου τοῦ γυμνασίου (π.χ. πρὸς βασιλέα, ὃν δύναται νὰ χαρακτηρίσῃ ὡς προστάτην τοῦ γυμνασίου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ παιδευομένων, πρὸς πολίτην, ὃν δύναται νὰ χαρακτηρίσῃ ὡς εὐεργέτην, πρὸς τὸν γυμνασίαρχον, πρὸς διδάσκαλον, πρὸς τὸν ἐφήβαρχον, πρὸς «συνφοιτητὴν», πρὸς ὑπάλληλόν τινα τοῦ γυμνασίου· νὰ ἀπονέμῃ εἰς τὰ τοιαῦτα πρόσωπα καὶ πολὺ μεγάλας ἠθικὰς ἀμοιβάς, ἀπαιτούσας σημαντικὰς χρηματικὰς δαπάνας πρὸς ἐκτέλσειν καὶ νὰ ἐκτελῇ ταύτας, χωρὶς νὰ αἰτῆται τὴν ἔγκρισιν τοῦ κράτους. Ἔχει δικαίωμα νὰ ἀπευθύνηται ἐγγράφως τε καὶ προφορικῶς καὶ πρὸς τὰς ἀνωτάτας κρατικὰς ἀρχάς, καὶ πρὸς τοὺς βασιλεῖς αὐτοὺς, καὶ νὰ δημοσιεῖ ἐπὶ στηλῶν τὴν μετ' αὐτῶν ἀλληλογραφίαν. Τὰς ἀποφάσεις αὐτῆς δικαιούται νὰ ἐκδίδῃ ἐν μορφῇ ψηφισμάτων ὁμοίᾳ καὶ ἡ τῶν κρατικῶν καὶ νὰ ἀναγράφῃ αὐτὰς ἐπὶ στηλῶν λιθίνων ἰδρυομένων καὶ ἐν τῷ ἐπιφανεστάτῳ καὶ σπουδαιστάτῳ τόπῳ τοῦ γυμνασίου (*).

Ἐπαρξίν σωματειακῆς ὁργανώσεως τῶν ἐφήβων τοῦ γυμνασίου, σωματειακοῦ ταμείου αὐτῶν οἰκονομικῶς ἰσχυροῦ κ.τ.τ. μαρτυρεῖ καὶ ὁ τρόπος τῆς συμμετοχῆς αὐτῶν εἰς τὰς ἐθνικὰς καὶ θρησκευτικὰς ἐορτὰς τῆς πόλεως, φαινομένου πανελληνίου, ἀποτελοῦντος καὶ ζῶσαν εἰσαγωγὴν εἰς τὸν ἐθνικὸν βίον καὶ τὴν ἐθνικὴν θρησκείαν. Ἐν Ἀθήναις π.χ. μετεῖχον μὲν καὶ ἐκ παλαιοῦ τοιαύτων ἐορτῶν, διαφόρως βέβαια κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχάς, ἀναλόγως πρὸς τὴν ἐν ἐκάστη αὐτῶν πολιτικὴν κατάστασιν, κατὰ τοὺς ὑστερωτέρους δὲ χρόνους ἦσαν ἐκ τῶν συνεορταζόντων τὰ Παναθήναια, τὰ Βοηδρομία, τὰ Μυστήρια τὰ μεγάλα, τὸν Ἰαχχον, τὰ Ἐλευσίνια, τὰ Πυανόσια, τὰ Ὀσχοφόρια, τὰ Ἐπιτάφια, τὰ Πειραῖα, τὰ Ἀλῶα, τὰ Διονύσια, ὡς ἰδιαίτερον δὲ ἐπίσημον σῶμα μετέχοντες τῆς πομπῆς ὑπὸ τὸν κοσμητὴν αὐτῶν ἔνοπλοι ἢ ἄλλον ἔχοντες κόσμον, ἄγοντες βοῦς πρὸς θυσίαν, ἢ καὶ

*) Βλ. καὶ ΙΑ, 3730.—Rev. arch. 1885, II, 345.—I. G., IV, 4, 45, 46, 751, 790, 792· XIV, 869, 370, 371.—BCH, XV, 253, 261, 265· XXVIII 147.—Πρὸβλ. Er. Ziebarth, ἔν. ἀν., σ. 89 f.—Τοῦ αὐτοῦ, Das griechische Vereinwesen, σ. 111 κ.ά.—F o l a n d, ἔν. ἀν. πολλαχῶς.

θύοντες αὐτοὶ ἢ μετὰ τῶν διδασκάλων ἢ τοῦ κοσμητοῦ καὶ τοῦ ἱερέως τοῦ δήμου καὶ τῶν Χαρίτων καὶ τῶν ἑξηγητῶν, ἐκτελοῦντες ὠρισμένως λειτουργίας, ἀναθέτοντες ἀναθήματα εἰς θεοὺς κ.τ.τ., παρεκάθηντο ἔνοπλοι ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ δήμου κ.ἀ.τ. (*).

Πῶς ἦτο δυνατόν τὸ ταμεῖον τῆς μαθητικῆς κοινότητος τοῦ γυμνασίου νὰ ἐπαρκῆ εἰς τὰς προφανῶς μεγάλας δαπάνας, ὅσαι ἀπητοῦντο πρὸς προμήθειαν χρυσῶν στεφάνων, ἕδρων στήλων, προσφοράν θυσιῶν, ἀνάθεσιν ἀναθημάτων κ.τ.τ., αἵτινες δὲν θὰ ἦσαν καὶ αἱ μόναι αὐτοῦ δαπάναι, ἀπαραιτήτως δὲ ἤρχοντο ἐπὶ πλεόν τῶν ἀπαιτούμενων εἰς τὴν διατήρησιν καὶ τὴν ὅλην καθ' ἡμέραν ζωὴν τῆς κοινότητος ὡς αὐτοδιοικήτου ὄργανισμοῦ, δὲν εἶναι ἐξ ἱστορικῶν ἢ ἄλλων πληροφοριῶν γνωστόν. Νὰ ἐπῆρκει στηριζόμενον εἰς μόνας τὰς εἰσφοράς τῶν μελῶν τῆς κοινότητος, τακτικῶς ἢ ἐκτάκτως, περὶ ὧν ἴσως προενοεῖ τὸ καταστατικὸν αὐτῆς, δὲν εἶναι δυνατόν. Διὸ πολὺ πιθανὸν φαίνεται ἡμῖν, ὅτι ὡς ταμεῖον ἀνεγνωρισμένου ὑπὸ τοῦ κράτους ὄργανισμοῦ, σπουδαιότητος δὲ καὶ εἰς τὴν πόλιν ἀείποτε προσφιλεστάτου, θὰ ἐδέχετο κατὰ ὑπάρχοντας νόμους ἢ ἔθος σημαντικὴν οἰκονομικὴν ἐνίσχυσιν ἐκ τοῦ δημοσίου ταμεῖου. Ἐτι πιθανώτερον φαίνεται, ὅτι οἱ ἐν τῷ ἀρχαίῳ βίῳ ἡμῶν πολυαριθμότατοι καὶ ἐπὶ ἀνωτέρῳ σκέψει καὶ προαιρέσει καὶ φιλογενεῖα θαυμαστοὶ εὐεργέται τοῦ σχολείου καὶ τῆς παιδείας, περὶ τῶν ὁποίων πλεῖστα ὅσα καὶ συγκινητικώτατα διδάσκουσι πάμπολλαι μέχρι τοῦδε εὐρεθεῖσαι ἐπιγραφαὶ (**), καὶ τῶν ὁποίων τὸ πνεῦμα καὶ ἡ διάθεσις ἕκαστε μέχρι καὶ σήμερον οὐδαμῶς διεκόπη παρὰ τῇ Ἑλληνικῇ ζωῇ, οἱ εὐεργέται λέγω οὗτοι δὲν θὰ ἔκρινον ἀνάξιον νὰ ἔρχωνται καὶ εἰς τὸ εἰδικὸν ταμεῖον τῆς μαθητικῆς κοινότητος ἀρωγοί. Οὕτω, πιστεύομεν, ἐκάστη μαθητικὴ κοινότης γυμνασίου θὰ ἐδημιούργει ἰδίαν προσοδοφόρον κινητὴν ἢ ἀκίνητον περιουσίαν, δυναμένην νὰ ἐπαρκῆ εἰς τὰς δαπάνας αὐτῆς. Ἡ σκέψις αὕτη εὐρίσκει, νομίζομεν, ἐπαρκὲς στήριγμα καὶ ἐκ τῆς ἐν τῇ ἀνωτέρῳ (ἐν σ. 50 ἔ.)

*) Βλ. π.χ. CIA, II, 163, 467—471, 481· III, 5 κ.π.δ.—Πρβλ. P f o h l, De Athen. pompis sacris, σ. 53, 75 κ.δ.—A l b. D u m o u t, ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 144.

**) Βλ. π.χ. E r. Z i e b a r t h, Aus d. griech. Schulwesen, σελ. 1—29 καὶ 45—78 κ.δ.

μνημονευθείση ἐπιγραφῇ τῆς Πάτμου περιεχομένης πληροφορίας περὶ δωρεῶν τοῦ Ἡγημάνδρου δραχμῶν διακοσίων, αἵτινες ἔπρεπε νὰ διατεθῶσιν εἰς δάνειον ἐπὶ τόκῳ, ἔτι δὲ ἐκ τῆς ἐπίσης ἀνωτέρω (ἐν σ. 57) μνημονευθείσης ἐπιγραφῆς τῆς Ἰασοῦ, ἐξ ἧς σαφῶς φαίνεται, ὅτι τὸ ταμεῖον τοῦ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ γυμνασίου τῶν πρεσβυτέρων ἐδάναιζε χρήματα ἐπὶ τόκῳ.

β' Ἐν τῇ κατωτέρᾳ ἐκπαιδεύσει.

Ἦδη αὐτόματὸν ἔρχεται τὸ ἐρώτημα

Μαθητικὴ αὐτοδιοίκησις ἐξεφάνη μόνον ἐν τοῖς γυμνασίοις; οὐχὶ καὶ ἐν ταῖς παλαίστραις;

Ἐπιφανῶς οὐκ ἔστιν ἀποκρίσιμος ὁ ἐρωτηθεὶς. Ὅτι μαθητικὴ αὐτοδιοίκησις ἐν ταῖς παλαίστραις δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐκδηλωθῇ κατ' ἴσην καὶ ἐν τοῖς γυμνασίοις τοῦ ὄλου Ἑλληνικοῦ κόσμου ἕκτασιν καὶ ἐν ὁμοίᾳ πληρότητι ἐσωτερικῆς οργανώσεως, εἶναι εὐνόητον, ἂν ληφθῇ πρὸς ὄφθαλμῶν ἢ ἡλικία καὶ ἡ παρομαρτοῦσα πνευματικὴ καὶ σωματικὴ δύναμις καὶ ἰκανότης τῶν μαθητῶν ἑκατέρας τῶν σχολικῶν τούτων βαθμίδων. Ὅμως εἶναι ἤμιστα πιθανόν, ὅτι ὁ βίος τοῦ γυμνασίου θὰ ἔμενεν ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐπιδράσεως ἐπὶ τὸν βίον τῆς παρακειμένης παλαίστρας, ὅστις καὶ πρὸς αὐτὸν παρεσκεύαζε καὶ προβαθμίδα αὐτοῦ ἀπετέλει· θὰ ἦτο παντελῶς ἀσύμφωνον πρὸς τὴν φύσιν τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς νὰ ἔμενεν ἕσασι νεκρὰ ἢ δορμὴ τῆς μιμήσεως παρὰ τοῖς τροφίμοις τῆς παλαίστρας, οἵτινες εἶχον πρὸ αὐτῶν ἑναργῆ τὸν περιέδοξον βίον τοῦ γυμνασίου, δν ἀνέμενον νὰ ζήσωσι μετ' οὐ πολὺ καὶ αὐτοί. Εὐρεθέντα ἐπιγραφικὰ στοιχεῖα δικαιῶνουνσι πλήρως τὴν σκέψιν ταύτην.

Ἐξ ἐπιγραφῆς τῆς Δήλου τοῦ 261 π. Χ. ἔτους, ἣν βλέπομεν ἐν I.G. XI, 2, 223 A 54 f, μανθάνομεν, ὅτι οἱ «Νησιᾶδου μαθηταί» δρῶσι κατὰ τινὰ τρόπον ὑπὲρ τοῦ διδασκάλου αὐτῶν, ὥστε παρέχεται πιθανόν, ὅτι οὗτοι συναπετέλουν σύνδεσμόν τινά (*). Περὶ τὰ ἔτη 138—137, καὶ 97—96 π. Χ. ἀποστέλλονται, ὡς πληροφοροῦσιν αἱ ἐν BCH, XXX, σ. 198 καὶ 203 ἐπιγραφαί, ὑπὸ τοῦ δήμου Ἀθηναίων εἰς Δελφοὺς καὶ παῖδες, ἵνα συμπροπέμψωσι

*) Ελ. καὶ Er-Ziebart, ἐν. ἀν. σ. 87.

τὴν Πυθαίδα, ἦτοι ἵνα μετὰ τῶν ἄλλων ἐπισήμων ἀντιπροσώπων, τῶν θεωρῶν, συναποτελέσωσι τὴν Πυθαίδα πομπήν. Ἐν πρὸς ὄρισμόν τῶν ἀποσταλέντων παιδῶν ἐλήφθη ὑπ' ὄψει δπως δῆποτε ἢ γνώμη τῶν, ἐξ ὧν οὗτοι ἐλήφθησαν, παιδῶν, ὅπερ πιθανώτατον εἶναι, διότι ἀείποτε ἰσχυρὰ ὑπῆρχεν ἐν Ἀθήναις φιλελευθερία ἐν τῇ σκέψει καὶ ἀποφάσει, τότε πρόκειται ἀμέσως σωματικῇ δρᾶσι, ἄρα καὶ σωματικῇ τις δργάνωσις τῶν παιδῶν ἐν Ἀθήναις κατὰ τοὺς χρόνους ἐκεῖνους.

Τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἐνισχύει μεγάλως ἐπιγραφὴ τῆς Δήλου, ἀποτελούσης, ὡς γνωστόν, πᾶν τὸ τε μέρος τοῦ κράτους τῶν Ἀθηῶν, γραφεῖσα τῷ 135 π. Χ., δῆλα δὴ σύγχρονος περίπου πρὸς τὴν πρώτην τῶν ἀρτι μνημονευθειῶν. Ἐξ ἧς, δεδημοσιευμένης ἐν BCH (XV, 258), ἀποσπῶμεν τὰ ἑξῆς. «Στασέας Φιλοκράτους Κολωνῆθεν, παιδοτρίβης, ἀνέγραψεν τοὺς ἐκ τῆς ἑαυτοῦ παλαιστρας ἱερατεύσαντας καὶ λαμπαδαρχήσαντας καὶ ἀγωνοθετήσαντας καὶ γυμνασιάρχῆσαντας ἐκ τῶν ἐλευθέρων παιδῶν τὰ Ἑρμαῖα. Ἱερεῖς (1) Ἀγωνοθέται οἶδε (2) Λαμπαδάρχαι οἶδε (3) Γυμνασίαρχοι οἶδε (4) Γυμνασίαρχος (5) Γυμνασίαρχοι (6) Ἐκ τῆς ἐκφράσεως «Στασέας παιδοτρίβης ἀνέγραψεν τοὺς ἐκ τῆς ἑαυτοῦ παλαιστρας γίνεται φανερόν—τοῦτο καὶ ἄλλως συμπεραίνεται—ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη εἶναι ἰδιωτικῆ, ἀναφερομένη εἰς τὸν σχολικὸν βίον τῶν μαθητῶν παλαιστρας ἰδιωτικῆς. Πληροφορούμεθα λοιπὸν ἐξ αὐτῆς, ὅτι οἱ μαθηταὶ ἰδιωτικοῦ ἐν Δήλῳ σχολείου κατωτέρας ἐκπαιδεύσεως (ἀντιστοιχοῦντος πρὸς τὰ παρ' ἡμῖν δημοτικά) ἐτέλεσαν κατὰ τὸ πρότυπον ἑορτῆς τελουμένης ὑπὸ τοῦ Κράτους ἑορτὴν πρὸς τιμὴν τοῦ Ἑρμοῦ, προστάτου θεοῦ τῆς παιδείας, ὅτι κατὰ τὸ πρότυπον τοῦτο ὄρισμένοι ἐκ τῶν ἑορτασάντων μαθητῶν ἐλειτούργησαν τὰς καθιερωμένας λειτουργίας, οἱ μὲν τὴν τοῦ ἱερέως, οἱ δὲ τὴν τοῦ ἀγωνοθέτου, οἱ δὲ τὴν τοῦ λαμπαδάρχου, οἱ δὲ τὴν τοῦ γυμνασιάρχου, καὶ ὅτι ὁ ἰδιοκτήτης καὶ διευθυντὴς τοῦ σχο-

1) Ἐπονται γεγραμμένα ὀνόματα δέκα. 2. Ἐπονται ὀνόματα τρία. 3. Ἐπονται ὀνόματα ἑπτὰ. 4. Ἐπονται ὀνόματα εἴκοσι καὶ ἑν. 5. Ἐπεται τὸ ὄνομα. 6. Ἐπονται ὀνόματα πέντε.

λείου τούτου τιμῶν τὸν ζῆλον αὐτῶν ἀνεγράψε τὰ ὀνόματα ἐπὶ στήλης τιμητικῆς.

Περαιτέρω ἐκ τοῦ, ὅτι ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ μνημονεύονται πλείονες τοῦ ἑνὸς γυμνασιαρχοί, ὅτι τινὲς ἐξ αὐτῶν μνημονεύονται πλέον ἢ ἅπαξ καὶ ὅτι ἀναγνωρίζονται σαφεῖς διαφοραὶ ὡς πρὸς τὴν χάραξιν τῶν διαφορῶν ὀνομάτων, συνάγεται βέβαιον, ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἀναφέρεται εἰς τὰ Ἑρμαῖα πλείονων ἔτων καὶ ὅτι καθ' ἕκαστον ἔτος ἐορτασμοῦ αὐτῶν τὰ ὀνόματα τῶν λειτουργησάντων τὰς διαφορὰς λειτουργίας ἀνεγράφοντο ἐν τῇ προσηκούσῃ θέσει τῆς ἐπιγραφῆς ἕκαστα μετὰ τὰ ὀνόματα τῶν κατὰ τὸ πραγματοποιούμενον ἔτος τῶν Ἑρμαίων λειτουργησάντων τὴν αὐτὴν λειτουργίαν. Οὕτως ἔχομεν βέβαιον, ὅτι ἐπὶ πλείονα τοῦ ἑνὸς ἔτους ἴσχυσε τὸ ἔθιμον τῆς τελέσεως τῶν Ἑρμαίων καὶ κατ' αὐτὸ βίος ἐν τῇ σχολῇ τοῦ Σταςέα (*). Ἐπειδὴ δέ, ἵνα οἱ μαθηταὶ οὗτοι ἐκρίνοντο ἀξιοὶ τιμητικῆς ἀναγραφῆς ἐν τῇ παλαίστρᾳ, ἔπρεπε νὰ εἶχον πράξει ἀπὸ κοινοῦ καὶ αὐτενεργῶς κατὰ πάντα ταῦτα τὰ ἔτη καὶ νὰ εἶχον εἰς τὴν διάθεσιν αὐτῶν ἑπαρκὲς χρηματικὸν ποσόν, ὅσον τοῦλάχιστον θὰ ἦτο ἀπαραίτητον εἰς τὴν τέλεσιν τῆς ἐορτῆς, διὰ τοῦτο ἔχομεν σαφὲς καὶ ὅτι ἦσαν ὠργανωμένοι, καὶ δὴ ἐπὶ πλείονα τοῦ ἑνὸς ἔτη, ὡς αὐτοδιοίκητος μαθητικὴ κοινότης, ἣτις καὶ ἴδιόν τι ταμεῖον εἶχεν.

Ἐποῖα ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον ἦτο ἡ συγκρότησις αὕτη δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν. Ἀλλὰ καὶ δὲν εἶναι ἐνταῦθα τοῦτο τὸ κύριον ζήτημα ἐνταῦθα ἐνδιαφέρει μόνον, ἂν ὑπῆρχεν ὀργάνωσις τις σωματειακὴ ἐν τῷ σχολείῳ, εἰς ἧ ἡ ἐπιγραφὴ ἀναφέρεται. Ἡ ἐπιγραφὴ διδάσκει καθαρά, ὅτι ὑπῆρχε τοιαύτη ὀργάνωσις. Τὸ ἰδιαιτέρως σπουδαῖον εἶναι, ὅτι ὑπῆρχεν ἐν σχολείῳ κατωτέρως ἐκπαιδεύσεως, ἰδιωτικῶ δὲ καὶ καθ' οὓς χρόνους ἡ ἐκπαίδευσις ὅλη ἦτο κρατικὴ ἢ ἐπεβλέπετο αὐστηρῶς ὑπὸ τοῦ κράτους.

Ἐπαρξὶν σωματειακῆς ὀργάνωσεως μαρτυρεῖ δι' οὓς καὶ ἡ ἀνωτέρω ἐπιγραφὴ λόγους καὶ ἕτερα, ἐν BCH, XV, 263 δημοσιευομένη. ἐπιγραφὴ τῆς Δήλου τοῦ θ' π. Χ. ἔτους, ἔχουσα ὡς ἐξῆς. «Ἀπολλώνιος Ἐλικῶνος Σκαμβωνίδης γυμνασιαρχήσας τὰ Ἑρμαῖα τῶν παίδων καὶ λαμπαδαρχήσας ἐν τῷ ἐπὶ Ἱερακλείτου ἀρχόντος ἐνιαυτῷ

*) Βλ. Gustave Fougères, BCH, ἐν. ἀν.

καὶ στεφανωθείς ὑπὸ τῶν συνφοιτητῶν Ἀπόλλωνι, Ἑρμῆϊ, Ἡρακλεῖ, παιδοτριβοῦντος Νικίου τοῦ Δεωνίδου Μελιτέως. Τὸν παιδοτρίβην Νικίαν Μελιτέα». Ἡ ἐπιγραφή αὕτη εἶναι ἀνάθημα εἰς τοὺς προσιτάς τῆς σωματικῆς ἀγωγῆς τῶν Ἑλληνοπαίδων, Ἀπόλλωνα, Ἑρμῆν καὶ Ἡρακλέα, ἐνὸς τῶν μαθητῶν τῆς παλαίστρας ὡς γυμνασιαρχήσαντος κατὰ τὰ Ἑρμαῖα αὐτῶν καὶ λαμπαδαρχήσαντος ἐπὶ ἄρχοντος Ἡρακλείτου καὶ στεφανωθέντος ὑπὸ τῶν συμμαθητῶν αὐτοῦ. Οὗτος ἀπονέμει τιμὴν καὶ εἰς τὸν παιδοτρίβην τῆς ἐορτασάσης παλαίστρας, εἰς ἣν ἀνήκε, μόνον τούτου ἐκ τῶν διδασκάλων μνημονεύσας ἐν τῷ ἀναθήματι αὐτοῦ.

Περαιτέρω μνημονεύομεν, ὅτι ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ α' π.Χ. αἰῶνος εὐγνωμόνως ἀναφέρουσι «Θεσπιέων παῖδες καὶ παροίκων καὶ Ῥωμαίων τῶν πραγματευομένων ἐν Θεσπιαῖς Πρωτογένην Πρωτάρχου τὸν κρίσει πατέρα καὶ εὐεργέτην ἑαυτῶν» (*). ἐπίσης ὅτι ἐν ἐπιγραφαῖς τοῦ γ' μ. Χ. αἰῶνος τῆς ἐπὶ τῆς νήσου Θήρας πόλεως Οἴας ἀναφέρονται «οἱ μετέχοντες τῆς ἐν Οἴᾳ παλαίστρας» (**), καὶ ἐπὶ τὸ πομπωδέστερον «οἱ μετέχοντες τοῦ ἱεροῦ συνεδρίου τῆς ἐν Οἴᾳ παλαίστρας» (***), οἵτινες δὲν εἶναι βέβαιαι οἱ αὐτοὶ καὶ «οἱ μετέχοντες τοῦ ἐν Οἴᾳ γυμνασίου» (****). Εὐρίσκομεν, ὅτι δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία, ὅτι διὰ τῶν ἐπιγραφῶν τούτων σημαίνονται σωματειακαὶ ἐνώσεις τῶν μαθητῶν τῶν παλαιστρῶν τῶν πόλεων τούτων (****).

Οὕτω δύναται ἀναμφισβητήτως νὰ συμπερανθῇ, ὅτι ἡ μαθητικὴ αὐτοδιοίκησις ἐξεφάνη λαμπρὰ καὶ ἐν τοῖς σχολείοις τῆς κατωτέρας ἐκπαιδεύσεως τοῦ ἀρχαίου ἡμῶν βίου, ἔτι δὲ ὅτι ἔζησεν ἐν αὐτοῖς σχεδὸν ὅσον καὶ ἐν τοῖς σχολείοις τῆς ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως χρόνον.

(*) Βλ. I. G., VII, 1862.

(**) Βλ. I. G., XII, 526, 527, 528.

(***) Βλ. I. G., XII, 5, 531.

(****) Βλ. I. G., XII, 535, 536.

(*****) Πρβλ. Gr. Ziebarth, ἐν. ἀν., σ. 93.

Ἐνδιαφέρον εἶναι νῦν νὰ ἐξετάσθῃ

γ' Εἰς τί ὀριζικῶς ὀφείλεται ἡ ἐμφάνις τῆς μαθητικῆς αὐτοδιοικήσεως ἐν τῷ ἀρχαίῳ ἡμῶν σχολείῳ.

Περὶ τούτου δὲν ἔχομεν ἀτυχῶς ἱστορικὰς ἢ ἄλλας πληροφόρησις. Ὅμως τὸ φαινόμενον ἐρμηνεύεται εὐκόλως.

Πᾶσα ἀνθρωπίνη κοινωνία ἄτε ἔχουσα ὡς ἐκδήλωσις ζωῆς καὶ αὐτὴ τὴν ὁρμὴν τῆς διατηρήσεως καὶ ἄλλα ποικιλώτατα ἐνεργεῖ χάριν τῆς διατηρήσεως ἑαυτῆς, τὰ μὲν ἀσυνειδήτως, τὰ δὲ καὶ συνειδητῶς, καὶ σχολεῖα ἰδρύει, εἰς τόδε πρωτίστως καὶ σπουδαιότατα ἀποβλέπουσα δι' αὐτῶν νὰ μορφώσῃ ἀεὶ τὴν παρ' ἑαυτῇ ἀνήλικον γενεάν, δι' ἧς φύσει δύναται νὰ διατηρηθῆται, ὅτι συμφωνοτάτην πρὸς αὐτὴν καὶ ὅτι χρησιμωτάτην. Οἱ πολῖται ἐκάστης δημοκρατικῆς πόλεως τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος εἶχον ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν πᾶσαν τὴν ζωὴν τῆς πόλεως, ἐθνικὴν, θρησκευτικὴν, δικαστικὴν, στρατιωτικὴν, οἰκονομικὴν κ.λ., ἔτι δὲ τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν αὐτῆς. Ὄφειλε λοιπὸν ἰκανὴν πρὸς ὅλην ταύτην τὴν ζωὴν νὰ φροντίξῃ καὶ ἄλλως καὶ διὰ τῶν σχολείων ὅπως προπαρασκευάσῃ τὴν νεολαίαν αὐτῆς ἐκάστη δημοκρατικὴ πόλις τῶν χρόνων ἐκείνων. Εἶναι ἐντεῦθεν φανερόν, διὰ τί ἐπὶ παραδείγματι εἶχεν ὀρίσει ὑποχρεωτικὴν τὴν συμμετοχὴν τῆς μαθητεούσης νεολαίας αὐτῆς εἰς τὰς ἐθνικὰς καὶ θρησκευτικὰς ἐορτάς· οὕτω μετήρχετο ἀμέσως εἰσαγωγὴν εἰς τὸν ἐθνικὸν βίον καὶ τὴν ἐθνικὴν θρησκείαν, τ.ἔ. εἰς τὰ κυριώτατα τοῦ ὅλου βίου τῆς πόλεως, πρὸς ἃ βασικῶς σύμφωνος ἔδει νὰ θυθμίζηται ὁ βίος ἐκάστου πολίτου αὐτῆς. Ὅτι καὶ ἡ ἐγκατάστασις μαθητικῆς τινος πολιτείας ἐν τοῖς σχολείοις κατὰ τὸ πρότυπον τῆς πόλεως ὀργανωμένης, ἐν ἧ ὁἱ μαθηταὶ θὰ ἔζων ὡς ἀληθινοὶ τινες πολῖται ἦτοί ὡς διαφερόμενοι καὶ κρίνοντες περὶ κοινῶν τινῶν, ὡς ἐκλέγοντες καὶ ὡς ἐκλεγόμενοι, ὡς ἀρχοντες καὶ ὡς ἀρχόμενοι, ὡς ἀπαιτοῦντες παρὰ τῶν διαχειριζομένων τὰ κοινὰ καὶ ὡς διδόντες αὐτοὶ εὐθύνας διὰ τι κ.τ.τ., θὰ συνετέλει εἰς μόρφωσιν πολιτῶν, οἱοὶ πρέπει ποτὲ νὰ ἀποβῶσιν οἱ μαθηταὶ, εἶναι αὐτόνοητον. Ὅμως δὲν δύναται καὶ νὰ ὑποστηριχθῇ, ὅτι τὴν μαθητι-

κλήν κοινότητα ἐν τοῖς σχολείοις ἐθεσμοθέτησεν αὐτὴ ἢ πόλις σκοπείμως, εἰς μόρφωσιν χρησίμων εἰς αὐτὴν πολιτῶν ἀποβλέπουσα· τοιοῦτος ἰσχυρισμὸς οὔτε στήριγμα τι ἱστορικὸν κατὰ τὰ μέχρι σήμερον δεδομένα εὐρίσκει οὔτε ἐμφανίζει τι σύμφωνον πρὸς τὴν ὄλην γνωστὴν περὶ τοῦ σχολείου Ἑλληνικὴν φροντίδα. Τὸ πρᾶγμα ἄλλως εἶναι φυσικὸν νὰ ἔχη.

Παρ' ἐκάστη δημοκρατικῇ πόλει ὑπήρχε τὰ μάλιστα ἐνεργὸς καὶ εἰς πάντα ἐν αὐτῇ βιούντα ἐναργῆς ὁ βιούμενος δημοκρατικὸς βίος καὶ σαφὴς ἡ θέσις καὶ τὸ ἔργον ἐκάστου πολίτου, σαφῆ ταῦτα καὶ εἰς τοὺς ἐν τοῖς γυμνασίοις παιδευομένους. Οὗτοι ἐβλεπον καθαρά, ὅτι οἱ περὶ αὐτοὺς τέλειοι πολῖται, ὅποιοι καὶ αὐτοὶ μετ' οὐ πολὺ ἠσθάνοντο ὅτι θὰ ἀποβῶσι, συχνότατα συνήρχοντο ὡς συνανήκοντα ἀρμόδια καὶ ὑπεύθυνα στοιχεῖα τῆς πόλεως εἰς συνελεύσεις, ἵνα συζητήσωσι ζητήματα ὄλην τὴν πόλιν διαφέροντα· ὅτι ἐν αὐταῖς συνεφώνουν ἢ διεφώνουν πρὸς ἀλλήλους, ἐνομοθέτουν ἢ ἐλάμβανον κατὰ ὑπάρχοντας νόμους ἀποφάσεις ἀναφερομένας εἰς τὸν ἐσωτερικὸν βίον τῆς πόλεως ἢ τὰς πρὸς ἄλλας πόλεις ἢ ἔθνη σχέσεις αὐτῆς, ἐξέλεγον ἄρχοντας ἢ ἄλλους διαχειριστὰς τῶν κοινῶν ἢ ὑπαλλήλους τοῦ κοινοῦ· ὅτι ἐδίκαιον συμπολίτας ὑπευθύνους πρὸς τὴν πόλιν καὶ τὸν νόμον· ὅτι συχνὰ ἐν ταῖς συνελεύσεσι ταύταις ἐνεφανίζοντο πολῖται ὡς κατήγοροι ἢ συνήγοροι ἄλλων, ὡς ὑπεύθυνοι καὶ λογοδοτοῦντες, ὡς ἐκλέγοντες ἄλλους ἢ ἐπιδιώκοντες αὐτοὶ ἐκλογὴν κ.πλ. ὅσα ἄλλα—ὅτι ἀγῶν ζωηρότατος δυνάμεως, εὐστροφίας καὶ πλούτου πνεύματος, γλώσσης καὶ βουλήσεως καὶ ἐνεργείας ποικιλωτάτης, ἀτομικῆς, κομματικῆς, καὶ ὁμαδικῆς καὶ ἀντιλήψεων πολιτικῶν, ἠθικῶν καὶ κοινωνικῶν ἐγένετο περὶ αὐτοὺς συνεχῶς—ὅτι ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ ἐπιτυχία ἢ ἀποτυχία, ἐπιδοκιμασία ἢ ἀποδοκιμασία, νίκη ἢ ἥττα, τιμὴ ἢ ἀδοξία κ.τ.τ. ἦσαν τὰ ἀναγκαῖα ἐπακόλουθα τῶν πρὸ τοῦ λαοῦ ὡς κριτοῦ ἐμφανιζομένων καὶ παρὰ τοῦ λαοῦ καθ' οἷον δήποτε τρόπον ἀξιούντων τι ἢ αἰτουμένων ἀτόμων, ὁμίλων, κομμάτων. Τοὺς ἀγῶνας τούτους καὶ τὰ δι' ἕκαστον μετέχοντα ἢ ἄλλως διαφερόμενον εὐάρεστα ἢ δυσάρεστα ἐπακόλουθα δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ ζῶσι κατὰ φαντασίαν τοῦλάχιστον ὡς ἀγῶνας καὶ ἑαυτοῦ ἕκαστος νέος, ἀφοῦ ἀνῆκεν εἰς ὠρισμένην οἰκογένειαν, εἰς ὠρισμένον κόμμα ἢ τάξιν ἢ ἔνωσην ἔχουσαν ὠρισμένας ἀντι-

λήψεις κοινωνικάς, ἠθικάς, ἔθνικὰς κ.λ. καὶ ἀνάλογα πρὸς αὐτὰς διαφέροντα—δὲν ἦτο δυνατόν καὶ αὐτοί, οἱ ἔφηβοι μάλιστα, νὰ μὴ εἶχον καὶ ἕξ ἀνεξαργήτου σκέψεως ἴδιαν ἀποψιν ἢ συμπαθείας, ἀφοῦ καὶ εἰς τὸν οὐδὸν τῆς εἰσόδου εἰς τοὺς τελείους πολίτας εὐρίσκοντο καὶ σαφῶς ἠσθάνοντο, ὅτι μετ' οὐ πολὺ ὁμοίους θὰ εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ ἀγωνίζωνται ἢ τοὐλάχιστον νὰ κρίνωσιν ἀγῶνας καὶ ὁμοίως χαρᾶς καὶ λύπας νὰ συναισθάνωνται. Ἀλλὰ καὶ ἄλλους ὁμοίους τὴν βᾶσιν ποικιλωτάτους ἀγῶνας κατέζων οἱ νέοι ζωηρότατα ἐν τῇ πόλει αὐτῶν διεξαγομένους, ἐννοοῦμεν τοὺς παρὰ τοῖς ἐν αὐτῇ πλείστοις ὄσοις συνδέσμοις ἕκαστοι τῶν ὁποίων εἰς διαφόρους ἀπέβλεπον σκοπούς, πολιτικούς, καλλιτεχνικούς, θρησκευτικούς, ψυχαγωγικούς καὶ ποικίλους ἄλλους, καὶ ζωηρότατα ὑπὲρ τῆς πραγματώσεως αὐτῶν διεφέροντο καὶ εἰργάζοντο. Καὶ οὗτοι καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτῶν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀφήνωσι τὴν νεότητα ἀδιάφορον καὶ νὰ μὴ γεννῶσι παρ' αὐτῇ ὄρμην πρὸς ἀνάλογον δρασίην καὶ διαγωγὴν καθόλου.

Ἡ ὅλη αὕτη τοῦ περιβάλλοντος ἐπίδρασις ὤφειλεν ἀναγκαίως νὰ εἶναι ἰσχυροτάτη ἐπὶ τοὺς ἐκ τῶν νέων ζῶντας τὴν ἡλικίαν, ἐν ἣ, ὡς ἡ πείρα καὶ ἡ ψυχολογία τῶν μαθητικῶν ἡλικιῶν διδάσκει, ὀρῖζει τις, ἢ καὶ ἔχει ὀρίσει τὰ ἰδεώδη βίου αὐτοῦ, χαράσσει, ἢ καὶ ἔχει χαράξει τὴν γραμμὴν ζωῆς αὐτοῦ, ζητεῖ ἢ ἀκολουθεῖ πρότυπα βίου ἢ ἐπιχειρεῖ αὐτὸς νὰ παράσχη ἑαυτὸν πρότυπον τι ἔχον διασώτας ἢ ἐκαινέτας, τ. ἔ. ἐπὶ τοὺς ἔφηβους. Εἶναι ἰδιαιτέρως σπουδαῖον, ὅτι ἐνταῦθα οἱ ἔφηβοι ἦσαν γόνιοι καὶ τρόφιμοι λαοῦ, ὁ ὁποῖος τὴν φιλοτιμίαν χαρακτηριστικώτατον ἢ πᾶς ἄλλος ἔσχε γνώρισμα καὶ βαθύτερον συνησθάνθη, εὐλαβῶς καὶ ὡς σύνολον καὶ διὰ τῶν ἀτόμων αὐτοῦ ἕκαστων τηρῶν τὴν πρὸς τὸν κατ' ἐξοχὴν ἔθνικόν αὐτοῦ ἦρωα, τὸν Ἀχιλλέα, πατρικὴν ὑποθήκην «αἰὲν ἀριστεύειν καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων».

Οὕτως, ἐὰν καὶ ἀρχὴ μόνον πρὸς τοιαύτας ἐνεργείας, πρὸς σωματειακὴν τινα τῶν συμπαιδευομένων δργάνωσιν, ἐξεδηλώθη ποτὲ ἐν σχολείῳ ἀνωτέρας μορφώσεως, ἐν τῷ γυμνασίῳ, ἢ περαιτέρω συστηματικῇ καὶ τελειοτέρᾳ σωματειακῇ δργάνωσιν αὐτῶν καὶ ἡ ἐμφάνισις ἀναλόγου τινὸς δργανώσεως καὶ ἐν τοῖς σχολείοις κατωτέρας μορφώσεως, ταῖς παλαιστραῖς, θὰ ἦσαν ἀπλῶς.

ζογα τοῦ χρόνου, τῆς ὁρμῆς, τῆς μιμήσεως, τῆς φιλοτιμίας τῶν τροφίμων καὶ τῆς φύσεως τοῦ περὶ τοὺς παῖδας κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου τῶν ἐγγλίκων.

Ἄλλ' ἐν κοινωνίαις, ἐν αἷς τὸ ἄτομον ἦτο ἐλεύθερον νὰ ἐκδηλωθῆ καὶ νὰ ἐνεργήσῃ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, ἐν ἀληθῶς δημοκρατικαῖς κοινωνίαις, οἷαι αἱ τῶν πόλεων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ ἐκδηλωθῆ ποτε καὶ τάσις ἰσχυρὰ πρὸς σωματειακὴν ὑργάνωσιν παρὰ τοῖς ἐν τοῖς σχολείοις συμπαιδευομένοις. Ἡ κοινὴ παράτηρησις καὶ ἡ πείρα δεικνύει τοῦτο, ὃ δὲ Ed. Spranger κατὰ ταῦτα διδάσκει: «τὰ δημῆλικα σπρώματα τοῦ πλήθους νοοῦσιν ἀλληλα πολὺ εὐκόλως καὶ καλῶς· δύναμι τῆς συγγενοῦς ἴδιον τύπον ἐχούσης ψυχосуνηθείας αὐτῶν. Κατ' ἀκολουθίαν ἐμφάνιζεται παρ' αὐτοῖς καὶ μεγάλη ἱκανότης συνεταιρίσεως. . . . Οἱ παῖδες φέρονται πρὸς ἀλλήλους (ἐν ποικιλωτάτοις τρόποις) κατὰ στάδια ἡλικίας. . . .» (*). Πολύ, ἐννοεῖται, ζωηρότερον καὶ σταθερώτερον φέρονται πρὸς ἀλλήλους οἱ ἐξ ἑκάστου σταδίου ἡλικίας ἔχοντες πρὸς ἀλλήλους στενωτέραν ψυχικὴν συγγένειαν, κοινότητα πνευματικῶν διαφερόντων κ.τ.τ. Λοιπὸν ὄφειλον ἐν τοῖς γυμνασίοις τῆς δημοκρατικῆς Ἑλλάδος νὰ προκύπτωσι σύνδεσμοι τοῦλάχιστον τῶν ψυχικῶν ὁμοιότητος ἔχόντων σπουδαστῶν αὐτῶν. Ἡ φιλόσοφος τοῦ ἀρχαιολόγου σκαπάνη, παρ' αὐτὴν δὲ καὶ ἄλλαι τινὲς μαρτυρίαι διδάσκουσιν, ὅτι ὄντως ποικιλώτατοι τοιοῦται σύνδεσμοι προέκυψαν ἐν τοῖς γυμνασίοις τῆς δημοκρατικῆς Ἑλλάδος. Οἱ συναποτελοῦντες αὐτοὺς συναπεκαλοῦντο φίλοι, συστάται, συνέφηβοι, συνήθεις, ἀδελφοί, φίλοι γοργαί, φίλοι γνήσιοι, φίλοι καὶ συνέφηβοι, φίλοι καὶ συστάται, ἀδελφοὶ καὶ συστάται, σύντροφοι καὶ συνέφηβοι καὶ συνβιωταί, συντρέκλεινοι, συσχολιασταί, σχολάσαντες κ.τ.τ. Ἐν Ἀθήναις ἀνευρίσκομεν τοιοῦτους συνδέσμους ἔχοντας καὶ ἱστορικὰ ὄνόματα, «τοὺς Ἡρακλείδας» καὶ τοὺς «Θησείδας», οἵτινες φαίνονται καὶ ἀνεγνωρισμένοι ὑπὸ τῶν σχολικῶν τοῦλάχιστον ἀρχῶν· διότι τὰ ὄνόματα τῶν μελῶν των μνημονεύονται ἐν τῷ τέλει ἐπισήμου καταλόγου ἐφήβων. Καὶ οἱ τοιοῦτοι σύνδεσμοι

(*) Βλ. Ed. Spranger—N. Λούβαρι. Ἡ ψυχολογία τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας, σ. 202.

εἶχον ἕκαστος ἰδιαίτερον ταμεῖον, ἐπεδίωκον δὲ σκοποὺς ἀναλόγους πρὸς τοὺς τῆς ὅλης μαθητικῆς κοινότητος τοῦ γυμνασίου, π. χ. τὴν δι' ἀναμνηστικῶν ἐπιγραφῶν, διὰ προτομῶν σπουδαίων διὰ τὸ γυμνάσιον προσώπων ἢ ἄλλως διακόσμησιν τοῦ γυμνασίου κ.τ.τ. Ἄλλοι ἦσαν εἰδικώτερον φιλογυμναστικοὶ—τὰ μέλη αὐτῶν ὠνομάζοντο «φιλογυμναστικά»—ἄλλοι δπλομαχητικοὶ («φιλόπλων») καὶ ἄλλος ἄλλο. Καὶ μαθητριῶν δὲ συνδέσμους ἐγνώρισε τὸ ἀρχαῖον ἡμῶν σχολεῖον, ὅπου βέβαια φιλελευθερία ἐν τῇ ἀγωγῇ τῶν παρθένων ἐκράτει.—Εἰς συμπλήρωσιν ἀναφέρομεν, ὅτι καὶ ἔξω τοῦ σχολείου ποικίλοι σύνδεσμοι τῆς νεολαίας συνεκροτοῦντο. Μνημονεύομεν τοὺς συνδέσμους «μελλεφήβων», τ. ἔ. παιδῶν μελλόντων νὰ εἰσελθῶσιν εἰς τὸ γυμνάσιον, οἵτινες ἐκ τοῦ ὄνόματος φαίνονται συνέχειά τις τῶν ἐν ταῖς παλαιστραῖς συνδέσμων, καὶ τῶν «νέων», τ. ἔ. ἐξελεθόντων ἐκ τοῦ γυμνασίου, οἵτινες φαίνονται συνέχεια τῶν ἐν τοῖς γυμνασίοις συνδέσμων (*).

Ἄν οἱ σύνδεσμοι οἱ ἐξ ὀμάδων σπουδαστῶν ψυχικῶς συγγενεστέρων πρὸς ἀλλήλους ἀποτελούμεγοι ἤρχισαν νὰ προκύπτωσιν ἐν τῷ σχολείῳ πρότερον ἢ ὑστερότερον τῶν τοῦ συνόλου τῶν σπουδαστῶν, τ. ἔ. πρὸ ἢ μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τῆς ὅλης μαθητικῆς κοινότητος, δὲν ἔχομεν ἀπόδειξιν· ὅμως πιθανώτερον φαίνεται νὰ προηγήθησαν ἑκείνοι, οἵτινες καὶ εὐκολώτερον φύσει ἠδύναντο νὰ γεννηθῶσι καὶ ὀλιγωτέρας δυσκολίας πρὸς γένεσιν θὰ συνήντων εἴτε ἐν τῷ σχολείῳ εἴτε ἐκ τοῦ κράτους. Οὗτοι ἦσαν βεβαίως οἱ ἐξ ὀμάδων σπουδαστῶν συγγενεστέρων ψυχικῶς ἢ ἄλλως πρὸς ἀλλήλους ἐχόντων, ἕκαστοι τῶν ὁποίων καὶ ἐκ μέρους μόνον τοῦ συνόλου τῶν σπουδαστῶν τοῦ σχολείου ἠδύναντο νὰ ἀποτελεσθῶσιν. Ὅτι ὅπως δῆποτε αἱ τοιαῦται μικρότεραι ὀργανώσεις νέων, εἴτε ἐντὸς εἴτε ἐκτὸς τοῦ σχολείου συγκροτούμεναι, εἶναι πολὺ παλαιαί, πείθει τμῆμα ἐπιγραφῆς, ἀποτελούσης τὸ σχέδιον καταστατικοῦ χάρτου ἀττικοῦ θιάσου, ἧτοι ἀττικῆς συνδέσμου νέων, εὑρεθὲν τῷ 1908 ἐν Πειραιεῖ, δημοσιευθὲν δὲ καὶ

(*) Βλ. ΙΑ, 1973, 1974, 1985, 1992, 1994, 2023, 2226 κ.ά.—Ἐπιγραφ. Περγάμου, ΙΙ, 403.—G I G., 3185.—D a r e n b e r g—S a g l i o, Dictionnaire des antiquités κ.τ.λ., σ. 663.—Alb. Dumont, ἐν. ἀν., σ. 313 ε.—E r. Z i e b a r t h, ἐν. ἀν., σ. 93 ε., 96 ε., 93, ε., παρ' ᾧ καὶ πολλοὶ ἀριθμοὶ πρὸς ταῦτα σχετικαὶ ἐπιγραφικαὶ καὶ ἄλλαι παραπομπαί.

υπερόχως ἐξετασθὲν ὑπὸ τοῦ Marcus Tod ἐν Annual of the British School of Athens B, 1906]1907, σ. 328 ἔ.· Ἐξ αὐτοῦ μεταφέρομεν ἐνταῦθα τὰ ἑξῆς· «... [εἰάν δέ τις τῶν αὐτῶν (τ.ἔ. τῶν θιασωτῶν) ἀπογίγηται], φράσει ἢ ὑδ[ρ]ς ἢ... ἢ πλατῆρ ἢ (δ)ς ἂν οἰκειότατος εἰ τοῦ θιάσου, τοῦ δ' ἀπογιγνομένου ἰέναι ἐπ' ἔκφορὰν καὶ αὐτοὺς καὶ τοὺς φίλους ἅπαντας, ὅπως ἂν πάντες εἰδῶσιν, ὅτι καὶ εἰς τοὺς θεοὺς εὐσεβοῦμεν καὶ εἰς τοὺς φίλους· τα(ῦ)τα δὲ ποιῶσιν αὐτοῖς πολλὰ κάγαθὰ καὶ ἐγγόνοις καὶ προγόνοις. Ἐπειδὴν δὲ κυρώσωσι τὸν νόμον οἱ θιασῶται, μηδὲν εἶναι τοῦ νόμου κυριώτερον· εἰάν δέ τις παρὰ τὸν νόμον ἢ εἴπει ἢ πράξει, κατηγορίαν αὐτοῦ εἶναι τῷ βουλομένῳ τῶν θιασωτῶν, καὶ ἂν ἔλει αὐτόν, τιμᾶτωσιν αὐτόν, καθότι ἂν δοκεῖ τῷ κοινῷ». Ἡ ἐπιγραφή εἶναι τοῦ τέλους τοῦ δ' π. Χ. αἰῶνος, σύγχρονος περίπου τῆς ἀνωτέρω (ἐν σ. 42 ἔ.) μνημονευθείσης ἐπιγραφῆς τῆς Ἐλευσίνας. Ἐὰν ληφθῆ ὑπ' ὄψει, ὅτι ἡ ἐπιγραφή αὕτη εἶναι, ὅπερ ἐλέχθη, σχέδιον καταστατικῶν χάριτος ὁρισμένου συλλόγου νέων, ὅτι κατ' αὐτὸ τὰ μέλη τοῦ συλλόγου τούτου ὄφειλον νὰ ἔχωσι σαφῆ συνείδησιν καὶ ζωηρὸν συναίσθημα ἀλληλεγγύης, ὅτι, ὅταν τὸ σχέδιον τοῦτο θὰ ἐκυροῦτο ὑπὸ τῆς συνελεύσεως τῶν μελῶν τοῦ συλλόγου, οὕτω δὲ θὰ ἐγίνετο νόμος αὐτοῦ, θὰ ἐτύχανεν ἀπολύτου σεβασμοῦ καὶ θὰ ἐθεωρεῖτο ἔγκυρότερον παντὸς ἄλλου—ὅτι τοιοῦτου βαθμοῦ σωματειακαὶ ἐνέργειαι καὶ ἀντιλήψεις περὶ καθηκόντων τῶν μελῶν σωματείου μόνον ὡς ἀποτέλεσμα μακρᾶς ἐξελίξεως ἀναλόγων ὁρμῶν καὶ προσπαθειῶν δύναται νὰ ἐννοηθῶσι, συμπεραίνεται ἀσφαλῶς, ὅτι πολὺ πρὸ τῶν χρόνων τῆς ἐπιγραφῆς, πολὺ πρὸ τοῦ τέλους τοῦ δ' π. Χ. αἰῶνος, εἶχεν ἀρχίσει νὰ ἐκδηλώνηται παρὰ τῇ Ἑλληνικῇ νεολαίᾳ ζωηρὰ τάσις εἰς συγκρότησιν συνδέσμων, ὅτι ἡ ἀνωτέρω (ἐν σ. 46) ἐκφρασθεῖσα γνώμη ἡμῶν, ὅτι ἡδη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς (ἐν σελ. 42 ἔ. μνημονευθείσης) ἐπιγραφῆς τῆς Ἐλευσίνας ὑπῆρχεν ἡδη σωματειακὴ δργάνωσις τῶν ἐφήβων τοῦ γυμνασίου, εὐρίσκει ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ τοῦ Πειραιῶς ἰσχυρότατον πραγματικὸν ἔρεισμα.

Καὶ ἀλήθειαν πᾶσαι αἱ ἐντὸς ἢ ἐκτὸς τοῦ σχολείου ἐνώσεις τῶν νέων ἦσαν ὡχραὶ μιμήσεις τῶν πολυαριθμοτάτων, ἐνεργοτάτων καὶ εἰς τὴν ὅλην ἀτομικὴν, κοινωνικὴν, πολιτικὴν καὶ ἐθνικὴν

ζωὴν σημαντικώτατων ἐνώσεων τῶν ἐνηλίκων, περὶ ὧν πλεῖστα καὶ διδακτικώτατα πληροφοροῦσι δύο μνημονευθέντα ἤδη σοφὰ ἔργα· τὸ τοῦ Er. Ziebarth, Das griechische Vereinwesen, ἔτι δὲ μᾶλλον τὸ τοῦ Poland, Geschichte des griechischen Vereinwesens. Οὕτω ἀποδεικνύεται διὰ τῶν ἐπιγραφῶν φανερώτατα τὸ καὶ ἄλλως βεβαιωμένον, ὅτι ἡ Ἑλλὰς εἶναι ἡ γενέτειρα καὶ τροφὸς καὶ ἐν ταύτῃ ἡ τελειώτρια τῆς ἰδέας καὶ τῆς πράξεως τῆς πληροτέρας καὶ ἰσχυροτέρας δυνατῆς ἐπαφῆς καὶ διανοητικῆς, συναισθηματικῆς καὶ βουλευτικῆς συνδέσεως ἀνθρώπων οἰκειότερον πρὸς ἀλλήλους ἐχόντων εἰς ἐξυπηρέτησιν ἀνωτέρων ἀνθρωπίνων ἰδανικῶν, εἰς ἀληθεσιέραν τινὰ προαγωγὴν τοῦ ἀνθρώπου. Ἐντὸς τῶν ποικιλώτατων τούτων ἐνώσεων, προϊόντων ἅμα καὶ συνεχιζόντων τῆς ὅλης Ἑλληνικῆς ψυχῆς, εὗρισκέν ἑκάσιος Ἕλληνα τὴν οἰκειωτάτην αὐτῷ ἔστιαν διανοητικῆς, συναισθηματικῆς καὶ βουλευτικῆς τροφῆς καὶ ἅμα τὴν προσφορώτατην περιοχὴν εἰς γυμνασίαν καὶ προπαρασκευὴν ἑαυτοῦ εἰς δράσιν πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν καὶ ἀνάδειξιν ἐν κοινῶνι ὁμοίων ἐλευθέρως σκεπτομένων ἀνθρώπων, πρὸς ἃ ἡ φυσικὴ φωνὴ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ζωηρῶς ἐκάλει αὐτὸν ἀδιακόπως. Πῶς νῦν ὁ Ἑλληνικὸς σχολικὸς βίος, ὁ μὴ καθαρῶς διδακτικὸς, θὰ παρέμενεν αἰώνιως ξένος, ἂν ποτε ὑπῆρξε ξένος πῶς, πρὸς τὸν πέριξ αὐτοῦ παμμερέστατα, ἐντονώτατα καὶ ἐναργέστατα βιούμενον τοιοῦτον βίον, μετὰ τοῦ ὁποίου κατ' ἀνάγκην συνείχετο, πῶς δὲν θὰ ὑφίστατο τὴν ἐπίδρασιν αὐτοῦ—πῶς ἢ παρὰ τοῖς παισὶ ἰσχυρὰ φυσικὴ ὁρμὴ τῆς «συνεταιρίσεως» ἐν τοιοῦτῳ γενικῷ βίῳ ὄχι μόνον ἀκόλυτος διατελοῦσα, ἀλλὰ καὶ ζωηρῶς ὑποκαίσιμος δὲν θὰ ἐξεδηλοῦτο, πῶς ἢ ἑτέρα ἐπίσης ζωηρὰ ὁρμὴ τῆς μιμήσεως, ἢ φυσικὴ αὕτη πρὸς τελειότεραν ἐξέλιξιν ἰσχυρὰ ὄθησις, θὰ ἔμενεν, ἐν ᾧ οὐδὲν ἀπῆντα κώλυμα, νεκρῶν εἶναι ἀκατανόητον παντελῶς.

Τὸ συμπέρασμα εἶναι, ὅτι παρὰ τοῖς συμπαιδευομένοις ἐν τοῖς σχολείοις τῶν ἀρχαίων ἡμῶν δημοκρατικῶν πόλεων ὄφειλέ ποτε νὰ ἐκδηλωθῇ ἰσχυρὰ τάσις καὶ ἀρχὴ σωματικῆς ὀργανώσεως· εἰς τοῦτο ἐκάλουν καὶ ὤρων συνεχῶς τὸ μὲν ὁ παμμερῶς περὶ αὐτούς, τοὺς συμπαιδευομένους, ζωηρότατος δημοκρατικὸς βίος καὶ ὁ ἐν αὐτῷ ποικιλώτατος «συνεταιριστικὸς», τὸ δὲ αἰ παρ'

αὐτοῖς, τοῖς συμπαιδευομένοις, ἰσχυραὶ δοξαί τῆς μιμήσεως καὶ «συνεταιρίσεως».

Νὰ ἦοχατο βραδύτερόν ποτε τὸ κράτος, νὰ πνίξη ἐκδηλωθέν φαινόμενον ζωῆς τῶν μελλόντων πολιτῶν αὐτοῦ, ἀποτελοῦν μικρογραφίαν ἢ ἀνάκλασιν αὐτοῦ καὶ τοῦ ὅλου βίου τῆς κοινωνίας, ἧς ἦτο κράτος, εἶναι ἀδιανόητον τὸ φυσικόν θὰ ἦτο νὰ ἀνεχθῆ ἐν ἀρχῇ τὸ φαινόμενον τοῦτο, νὰ τὸ ἴδῃ εἴτα ὡς ὠφέλιμον, νὰ τὸ δεχθῆ ὡς ἔθος καὶ τέλος νὰ φροντίσῃ περὶ τελειότερας καὶ σκοπιμωτέρας ἠυθμίσεως αὐτοῦ, ὥστε θεσμὸς ὠφέλιμος εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ σχολείου καὶ καθόλου εἰς τὴν ἀγωγήν τῶν παιδῶν νὰ ἀποβῆ.

Ἄλλ' ἤδη καὶ εἶχε δεῖξει τὸ κράτος συμπάθειαν πρὸς τοιοῦτου χαρακτῆρος μέτρα παιδαγωγικά, ἀφοῦ αὐτὸ εἶχεν ὀρίσει τὴν συμμετοχὴν τῆς νεολαίας εἰς τὰς ἐθνικὰς καὶ θρησκευτικὰς ἐορτάς, ὧν ἡ διεξαγωγή ἀείποτε ὑπῆρξεν ἀποκλειστικῶς τῆς ἀρμοδιότητος αὐτοῦ. Ὅτι τοῦτο πράξαν ἔδωκεν ἰσχυρὰν ὠθησιν πρὸς γένεσιν καὶ περαιτέρω ἐξέλιξιν τοῦ θεσμοῦ τῆς ἐν τοῖς σχολείοις μαθητικῆς αὐτοδιοικήσεως, εἶναι προφανές. Ὅτι ἡ συμμετοχὴ αὕτη τῆς νεολαίας θὰ εἶχεν ἱκανὸν τὸ δημοκρατικόν, ὅσον δημοκρατικὸν εἶχεν ἢ ἠνείχετο ἢ ἔκρινεν ὠφέλιμον τὸ ὄριζον αὐτῆν κράτος, καὶ ὅτι ἡ ἐν συνεχείᾳ δημοκρατικῶς ἐξελισσομένη σωματειακὴ ὀργάνωσις τῆς μαθητεούσης νεολαίας θὰ ἐπέδρα ἐπὶ τὸν τρόπον τῆς συμμετοχῆς καὶ τὰνάπαλιν, ὅτι καὶ αὕτη θὰ ἐπέδρα ἐπ' αὐτήν, εἶναι φυσικόν καὶ εὐνόητον.

Ἄλλὰ καὶ ἕτερόν τι, συναφές πρὸς τὰνωτέρω, βλέπομεν ὡς ὀφείλον νὰ διευκολύνῃ φυσικῶς τὴν ἐμφάνισιν, τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν μονιμοποίησιν τοῦ θεσμοῦ τῆς μαθητικῆς αὐτοδιοικήσεως ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι. Οὗτος, ὡς ἤδη ἔχει λεχθῆ (*), δύναται καταλλήλως ἐφαρμοζόμενος νὰ συντελῆ εἰς ἀνάπτυξιν τῆς αὐτοσυνειδήσεως, τῆς αὐτοβουλίας καὶ αὐτενεργίας, τοῦ αὐτελέγχου, τοῦ αὐτοσεβασμοῦ καὶ τοῦ διαφέροντος πρὸς ὄρασιν κοινωνικὴν. Ἐντεῦθεν ἐξάγεται, καὶ ἄλλως εὐνόητόν εἶναι, ὅτι δύναται καὶ εὐκολώτερον νὰ προκύψῃ καὶ κάλλιον νὰ ἐξελιχθῆ καὶ μεγρότερον νὰ διατηρηθῆ, ὅπου αἱ ἀρεταὶ αὗται ὑπάρχουσι

*) Βλ. ἀν., σελ. 8 ἔ.

καὶ θεωροῦνται πολῦτιμοι ἢ τοῦλάχιστον ὑπάρχουσιν ὄροι εὐμενεῖς πρὸς γένεσιν αὐτῶν, ὧν πρῶτιστος βέβαια καὶ θεμελιώδης εἶναι ἡ ἀληθῆς ὑγίεια σώματος καὶ ψυχῆς, ἀνευ τῆς ὁποίας καὶ δὲν δύνανται καὶ νὰ γεννηθῶσιν ἢ μεταφυτευθεῖσαι ἄλλοθεν καὶ ἐλάχιστα νὰ ριζοβολήσωσιν ἢ νὰ διατηρηθῶσι, τ.ἔ. ἐκεῖ, *δπου ἀσκεῖται σπουδαῖος γυμναστικὸς καὶ φιλαθλοῦ βίος*, ἀνευ τοῦ ὁποίου ἀληθῆς ὑγίεια σώματος καὶ ψυχῆς δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ. Οἴκοθεν ὁμως ἐννοεῖται, ὅτι καὶ πᾶς γυμναστικὸς βίος δὲν εἶναι κατάλληλος πρὸς τοιαύτας ἀρετάς· ἡ ὁμαδικὴ γυμναστικὴ τῆς ἀσπηρῆς γραμμῆς καὶ τοῦ ἀσπηροῦ παραγγέλματος, τὸ παντελῶς ἑτεροκίνητον τῶν γυμναζομένων κ.τ.τ. δὲν εἶναι κατάλληλα πρὸς τοιαύτας ἀρετάς, ἀλλ' ἡ ἐλευθέρη ἀγωνιστικὴ γυμναστικὴ. Ἄλλ' ἡ ὅλη ἀρχαία Ἑλληνικὴ σχολικὴ ἀγωγή, ἢ τε σωματικὴ καὶ ἢ ψυχικὴ, ἦτο συνεχῆς ποικιλώτατος ἐλευθέρων νέων διαγωνισμὸς καὶ ἀμίλλα, τίς θὰ ἀποδειχθῆ ὑπερέξων κατὰ τὰς καθ' ἡμέραν σωματικὰς ἀσκήσεις, αἰτινες οὐσιαστικῶς ἦσαν ἀγῶνες ποικιλώτατοι σωματικῆς ῥώμης, εὐκινήσιας καὶ δεξιότητος, κατὰ τοὺς πρὸς αὐτὰς συναφεῖς, συχνότατα δὲ τελουμένους ἰδιαιτέρους γυμναστικὸς ἀγῶνας διὰ τοὺς παῖδας πάσης ἡλικίας καὶ κατὰ τοὺς ἐπίσης συχνῶς τελουμένους πνευματικὸς ἀγῶνας, ἦτοι ἀγῶνας ἀναγνώσεως, ῥαιφωδίας, κιθαρισμοῦ, ψαλμοῦ, μελογραφίας, ζωγραφίας, ἀριθμητικῆς κ.τ.τ., ἢ θὰ ἀποδειχθῆ δι' ἐξετάσεων σπουδαιότερον ἐπιδίδων ἐν μαθήματι ἢ μαθήμασιν— ἦτό καθόλου εἰπεῖν ἡ ὅλη ἀρχαία ἡμῶν σχολικὴ ἀγωγή συνεχῆς, ποικιλώτατος καὶ ἔντονος γυμναστικὸς καὶ φιλαθλοῦ ἐλευθέρων ἀνθρώπων βίος, σωματικὸς τε καὶ πνευματικὸς, ἄρα εὐμενέστατος ὄρος καὶ παράγων ἐκδηλώσεως καὶ θεραπείας καὶ ἀναπτύξεως τῆς ὀρθῆς αὐτοσυνειδήσεως, τῆς αὐτοβουλίας καὶ αὐτενεργίας, τοῦ αὐτελέγχου, τοῦ αὐτοσεβασμοῦ, τῆς αἰδοῦς, τῆς ἀγάπης τῆς ἀναδείξεως καὶ δράσεως ἐν κοινωνίᾳ ἀνθρώπων—μίμησις τοῦ περίεξ βιουμένου βίου τῶν ἐνηλίκων, θεραπεία ἔντονος καὶ ἀδιάλειπτος, ἐν ταύτῳ δὲ καὶ συνέχεια καὶ προῖον τοῦ σεβασμοῦ τῆς ἐθνικῆς ὑποθήκης «αἰὲν ἀριστεύειν καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων», καὶ περαιτέρω τῆς «αἰδῶς Ἄργεῖοι» καὶ «ἀνέρες ἔστε». Λοιπὸν ἡ μαθητικὴ αὐτοδιοίκησις δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εἴρῃ ποτὲ ἢ ἀλλαγῶ, μέχρι σήμερον τοῦλάχιστον, ἔδαφος πρόσφορότερον

εις γενεσιν, ριζοβόλησιν, θεραπείαν, ανάπτυξιν, διατήρησιν και καρποφορίαν αὐτῆς.

Στηριζόμενοι νῦν εἰς πάντα τὰ σχετικὰ πρὸς τὸ ζήτημα ἡμῶν ἐπαχθέντα στοιχεῖα και τὰ ἐκ τῆς μελέτης αὐτῶν συμπεράσματα και ῥιζικώτερον και καθολικώτερον θεωροῦντες τὴν ἀγωγὴν, ὅπως ἡ Ἰωνικὴ ἢ ἰωνίζουσα βιοθεωρία, δηλαδὴ ὁλόκληρος σχεδὸν ἡ ἀρχαία Ἑλλάς, ἐξεδέχετο και μετήρχετο αὐτήν, θὰ πρέπει, ὡς ἡμεῖς εὐρίσκομεν, νὰ εἴπωμεν τὰ ἑξῆς. Πρὸς τὴν ὅλην ἐν ταύτῃ θεωρίαν και πράξιν βίου, πρὸς τὴν θεωρητικὴν και ἔμπρακτον ταύτην λατρείαν τῆς παμμεροῦς και ἀληθινῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος και τῆς ἀνθρώπινῆς ἀξιοπρεπειᾶς ἀσύμφωνος ἠνθμιζόμενος ἢ ἀφηνόμενος νὰ μὲνῃ ὁ σχολικὸς βίος θὰ ἀπειτέλει συνειδητὴν ἐνέργειαν τῆς Ἑλληνικῆς ζωῆς πρὸς κατάλυσιν ἑαυτῆς, ἦτοι ἐνέργειαν παρὰ πᾶσαν φύσιν και λογικὴν, τὸ φυσικὸν δὲ και λογικὸν θὰ ἦτο ὁ Ἑλληνικὸς κόσμος αἰῶνας μακροτάτους παραμείνας ἐλεύθερος—Μέχρι τῆς ὑποταγῆς αὐτοῦ εἰς τοὺς Ρωμαίους οὐδεμίαν εἶχε γνωρίσει δουλείαν—ὅπως ὡς πρὸς τὰλλα φυσικῶς ἐξειλίχθη ἀνάλογος πρὸς τὴν φύσιν αὐτοῦ και τὴν γραμμὴν ζωῆς, ἦν ἀπὸ καταβολῆς ἑαυτοῦ ἀβιάστως συμφώνως πρὸς τὴν φύσιν αὐτοῦ και τοὺς ὅρους ζωῆς αὐτοῦ εἶχε χαραξέει και ἀκολουθήσει, οὕτω και ὡς πρὸς τὴν ἀγωγὴν τῶν τέκνων αὐτοῦ νὰ ἀχθῆ, αὐτομάτως βέβαια κατ' ἀρχάς, συνειδητῶς και σκοπίμως προϊόντος τοῦ χρόνου, πρὸς μέτρα παιδαγωγικὰ σύμφωνα πρὸς τὴν φύσιν ἑαυτοῦ και τὴν ὅλην χαραχθεῖσαν και ἀκολουθουμένην γραμμὴν ζωῆς ἑαυτοῦ, ἀλλαις λέξεσι σύμφωνα πρὸς τὴν δημοκρατικὴν βιοθεωρίαν αὐτοῦ και τὸν πραγματικὸν βίον αὐτοῦ, ὅστις δημοκρατικὸς ἦτο και συνεχῶς ἐξειλίσσετο ἐν πάσαις ταῖς λεπτομερείαις αὐτοῦ—φυσικὸν και λογικὸν ἦτο και οἱ μαθηταὶ ὡς γόνοι δημοκρατικῶν γονέων και δημοκρατικοῦ περιβάλλοντος, ἐν δημοκρατίᾳ ζῶντες, δημοκρατίαν πανταχοῦ και συνεχῶς περὶ αὐτοὺς βλέποντες, δημοκρατίαν ἀναπνέοντες και διὰ δημοκρατίας τρεφόμενοι μόνον πρὸς δημοκρατικοῦ χαρακτῆρος παιδαγωγικὰ μέσα και πρὸς δημοκρατικοῦ χαρακτῆρος ψυχολογικὸς ἀντιδράσεις και ὁρμὰς ἐν τῇ ἐπ' αὐτοὺς παιδαγωγικῇ τοῦ σχολείου ἐπιδράσει νὰ ἦσαν και νὰ ἐξειλίσσαντο πρόσφρασι, και

τοιαῦτα μέσα νὰ ἦσαν παρ' αὐτοῖς ἀνεκτὰ καὶ εὐπρόδεκτα. Οὕτω ἡ μαθητικὴ αὐτοδιοίκησις ἐν τῷ ἀρχαίῳ ἡμῶν σχολείῳ παρίσταται ἡμῖν ἀπλῶς ὡς ἀποφύσις τις ἐν αὐτῷ τοῦ ὅλου τὰ πάντα διαπνέοντος καὶ διέποντος δημοκρατικοῦ πνεύματος καὶ βιοθεωρίας καὶ τοῦ παρμερῶς καὶ ἰσχυρῶς βιουμένου πραγματικοῦ δημοκρατικοῦ βίου, ὅπως ἀποφύσεις αὐτῶν ἐν ἄλλαις στεναῖς περιοχαῖς βίου εἶναι πλήθος ἄλλων θεσμῶν ἐχόντων καὶ παιδαγωγικὴν δύναμιν, οἷα ἡ συμμετοχὴ τῆς νεολαίας εἰς τὰς θρησκευτικὰς καὶ ἔθνικὰς ἐφορὰς, ἡ παρακάθησις αὐτῆς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ δήμου κ. ἄ., πάντα χρήσιμα εἰς μόρφωσιν πολιτῶν φορέων καὶ συνεχιστῶν τῆς δημοκρατικῆς ψυχῆς καὶ τῆς δημοκρατικῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς δράσεως καὶ ἄλλης ζωῆς.

Ἐκ τῶν σκέψεων τούτων διαλευκαίνεται ἔτι μᾶλλον τὸ ἀνωτέρω που θίγεν ζήτημα,

δ' Πότε ἡ μαθητικὴ αὐτοδιοίκησις
ἐνεφανίσθη τὸ πρῶτον ἐν τῷ
ἀρχαίῳ ἡμῶν σχολείῳ.

Ἐφοῦ αὕτη εἶναι φυσικὸν προϊόν ζωηροῦ δημοκρατικοῦ βίου καὶ βιοθεωρίας, πρέπει νὰ ἤρχισεν ἐμφανιζομένη καθ' οὓς χρόνους ὁ δημοκρατικὸς βίος καὶ ἡ δημοκρατικὴ βιοθεωρία διετέλουν ἐν ἰσχυρῇ ἐπίδοσει. Ζωηρότερα σημαντικῶς ἐπὶ τὸ δημοκρατικώτερον τροπῇ ἀρχεται εὐθύς μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους, γινομένη διὰ τοῦ χρόνου αἰεὶ ζωηρότερα, ταχύτερα, ποικιλωτέρα. Οὕτως ἐξηγεῖται, διὰ τί ἀπὸ τῶν μέσων περίπου τοῦ δ' π. Χ. αἰῶνος ἀρχονται τὰ ἐπιγραφικὰ ἡμῶν τεκμήρια, ἐξ ὧν συμπεραίνεται ὑπαρξίς μαθητικῆς αὐτοδιοικήσεως ἐν τοῖς σχολείοις, ἀκολουθοῦσι δὲ νεώτερα πλείονα καὶ ἀποδεικτικώτερα, ὅσον ἡ ἐπίδοσις τῆς δημοκρατικότητος ἐν τῷ βίῳ καὶ τῇ βιοθεωρίᾳ ἐγένετο ἰσχυρότερα καὶ εὐρύτερα.

Ἐκ τίνος σχετικῆς καταστάσεως σχολικοῦ βίου ἐγένετο τὸ

πρώτον πρὸς μαθητικὴν αὐτοδιοίκησιν ἐν τῷ σχολείῳ βῆμα, δὲν εἶναι δυσερμήνευτον. Ἐν τῇ ἀκραίφνωσ Δωρικῇ παραμεινάσῃ καὶ τοιαύτῃ περαιτέρῳ ἐξελιχθείσῃ Ἑλλάδι, ἐν Κρήτῃ καὶ Λακεδαιμόνι, ἀπαντᾷ δι' ἔθλου τοῦ ἀρχαίου ἱστορικοῦ βίου ἀδιάκοπον «τὸ σύστημα τῶν βοηθῶν» (*).

Ὁ ὑπὸ τοῦ κράτους διορισμὸς «εἰρενος» (**), ἐνὸς τῶν ἱκανωτάτων διευθύνων ἐφήβων, ὡς ἀμέσου προϊσταμένου ἀγέλης παιδῶν μαρτυρεῖ βέβαια, ὅτι τὸ κράτος ἐν Σπάρτῃ διεφέρετο νὰ μορφώῃ τοὺς μέλλοντας πολίτας αὐτοῦ ἱκανοὺς νὰ ἀρχώσιν καὶ νὰ ἀρχωνταὶ κ.τ.τ., ὡς παιδαγωγικὸν ὅμως μέτρον σημαίνει εἰδικώτερον τὸ πρῶτον σπουδαῖον βῆμα πρὸς διοικήσιν τῶν παιδῶν διὰ παιδῶν. Τοιοῦτό τι μέτρον δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἔλειπε παρὰ τῷ λοιπῷ Ἑλληνικῷ κόσμῳ, καὶ δὴ τῷ λοιπῷ Δωρικῷ ὅστις διὰ τοῦ χρόνου ἐξελιχθῆ χαλαρώτερον Δωρικὸς, κατὰ τὴν Ἰωνικὴν γραμμὴν ζωῆς, ἐνταῦθα μὲν μᾶλλον, ἐκεῖ δὲ ἤττον. Ὁ θεσμὸς τοῦ «ἀρχεφῆβου» (=τοῦ ἀρχοντος ἐφήβου), τοῦ ἐφηβάρχου κ.τ.τ. πρέπει, εὐρίσκομεν, νὰ εἶναι ἐξ ἴσου ἀρχαῖος καὶ ὁ θεσμὸς τοῦ διορισμοῦ «εἰρενος» ὡς ἀμέσου προϊσταμένου παιδῶν, νὰ εἶχεν ὁμοίαν καὶ οὗτος προέλευσιν καὶ τὰ αὐτὰ βασικῶς νὰ ἐσκόπει. Εὐρίσκομεν δὴλα δὴ, ὅτι ἐκ τοῦ «συστήματος τῶν βοηθῶν» προέκυψεν ἐπιδίδοντος διὰ τοῦ χρόνου τοῦ δημοκρατικοῦ βίου καὶ τῆς δημοκρατικῆς βιοθεωρίας ὁ δημοκρατικὸς θεσμὸς τῆς μαθητικῆς αὐτοδιοικήσεως ἐν τοῖς σχολείοις, οἷος ἀπὸ τῶν μέσων τῆς δ' π.Χ. ἑκατονταετηρίδος, διὰ τῶν ἐπιγραφῶν μάλιστα, παρέχεται γνωστός.

Τὸ γεγονός, ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τῆς πλήρους ἢ σχεδὸν πλήρους κρατικοποιήσεως τῆς ἐκπαιδεύσεως, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς βασιλευμένης ἀρχαίας Ἑλλάδος, ὅτε εὐλόγον θὰ ἦτο καὶ νὰ εἶχε συμβῆ περιορισμὸς τις τῶν ἐκ παλαιότερων χρόνων τυχόν ἐν χρήσει δημοκρατικοῦ χαρακτῆρος παιδαγωγικῶν μέτρων, ἀπαντᾷ ἡ μεγίστη διάδοσις καὶ ἐπίδοσις τοῦ θεσμοῦ τούτου, εἶναι μία ἔτι, λαμπροτάτη δέ, ἀπόδειξις, ὅτι ἡ δημοκρατικότης εἶχε πρὸ πολλοῦ συμφυῆ μετὰ τῆς ὅλης Ἑλληνικῆς ψυχῆς, ὥστε ἀπετέλει

*) Βλ. ἀν. ἐν σ. 9 κ. ἀ.

**) Βλ. ἀν., ἐν σ. 40.

καὶ παρέμεινε—παρέμεινε καὶ μέχρι σήμερον, ὅπως δὲ καὶ τότε, καὶ διὰ τοὺς βασιλεῖς αὐτοὺς, οἱ ὅποιοι εἶναι δημοκρατικώτεροι τοῦ δημοκρατικωτάτου τῶν Ἑλλήνων—τὸ κυριώτατον ἴσως τῶν χαρακτηριστικῶν αὐτῆς. Ἄλλ' εἶναι καὶ ἀπόδειξις, ὅτι παρὰ τῷ Ἑλληνικῷ κόσμῳ ἐκράτει ἡ θεωρία, ὅτι τὸ σχολεῖον πρέπει νὰ βοηθῇ ὃ τι πληρέστατα καὶ ἀποτελεσματικώτατα εἰς τὴν μόρφωσιν πολιτῶν φορέων καὶ συνεχιστῶν τῆς ἐθνικῆς ψυχῆς καὶ ἱκανῶν νὰ μετέχωσιν ἐνεργῶς τῆς κοινωνικῆς, τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς ἐθνικῆς ζωῆς τῆς Πατρίδος, ἔχοντες ὃ τι μεγίστην ἐλευθερίαν σκέψεως καὶ αὐτοβουλίας, ὃ τι δρθοτάτην αὐτοσυνείδησιν καὶ ὃ τι ζωηρότατον διαφέρον ὑπὲρ τῶν κοινῶν. Ἐνέργεια συμφωνοτέρα πρὸς τὴν φύσιν τῆς ἀγωγῆς καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ σχολείου ὡς μέσου τῆς ἀγωγῆς δὲν δύναται, ὑποθέτομεν, νὰ ὑπάρξῃ.

Ἦδη καὶ τόδε τὸ ζήτημα ἔχει ἀρκετὰ διαλευκανθῆναι.

ε' Τί καθόλου ἦτο τὸ ἔργον
τῆς μαθητικῆς κοινότητος ἐν τῷ
ἀρχαίῳ σχολείῳ.

Αἱ ἐν τοῖς ἀρχαίοις γυμνασίοις μαθητικαὶ κοινότητες διαφέρονται πρωτίστως ὑπὲρ τῆς κανονικῆς καὶ εὐδοκίμου διεξαγωγῆς τοῦ ἔργου τοῦ σχολείου. Διὸ καὶ συγκινουῦνται ζωηρότατα, ἂν γυμνασίαρχος ἀποδεικνύηται προστατῶν τοῦ γυμνασίου ἀξίως καὶ ἑαυτοῦ ὡς διακεκριμένου πολίτου καὶ ἐκλελεγμένου γυμνασίαρχου καὶ τῆς προαιρέσεως αὐτῶν ὡς τροφίμων τοῦ γυμνασίου. ἂν μετὰ ζήλου καὶ προθυμίας ἐκτελῇ τὰ νόμιμα καθήκοντα αὐτοῦ, ἔτι δὲ μᾶλλον ἂν ὑπὲρ ταῦτα ὑποβάλλῃ ἑαυτὸν εἰς χρηματικὰς δαπάνας ἢ ἄλλας θυσίας χάριν τοῦ σκοποῦ ἢ τοῦ ἔργου τοῦ γυμνασίου ἢ πρὸς ἀνύψωσιν τοῦ κήρους τοῦ γυμνασίου ὡς παράγοντος ἐξελίξεως καλλιτέρας ἐθνικῆς, κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς ζωῆς. ἂν διδάσκαλος ὠρισμένου μαθήματος ἐκτελῇ μετὰ ζήλου τὸ ἔργον αὐτοῦ ἂν ἄλλος τις λειτουργὸς ἐν τῷ γυμνασίῳ,

π.χ. ἱερεὺς, ἐκτελεῖ μετὰ ζήλου τὸ καθήκον αὐτοῦ· ἂν «συνφοιτη-
της» τιμῆ διὰ τῆς διαγωγῆς αὐτοῦ τοὺς «συνφοιτητὰς» αὐτοῦ
ἂν πολίτης τις ἔρχεται ὅπως δῆποτε ἀρωγὸς εἰς τὸ ἔργον τοῦ
γυμνασίου· ἂν δημοσίᾳ ἀρχῇ, ἂν βασιλεὺς τις ἀποδεικνύηται προ-
στατῆς ἢ φίλος αὐτοῦ—καὶ διὰ ταῦτα προβαίνουνσι, καθ' ὃ ἐκ
τοῦ κράτους ἔχουσι δικαίωμα, εἰς σχετικὰς πρὸς τοιαῦτα δεδο-
μένα τιμητικὰς ἀποφάσεις καὶ προτάσεις πρὸς τὰς ἀρμοδίας κρα-
τικὰς ἀρχάς. Περαιτέρω διαφέρονται ὑπὲρ τῆς τηρήσεως τῆς
ἀρμοζούσης εὐταξίας καὶ εὐκοσμίας ἐν τῷ σχολείῳ, ὑπὲρ τῆς τε-
λέσεως ἐν αὐτῷ τῶν θρησκευτικῶν καὶ ἐθνικῶν ἑορτῶν, ὑπὲρ
τῆς τελέσεως τῶν πρὸς τιμὴν τῶν προστατῶν τοῦ σχολείου καὶ
τῆς παιδείας θεῶν καὶ ἡρώων, Ἀπόλλωνος, Ἑρμοῦ, Ἡρα-
κλέους, τεθειμένων μαθητικῶν ἀγώνων καὶ τῆς λήψεως μέτρων
καταλήλων εἰς ἐπιτυχίαν αὐτῶν, ὑπὲρ τῆς καλῆς διαχειρίσεως,
τῆς προστασίας καὶ τῆς ἀυξήσεως τῶν πόρων τῶν ταμείων αὐ-
τῶν, ὑπὲρ τῆς διακοσμήσεως τῶν χώρων τοῦ γυμνασίου δι' ἰδρύ-
σεως τιμητικῶν στηλῶν ἢ προτομῶν τῶν εὐεργετῶν τοῦ γυμνα-
σίου ἢ ἄλλως, προτομῶν τῶν προστατῶν τοῦ γυμνασίου καὶ τῆς
παιδείας καθόλου θεῶν καὶ ἡρώων κ.τ.τ., ἔτι δέ, ὅπως οἱ πρὸς
τὸ γυμνάσιον ἔχοντες ἢ ἐπιδιδάσκοντες σχέσιν τινὰ ὧσιν εὐσεβεῖς
πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ πρόθυμοι πρὸς τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους,
καὶ συγκινοῦνται ζωηρῶς, οἷας δῆποτε ἂν βλέπωσιν ἐνεργείας
βοηθοῦσας εἰς τὴν πραγμάτωσιν τῶν ἰδεωδῶν καὶ τῶν διαφε-
ρόντων αὐτῶν. Τὸ διαφέρον αὐτῶν συνέχουσι ζωηρῶς καὶ αἱ
ὑπὸ τῆς πόλεως τελούμεναι θρησκευτικαὶ καὶ ἐθνικαὶ ἑορταί, καὶ
διὰ τοῦτο ὄχι μόνον μετέχουσιν αὐτῶν ὡς ὀργανωμένα σωμα-
τεῖα καὶ ἐκτελοῦσιν ἰδιαιτέρας ἐν αὐταῖς εἴτε ἐκ τοῦ νόμου εἴτε
κατ' ἔθος ἐπιβεβλημένας λειτουργίας, προσφέρουσι θυσίας εἰς
θεοὺς κ.τ.τ., ἀλλὰ καὶ ἐκτελοῦσι καὶ αὐταὶ κατὰ τὸ πρότυπον
τῶν ἑορτῶν τούτων ὑπ' αὐτῶν ὀργανουμένας ἀναλόγους ἑορτάς.

Τὴν ψυχὴν αὐτῶν, τὴν ψυχὴν τῶν συναποτελούντων ἐκάστην
μαθητῶν, συγκινεῖ βαθέως ἢ ἀνάμνησις τῶν περιλάμπρων ἀρ-
χαιοτέρων ἡμερῶν ἱστορικοῦ ἐθνικοῦ βίου καὶ διὰ τοῦτο κατὰ
τοὺς χρόνους τῆς ἐθνικῆς παρακμῆς καὶ τῆς ἀπωλείας τῆς πολι-
τικῆς ἐλευθερίας ἐμφανίζουσιν ἑαυτὰς ὡς ὀργανωμένας κατὰ τὸ
πρότυπον τῆς ἐπὶ τῶν ἐνδοξοτέρων χρόνων ὀργανώσεως τῆς

πνευματικῆς πρωτεύουσης τοῦ ὄλου Ἑλληνικοῦ, τῶν κλεινῶν Ἀθηνῶν. Τὰς ἰδέας, τὰς σκέψεις, τὰ συναισθήματα καὶ τὰς ἀποφάσεις αὐτῶν ἐκφράζουσιν εἰλικρινῶς καὶ ἀνεπιφυλάκτως, παντελῶς ἐλεύθερα διὰ ψηφισμάτων, συντασσομένων κατὰ τὸ πρότυπον τῶν κρατικῶν, ἀναγραφομένων δὲ εἰς στήλας ἰδρυομένας καὶ ἐν τῷ ἐπιφανεστάτῳ τοῦ γυμνασίου εἰς θέαν, ἀνάγνωσιν, μελέτην καὶ διδασκαλίαν πάσης ἐπιγιγνομένης γενεᾶς. Τὸ ὄλον τοῦτο ἔργον μετέρχονται ὡς ὁργανώσεις ἐπίσημοι ἀνεγνωρισμένοι ὑπὸ τοῦ κράτους.

Κατὰ ταῦτα δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, ὅτι ἡ ἐν τῷ γυμνασίῳ τοῦ ἀρχαίου ἡμῶν βίου μαθητικῆ κοινότης ἦτο μικρογραφία τῆς πόλεως, ὑπὸ τῆς ὁποίας ἦτο καὶ ἀνεγνωρισμένη ὡς ἐπίσημος ὁργάνωσις, κατέτεινε δὲ εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ σκοποῦ τοῦ γυμνασίου, τ. ἔ. εἰς τὴν μόρφωσιν ἐλευθέρων τὴν σκέψιν καὶ τὸ φρόνημα πολιτῶν, ἐπιτηδείων νὰ φέρωσι, νὰ σώξωσι καὶ νὰ διαω-νίσωσι τὸν περὶ τὸ γυμνάσιον ὑπάρχοντα καὶ βιούμενον ἐθνικόν, πολιτικόν καὶ κοινωνικόν βίον, καὶ δὴ τὴν οὐσίαν τοῦ ὄλου Ἑλληνικοῦ χαρακτῆρος ζωῆς, εἰς τὴν μόρφωσιν καλοῦ καγαθοῦ πολίτου καὶ Ἑλλήνου.

Εἰς ὅμοια διὰ τῆς ὁργανώσεως τοῦ βίου αὐτῆς κατέτεινε καὶ ἡ ἐν τῇ παλαιστρᾷ, ἄλλως διδασκαλίᾳ καλουμένη, μαθητικῆ κοινότης, ὅσον βέβαια διὰ τῶν μελῶν αὐτῆς, παιδῶν τῆς νεαρῶ-τάτης ἡλικίας, ἠδύνατο νὰ ἐπιδιώξῃ.

Τὴν τάσιν ταύτην τὸ ὄλον ἀρχαῖον ἡμῶν σχολεῖον καὶ ἡ ἐν αὐτῷ μαθητικῆ κοινότης ἀείποτε ἐφρόντισε νὰ θεραπεύῃ καὶ νὰ διατηρῇ ζοηράν καὶ κατὰ τὸν ὑπὸ τοὺς Ρωμαίους βίον. Τὸ «κρυφὸν σχολεῖον» τοῦ ὑπὸ τοὺς Τούρκους βίου—δὲν βλάπτει νὰ ὑπομνησθῇ ἐνταῦθα—εὐρίσκει προπάτορα αὐτοῦ τὸ σχολεῖον τοῦ ὑπὸ τοὺς Ρωμαίους βίου.

Συμπέρασμα.

*Εν σ. 36 μετὰ τὸ συμπέρασμα προηγησαμένης μακρᾶς σχετικῶς μελέτης, ὅτι ἡ ἐν τοῖς σχολείοις τῶν Η.Π. τῆς Β. Ἀμερικῆς μαθητικὴ αὐτοδιοίκησις εἶναι ἀπόφυσίς τις ἐν τοῖς σχολείοις τοῦ ὅλου ἐν ταῖς χώραις ταύταις βιουμένου πραγματικοῦ βίου, ἐμπνεομένου ἰσχυρότατα καὶ περιθάλπομένου ὑπὸ τῆς ἐν αὐταῖς ἐπιστημονικῆς βιοθεωρίας, ἠρωτήθη· «Ἐὰν ἡ γνώμη αὕτη εἶναι ὀρθή, δὲν θὰ πρέπη, ἂν που ἀλλαγῶ ὁμοίως βασικῶς βίος καὶ βιοθεωρία ἐβιώθησαν ἐπὶ μακρόν, ὁμοίον τι ἢ ἀνάλογον καὶ ἐκεῖ φαινόμενον σχολικοῦ βίου νὰ ἐξεδηλώθῃ»; Ἐπειδὴ οὐδεμία ἄλλη χώρα παρείχε τοιαύτην προϋπόθεσιν, ἐστράφημεν πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα. Τὸ πόρισμα τῆς ἀνὰ ταύτην ζητήσεως ὑπῆρξεν, ὅτι ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ δ' π. Χ. αἰῶνος, ἂν μὴ καὶ ἀπὸ ἔτι ἀρχαιοτέρων χρόνων, μέχρι καὶ τοῦ γ' μ. Χ. ὁ θεσμὸς τῆς μαθητικῆς αὐτοδιοικήσεως ἐν τῷ σχολείῳ ἐμφανίζεται πανταχοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου καὶ τῶν τριῶν τότε γνωστῶν ἠπειρῶν σαφῆς καὶ πλήρης, παντελῶς δὲ σύμφωνος καὶ ἀνάλογος πρὸς τὸν πραγματικὸν Ἑλληνικὸν βίον καὶ τὴν Ἑλληνικὴν βιοθεωρίαν, στοιχείον καὶ μέσον ἀγωγῆς ἀρμονικώτατον πρὸς τὸ ἰδεῶδες τῆς Ἑλληνικῆς ἀγωγῆς, φαινόμενον ἀναγκαῖον τοῦ βίου καὶ τῆς βιοθεωρίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ὡς αἰῶνας μακροτάτους ζήσαντος βίον συνεχῶς ἐλεύθερον, φυσικῶς δὲ καὶ ἀβιάστως ἐξελιχθέντος μέχρι τῆς εἰς τοὺς Ρωμαίους ὑποταγῆς αὐτοῦ—ἐμφανίζεται δῆλα δὴ ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου ὡς ἀπόφυσις αὐτόματος, ἀληθινὴ καὶ πλήρης τοῦ Ἑλληνικοῦ βίου καὶ τῆς Ἑλληνικῆς βιοθεωρίας, μετὰ τῶν ὁποίων καὶ συνέζησε, συνεξειλίχθη, συνήκμασε, συνεδοκιμάσθη, συνέπαθε καὶ συνέδυσε. Τοσοῦτο φυσικός, ἀπηλλαγμένος πάσης ξένης ἐπιδράσεως, ἀγνοῶν πᾶν πρότυπον καὶ μίμησιν, ἐξ ἑαυτοῦ μόνον καὶ τῆς ὅλης περι αὐτῶν κοινωνικῆς ζωῆς ἐκκινῶν καὶ τρεφόμενος, οὐδαμοῦ μέχρι σήμερον ἔχει ἐκδηλωθῆ. Τοσοῦτον ἀγαπητὸς καὶ οἰκείος πρὸς τὴν κοινωνίαν, ἣς ἦτο θεσμὸς ἐκπαιδευτικός, ὥστε καὶ ἐπισήμως ὑπὸ τοῦ κράτους ταύτης νὰ ἀναγνωρισθῆ, οὐδαμοῦ ἔχει ὑπάρξει. Τοσοῦτο παλαιὸς οὐδαμοῦ ἔχει ἐκφανῆ. Τοσοῦτο μακροαῖων καὶ

συνεχῆς οὐδαμοῦ ἔχει ζήσει. Ὑπῆρξε θεσμῶς σχολικοῦ βίου παν-
 τελῶς πρωτότυπος καὶ ἰδιοφυῆς, ὅσον πρωτότυπος καὶ ἰδιοφυῆς
 ἦτο καὶ ὁ Ἑλληνικὸς βίος, ὃ τε θεωρητικὸς καὶ ὁ πρακτικὸς.
 Ὡς ἀπόφυσις τοῦ βίου τούτου, ἀπόφυσις τοσοῦτο φυσικῆ, πλή-
 ρους, μακροαίων καὶ συνεχῆς; ἀναγκαίως ὑπῆρξε καὶ παράγων δια-
 τηρήσεως καὶ περαιτέρω ἐξελίξεως αὐτοῦ. Ὡς παιδαγωγικὸν μέ-
 σον ἀπλῶς θεωρούμενος εὐρίσκεται ἐκ τῶν τεκμηρίων, ὅτι ἡ ὕλη
 Ἑλληνικῆ ἀγωγή ἔτεινεν, ὅπως τὸν ὑπάρχοντα Ἑλληνικὸν βίον
 διατηρήσῃ, ἐξελίξῃ κατὰ τὴν κεχαραγμένην γραμμὴν αὐτοῦ καὶ
 σπουδαιότερον καταστήσῃ. Μεγαλυτέρα ἐνότης παιδαγωγικῆς
 θεωρίας καὶ παιδαγωγικοῦ μέτρου δὲν ἔχει μέχρι τοῦδε ὑπάρξει.
 Πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἡμῶν μαθητικὴν αὐτοδιοίκησιν, ὡς ἤδη
 πρόκειται συμφές, πολλὰ τὰ βασικῶς ἀνάλογα ἔχει ἢ ἐν ταῖς Η.
 Η. τῆς Β. Ἀμερικῆς ἐφαρμοζομένη. Καὶ αὕτη ἀβιάστως προῆλ-
 θεν, ἰσχυρὰν παρόρμησιν καὶ ἔρρισμα εὐρίσκει τὸν περὶ τὸ σχο-
 λεῖον ὄλον πραγματικὸν βίον καὶ βιοθεωρίαν ἤτοι τὴν ἐκεῖ ἀπὸ
 μακροτάτου χαραχθεῖσαν καὶ ἀκολουθουμένην γραμμὴν ζωῆς, τὰ
 διὰ μακροτάτου κατὰ τὸ Ἀγγλικὸν ὑπόδειγμα θεωρητικῶς τε καὶ
 πρακτικῶς ἀναγνωρισθέντα ὡς ὀρθὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ σπου-
 δαίου ἀνθρωπίνου βίου, τὸ ἀληθῶς γυμναστικὸν καὶ φίλαθλον
 πνεῦμα ζωῆς. Περὶ τούτων ἔχομεν εἰπεῖ ἀρκετὰ ἐν σ. 15 καὶ
 ἐ. Ἐπὶ τούτοις αἱ ἀναμνήσωμεν μόνον τὴν ἀναλογίαν τοῦ φοι-
 τητικοῦ βίου ἐν τοῖς Ἀγγλικοῖς κολλεγίοις, ἀπερ, ὡς γνωστόν,
 μεγάλην βαρύτητα ἔσχον ἐπὶ τὴν ὅλην Ἀγγλικὴν ἀγωγήν, τῆς
 παράγωγον κατὰ σημαντικώτατον μέρος εἶναι ἢ ἐν ταῖς Η. Η.
 τῆς Β. Ἀμερικῆς ἐφαρμοζομένη, πρὸς τὸν ἐν τοῖς ἀρχαίοις Ἑλ-
 ληνικοῖς γυμνασίοις, τοῖς κατ' ἐξοχὴν παιδαγωγικοῖς ἰδρύμασι
 τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος (*).

Τοῦναντίον ἢ ἐν τῇ νεωτέρᾳ Εὐρώπῃ ἐφαρμοζομένη μιθι-
 τικῆ αὐτοδιοίκησις βασικῶς οὐδὲν τὸ κοινὸν ἔχει πρὸς τὴν ἐν τῇ
 ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι. Ἐπαναλάβωμεν, ὅτι αὕτη οὔτε που φυσικῶς ἢ
 ἀβιάστως προῆλθεν οὔτε παρόρμησιν ἢ στήριγμα ἐκ τοῦ πρα-
 γματικοῦ περὶ τὸ σχολεῖον βίου εὐρίσκει οὔτε εἰς ὑπάρχοντα βίον

*) Πρβλ. Geffken u. Er. Ziebarth ἐν Lubrers, Reallexikon d. klass.
 Altert., σ. 922.

καλεῖται νὰ βοηθήσῃ οὔτε ἀκίνδυνόν τι εἶναι δι' ἐπάρχουσαν κοινωνίαν, ὅσον ἐκ τοῦ παρ' ἐπιτη σχολικοῦ βίου δύναται νὰ ἐξαρτηθῇ. Εἶναι ἀπλῶς παιδαγωγικόν τι φάρμακον χρησιμοποιητέον κατὰ σταγόναν καὶ δι' ἐπισταμένης παρακολουθήσεως τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτοῦ, ὅλου ἐξέλξης πρὸς ὑγιᾶ δημοκρατικὸν βίον σκοπεῖται, καὶ χάριν σχολῶν διδακτικῶν.

Ὅποιον πρέπει νὰ θεωρηθῇ τὸ ὑπὸ τοῦ Trotzendorf ἐφαρμοσθὲν σύστημα, βλέπει τις ἀνωτέρω ἐν σ. 9,58 κ.ἀ.

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006